

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
STŘEDISKO MEZINÁRODNÍCH STUDIÍ JANA MASARYKA

Trvale udržitelný rozvoj a postkonfliktní rekonstrukce.
Případová studie: válka v Kosovu
(diplomová práce)

Autorka: Bc. Zlata Straková

Vedoucí práce: doc. Ing. Mgr. Radka Druláková, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a vyznačila všechny citace z pramenů.

V Praze dne:

.....

Podpis studentky

Poděkování:

Tímto bych velmi ráda poděkovala doc. Ing. Mgr. Radce Drulákové, Ph.D. za její cenné odborné rady, připomínky a vstřícný přístup při vedení mé diplomové práce.

Obsah

Seznam grafů a tabulek	vi
Seznam zkratk	vii
Úvod	1
1. Teoreticko – metodologická východiska	4
1.1. Trvale udržitelný rozvoj, jeho východiska, dynamika a složky	4
1.1.1. Složka ekonomická	6
1.1.2. Složka sociální	8
1.1.3. Složka ekologická	10
1.2. Postkonfliktní rekonstrukce a její východiska	13
1.2.1. Čtyři základní okruhy postkonfliktní rekonstrukce	13
1.2.2. Propojení koncepcí	15
1.3. Použitá metodologie	19
1.3.1. Operacionalizace	22
2. Případová studie: válka v Kosovu	24
2.1. Trvalá udržitelnost a postkonfliktní rekonstrukce – fáze stabilizace	24
2.1.1. Složka ekonomická	24
2.1.2. Složka politická	28
2.1.3. Složka sociální	34
2.1.4. Složka ekologická	37
2.2. Trvalá udržitelnost a postkonfliktní rekonstrukce – fáze přechodná	42
2.2.1. Složka ekonomická	42
2.2.2. Složka politická	49
2.2.3. Složka sociální	56
2.2.4. Složka ekologická	59
2.3. Trvalá udržitelnost a postkonfliktní rekonstrukce – fáze podpory	63
2.3.1. Složka ekonomická	63
2.3.2. Složka politická	66
2.3.3. Složka sociální	69
2.3.4. Složka ekologická	70
2.4. Závěrečné srovnání	73
2.4.1. Složka ekonomická	73
2.4.2. Složka politická	77

2.4.3.	Složka sociální.....	79
2.4.4.	Složka ekologická	81
Závěr.....		83
Seznam literatury.....		87

Seznam grafů a tabulek

Graf 1: Výsledky voleb do kosovského Shromáždění v roce 2001	31
Graf 2: Vývoj indikátoru „Hlas a odpovědnost“ (percentily) od roku 1996 do 2002	32
Graf 3: Podíl FDI na HDP v letech 2004 – 2007	43
Graf 4: Podíl zahraniční finanční pomoci na HDP v letech 2002 - 2006.....	44
Graf 5: Změna HDP v % v letech 2003 - 2007	46
Graf 6: Výsledky kosovských voleb do Shromáždění v roce 2004	52
Graf 7: Vývoj indikátoru „Hlas a odpovědnost“ (percentily) v letech 2003 - 2007	54
Graf 8: Vývoj indikátoru kontroly korupce (percentily) v letech 2003 – 2007	55
Graf 9: Vývoj chudoby a extrémní chudoby v letech 2003 – 2006	57
Graf 10: Vývoj indikátoru „Hlas a odpovědnost“ (percentily) v letech 2007 – 2009.....	68
Graf 11: Indikátor kontroly korupce (percentily) v letech 2007 - 2009.....	69
Graf 12: Vývoj reálného HDP v mld. EUR v letech 2000 – 2009	74
Graf 13: Vývoj procentuální změny HDP v letech 2001 – 2009	74
Graf 14: Celková míra nezaměstnanosti s podílem žen a mužů v letech 2001 – 2009 v %.....	76
Graf 15: Vývoj míry nezaměstnanosti ve věku 15 – 24 v letech 2002 – 2009 v %.....	77
Graf 16: Vývoj indikátoru „Hlas a odpovědnost“ (percentily) v letech 2000 - 2009	77
Graf 17: Indikátor kontroly korupce (percentily) v letech 2003 - 2009.....	78
Graf 18: Rozdělení příjmů ve společnosti mezi horních a spodních 20 % obyvatel.....	80
Graf 19: Obsah CO2 v Mt ve vzduchu v Kosovu v letech 2000 - 2009	81

Tabulka 1: Vývoj HDP v letech 2000 - 2001.....	27
Tabulka 2: Hodnoty oxidu uhličitého ve vzduchu v letech 2000 - 2003	40
Tabulka 3: Vývoj HDP v letech 2002 - 2004.....	45
Tabulka 4: Vývoj HDP v letech 2005 - 2007.....	45
Tabulka 5: Míra nezaměstnanosti v letech 2002 - 2007.....	48
Tabulka 6: Emise CO2 v Kosovu v letech 2003 - 2007.....	61
Tabulka 7: Vývoj HDP v letech 2008 - 2009.....	63
Tabulka 8: Vývoj nezaměstnanosti v letech 2008 - 2009	65
Tabulka 9: Data o emisích CO2 v letech 2008 - 2009	71
Tabulka 10: Podíl chudých a extrémně chudých obyvatel v letech 2000 - 2009.....	79

Seznam zkratek

AAK	Aliance pro budoucnost Kosova
CO ₂	Oxid uhličitý
BTF	Balkan Tasks Force
EC	Evropská komise
EIA	Hodnocení vlivů na životní prostředí
EU	Evropská unie
EUR	Euro
FDI	Přímé zahraniční investice
ICTY	Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii
IEA	Mezinárodní energetická agentura
IMF	Mezinárodní měnový fond
HDP	Hrubý domácí produkt
HNP	Hrubý národní produkt
KFOR	Kosovo Force
KTA	Kosovo Trust Agency
LDK	Demokratická liga Kosova
MDG	Rozvojové cíle tisíciletí
Mt	Metrická tuna
NATO	Severoatlantická aliance
OBSE/OSCE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
PDK	Demokratická strana Kosova
RB OSN	Rada bezpečnosti OSN
SRJ	Svazová republika Jugoslávie
UCK	Kosovská osvobozená armáda

UNCHS	United Nations Centre for Human Settlements
UNDP	Rozvojový program OSN
UNEP	Program OSN pro životní prostředí
UNHCR	Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky
UNMIK	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (Mise OSN v Kosovu)
USD	Americký dolar

Úvod

Cílem této práce je na základě propojení koncepce trvale udržitelného rozvoje a postkonfliktní rekonstrukce analyzovat průběh rekonstrukce Kosova po konfliktu v letech 1998 – 1999. Na základě této analýzy potvrdím nebo vyvrátím hypotézu, že v rámci postkonfliktní rekonstrukce byl na ekologickou složku v porovnání s dalšími složkami postkonfliktní rekonstrukce kladen menší důraz. Trvale udržitelný rozvoj je od konce 80. let, kdy byla publikovaná tzv. Brundtlandové zpráva stále aktuálnějším tématem, kterým se velmi vážně zabývá mezinárodní komunita, což dokládají v roce 2015 v OSN nově zformulované tzv. „Cíle udržitelného rozvoje“, které nahrazují „Rozvojové cíle tisíciletí“. Orientace na trvalou udržitelnost je zásadní z důvodu klimatických změn, které se odehrávají na planetě Zemi a rostoucích socioekonomických nároků lidstva na planetu. Lidstvo by se proto do budoucna mělo ubírat právě směrem trvalé udržitelnosti, která má ambice vyřešit tyto problémy.

Propojení trvalé udržitelnosti s postkonfliktní rekonstrukcí je myšlenka poměrně nová a zabývá se jí OSN, která přišla s projektem na propojení tvorby národních trvale udržitelných strategií s postkonfliktní rekonstrukcí. Toto propojení je důležité proto, že právě v zemích, jež se vzpamatovávají z konfliktu, je prostor pro zavedení nových strategií, které jsou trvale udržitelné. Toto řešení může přinést jednak nové příležitosti pro obyvatelstvo např. ve formě vzniku pracovních míst v nových odvětvích. Za druhé pokud bude trvalá udržitelnost zakořeněná do strategie státu již od začátku, zabrání se tím nutnosti přeorientovávat se na trvale udržitelné strategie později, když už by bylo fungování státu s nimi v rozporu. Za třetí mohou mít konflikty zásadní dopady na životní prostředí, a proto je třeba v rámci postkonfliktní rekonstrukce obnovovat i poškozenou přírodu.

Po válce v Kosovu nebyla zavedena strategie rozvoje, která by v sobě spojovala obnovu státu s trvalou udržitelností. Byl to však první konflikt, po kterém proběhlo vyhodnocení jeho dopadů na životní prostředí. Tím byl vydán signál, že si je mezinárodní společenství vědomo důsledků konfliktu pro životní prostředí. Z tohoto důvodu by bylo žádoucí, aby kromě tradičního budování socioekonomické struktury, byl stejný důraz kladen i na obnovu životního prostředí. Proto jsem si vybrala analýzu poválečného Kosova, ve které se zaměřuji nejen na tradiční socioekonomickou obnovu, ale i na obnovu environmentální.

Práce je rozdělena na dvě části - teoreticko-metodologické východisko a praktickou část, kde se věnuji případové studii postkonfliktní rekonstrukce po válce v Kosovu. V teoreticko-metodologickém východisku podrobně popisuji a zdůvodňuji teoretický aparát, na základě kterého analyzuji postkonfliktní rekonstrukci. Těžiště tohoto aparátu leží v syntéze konceptu trvale udržitelného rozvoje a postkonfliktní rekonstrukce. Styčným bodem těchto dvou koncepcí je sociální a ekonomická složka. Nedílnou a pro případovou studii podstatnou součástí trvalé udržitelnosti je složka ekologická. Z teorie postkonfliktní rekonstrukce přidávám složku politickou, protože je i z pohledu trvalé udržitelnosti vysoce významná. Na základě definovaných čtyřech složek analyzuji obnovu Kosova po konfliktu. Bezpečnostní a právní problematikou, která je součástí teorie postkonfliktní rekonstrukce, se v případové studii nezabývám, protože tyto okruhy primárně nejsou složkami trvale udržitelného rozvoje. Z teorie postkonfliktní rekonstrukce přebírám také její tři fáze, podle kterých dělím pro lepší přehlednost případovou studii.

V metodologické části popisuji a zdůvodňuji ukazatele, které jsem si pro analýzu vybrala, postup jaký jsem zvolila a úskalí, která práce s daty přinášela. Úskalí práce s daty spočívá v tom, že jednak nejsou dostupná přesná data především z počátku postkonfliktní rekonstrukce, na základě čehož se různé zdroje mohou lišit. Já jsem pro data využívala kombinaci jak zavedených mezinárodních zdrojů (Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Evropská unie aj.), tak Statistického úřadu Kosova v případech, kde tyto statistiky poskytovaly pro potřeby případové studie komplexnější a dlouhodobější sérii dat než mezinárodní zdroje. Tam, kde to bylo možné, jsem se pro zaručení větší objektivity snažila porovnávat data z různých zdrojů před jejich použitím v případové studii. Ne ve všech případech však toto bylo kvůli nedostatku dat, odhadům a jejich prozatímnosti či neporovnatelnosti vycházející z metodologie jejich sběru možné. Za druhé jsou v případové studii uváděny finanční údaje jak v amerických dolarech, tak v eurech, jejichž používání zavedlo Kosovo v roce 2002. Protože údaje v dolarech se vyskytují pouze na začátku postkonfliktní rekonstrukce, řeším tyto rozdílnosti uváděním ročního průměrného směnného kurzu USD/EUR u údajů v dolarech.

Případová studie je rozdělena do čtyř podkapitol, které vycházejí ze tří fází postkonfliktní rekonstrukce – fáze stabilizace, přechodné fáze a poslední fáze podpory. V těchto kapitolách je analýza vždy rozdělena podle čtyř definovaných složek. V rámci každé složky používám pro její analýzu vybrané indikátory. Pro ekonomickou složku je to HDP a nezaměstnanost, což jsou tradiční ekonomické ukazatele. Pro analýzu ekonomiky bohužel nejsou dostupné

indikátory zahrnující i životní prostředí. Propojenost v rámci trvalé udržitelnosti však zajišťují v tomto případě ekologické ukazatele – objem vypouštěného oxidu uhličitého do ovzduší a kácení lesů, což jsou základní témata ekologické složky trvale udržitelného rozvoje, které ale výrazně souvisí s ekonomikou. Propojenost se sociální složkou zajišťuje ukazatel míry chudoby a rozdělení příjmů ve společnosti, což souvisí jak s nezaměstnaností, tak s ekologií. V politické složce se zaměřuji na indikátor „Hlas a odpovědnost“ vypovídající o stavu demokratické kultury v zemi a na ukazatel kontroly korupce, které jsou zároveň propojené s fungováním ekonomiky a zájmem o životní prostředí. Na závěr pak přehledně shrnuji analýzu za pomoci grafů a tabulek zachycujících vývoj definovaných indikátorů v celé délce postkonfliktní rekonstrukce.

V práci čerpám především z elektronických, anglicky psaných zdrojů a využívám jak statistiky Světové banky, Mezinárodního měnového fondu, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě nebo Statistického úřadu Kosova, tak zprávy mezinárodních organizací, které z důvodu primárního zapojení jak OSN, tak Evropské unie do rekonstrukce pocházejí většinou z jejich zdrojů. Kromě nich využívám např. zprávy Světové banky nebo neziskové organizace USAID. Cenným zdrojem jsou také oficiální dokumenty kosovských vládních institucí dostupné v elektronické podobě. V práci čerpám také z odborných článků dosažitelných přes databáze JSTOR nebo ProQuest a z odborných knih. Důležitým zdrojem jsou také odborné studie vědců zabývajících se relevantními tématy. V menší míře využívám internetové stránky mezinárodních organizací, např. EU či Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR).

1. Teoreticko – metodologická východiska

1.1. Trvale udržitelný rozvoj, jeho východiska, dynamika a složky

Trvale udržitelný rozvoj je normativním konceptem, který se zaměřuje na cíle, jež by mělo lidstvo dosáhnout. Zároveň se vyznačuje holistickým přístupem, který propojuje jeho tři základní složky – ekonomickou, sociální a ekologickou.¹ Cílem složky ekologické je ochrana přírodního bohatství pro nynější a následující generace. Složka sociální v sobě obsahuje cíl sociální spravedlnosti a zajištění dobrého životního standardu pro lidstvo. Složka ekonomická pak zvýšení ekonomického blahobytu, spravedlivého přístupu ke zdrojům a v důsledku toho snížení chudoby.² Tyto tři složky se propojují v jeden celek, ve kterém jedna složka neprosperuje na úkor jiné, ale který má dohromady být vyvážený.

Ve zprávě Světové komise pro životní prostředí a rozvoj z roku 1987 „Naše společná budoucnost“, která vznikla na základě impulsu Valného shromáždění OSN³ a která se jako jedna z prvních zabývala myšlenkou trvale udržitelného rozvoje, je tento koncept definován následovně: „*Trvale udržitelný rozvoj je rozvoj, který naplňuje potřeby současné generace, aniž by byla omezena schopnost naplnění potřeb generací budoucích.*“⁴

Na tuto definici poprvé vyřčenou před téměř 30 lety dodnes navazují mezinárodní organizace. Mezi nimi tuto definici převzala např. Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD)⁵, která také považuje v konceptu za důležitou integraci jejích složek: „*Jinými slovy, by naše rozhodnutí měla brát v potaz potenciální dopady na společnost, životní prostředí a ekonomiku a zároveň bychom měli mít na paměti: naše činnost bude mít dopad na jiném*

¹ SACHS, Jeffrey. *The age of sustainable development*. [online] New York, [New York]: Columbia University Press, 2015. [cit. 15.5.2016] ISBN 978-0-231-53900-5. S. 3. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=11024405>

² CARIUS, Alexander et. al. *Developing National Sustainable Development Strategies in Post-Conflict Countries*. [online] United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, 2011 [cit. 20.6.2016]. S. 032. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1039guidancenotes2.pdf>

³ BRUNDTLAND, Gro Harlem et. al. *Our common future*. Oxford: Oxford University Press, 1987. ISBN 01-928-2080-X. S. IX.

⁴ Tamtéž. S. 43, překlad vlastní.

⁵ STRANGE, Tracey a Anne BAYLEY. *Sustainable development linking economy, society, environment* [online]. Paris: OECD, 2008 [cit. 18.5.2016]. ISBN 978-926-4055-742. S. 24. Dostupné z: <http://dx.doi.org.zdroje.vse.cz/10.1787/9789264055742-en>

místě a bude mít dopad na budoucnost.“⁶ Také Evropská unie (EU) ve své „Strategii trvale udržitelného rozvoje“ používá definici ze zprávy.⁷

V tzv. zprávě Brundtlandové⁸ je zároveň vyřčeno, že pokud základní potřeby naplňovány nebudou a lidé budou žít v chudobě, bude vždy existovat větší pravděpodobnost vzniku ekologických i jiných závažných problémů.⁹ Vymýcení chudoby se následně stalo prvním cílem v tzv. Rozvojových cílech tisíciletí (MDG), na jejichž dosažení pracovala OSN¹⁰, a které v sobě zahrnovaly i aspekt ekologické udržitelnosti.¹¹ Na základě těchto cílů formulovala OSN v roce 2015 tzv. Cíle udržitelného rozvoje, které mají jít dále než MDG a spojovat cíl ukončení chudoby s trvale udržitelným rozvojem.¹² Trvalá udržitelnost se tak stává stále aktuálnějším tématem, čehož si je mezinárodní společenství plně vědomo.

Stručné definice trvale udržitelného rozvoje však v sobě nemohou postihnout všechny jeho aspekty. V mnoha případech se z tohoto důvodu kromě pouhého vymezení pojmu uvádějí také hlavní principy trvalé udržitelnosti.¹³ Např. deklarace z Rio de Janeiro sestává z 27¹⁴ principů. Hned v prvním je řečeno, že středobodem zájmu je člověk, který má právo prožít život zdravě a produktivně v rovnováze s přírodou.¹⁵ To je myšlenka tzv. antropocentrického přístupu, podle kterého je člověk schopen stanovit ekonomickou hodnotu přírody.¹⁶ V deklaraci se dále předpokládá, že se ekologická ochrana musí stát základní součástí trvalé udržitelnosti, aby bylo možné tento koncept realizovat. Důraz je kladen také na změnu vzorců

⁶ Tamtéž, s. 24. Překlad vlastní.

⁷ *Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) - Renewed Strategy*. [online] Council of the European Union, 2006 [cit. 13.6.2016] S. 2. Dostupné z: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010917%202006%20INIT>

⁸ STRANGE, Tracey a Anne BAYLEY. *Sustainable development linking economy, society, environment* [online]. Paris: OECD, 2008 [cit. 18.5.2016]. ISBN 978-926-4055-742. S. 24. Dostupné z: <http://dx.doi.org.zdroje.vse.cz/10.1787/9789264055742-en>

⁹ BRUNTLAND, G.H. et. al., pozn. 3, s. 43 - 44

¹⁰ *The Millennium Development Goals Report 2015*. [online] United Nations, 2015 [cit. 13.6.2016] S. 3 – 4 Dostupné z: [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)

¹¹ Tamtéž, s. 7

¹² *Draft Outcome Document of the United Nations Summit for the Adoption of the Post-2015 Development Agenda. A/69/L.85*. [online] United Nations General Assembly, 2015, [cit. 13.6.2016]. S. 2. Dostupné z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/69/L.85&Lang=E

¹³ NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2795-9. S. 217.

¹⁴ *Rio Declaration on Environment and Development*. [online] United Nations Environment Programme, 1992, [cit. 13.6.2016] Dostupné z: <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163>

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ DIAS, Cintia Mara Miranda: *Sustainable Development: The Anthropocentric Epistemology*. [online] Rio 02 World Climate & Energy Event, 2002, [cit. 22.6.2016]. S. 201. Dostupné z: http://www.rio12.com/rio02/proceedings/pdf/201_Dias.pdf

produkce a spotřeby a demografických politik. Zmíněna je také nutnost většího zapojení žen do tohoto rozvoje, bez něhož nebude možné strategii uvést do praxe. V jednom z posledních bodů je také zmíněna škodlivost ozbrojených konfliktů pro trvale udržitelný rozvoj.¹⁷

Koncept trvalé udržitelnosti kromě propojení tří složek nutí lidstvo překračovat hranice – jak ty skutečné, tak institucionální a zároveň vytváří potřebu změny vnímání času a zaměření se více na dlouhodobou perspektivu.¹⁸ Trvale udržitelný rozvoj tedy přináší potřebu změny v zaběhnutém myšlenkovém proudu lidstva a nutí obyvatele Země, aby začali přemýšlet ve větších souvislostech a v delším časovém rámci. Tato nezbytnost změny pohledu vychází z dlouhodobosti dopadů lidské činnosti na přírodu, kterým lidé musí předcházet, pokud chtějí planetu Zemi udržet v obyvatelném stavu pro další generace.

V roce 2001 OECD vydala návod na tvorbu národních strategií trvalé udržitelnosti¹⁹, ve kterých navazovala na závazek z Ria vytvořit národní strategie trvale udržitelného rozvoje.²⁰ OECD tyto strategie popisuje následovně: „*Je to koordinovaná sada participativních a neustále se zlepšujících procesů analýzy, debaty, posilování kapacit, plánování a investic, jehož záměrem je integrovat krátkodobé a dlouhodobé ekonomické, sociální a environmentální cíle společnosti skrze vzájemnou podporu, pokud to je možné a v opačném případě vytvářet kompromisy.*“²¹ Státy tedy měly k dispozici návod, na jehož základě mohly své národní strategie vytvářet.

1.1.1. Složka ekonomická

Růst ekonomiky a ochrana životního prostředí jdou zdánlivě proti sobě, avšak k dosažení trvale udržitelného rozvoje je nutný růst tak, aby byly naplněny základní potřeby²². Produktivní ekonomika ale nutně neznamená konec chudoby, které společně mohou mít negativní vliv na životní prostředí, a proto je třeba zvyšovat na jedné straně produktivitu a na straně druhé rovné příležitosti.²³ Přitom je třeba dbát na vliv na životní prostředí, protože

¹⁷ *Rio Declaration on Environment and Development*. [online] United Nations Environment Programme, 1992, [cit. 3.3.2016] Dostupné z:

<http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163>

¹⁸ STRANGE, Tracey a Anne BAYLEY. *Sustainable development linking economy, society, environment* [online]. Paris: OECD, 2008 [cit. 18.5.2016]. ISBN 978-926-4055-742. S. 25 - 26. Dostupné z: <http://dx.doi.org.zdroje.vse.cz/10.1787/9789264055742-en>

¹⁹ *Strategies for Sustainable Development. The DAC Guidelines*. [online] Paris: OECD Publications Service, 2001 [cit. 7.5.2016] S. 15. Dostupné z: <https://www.oecd.org/dac/environment-development/2669958.pdf>

²⁰ Tamtéž, s. 19

²¹ Tamtéž, s. 25. Překlad vlastní.

²² BRUNTLAND, G.H. et. al., pozn. 3, s. 44.

²³ Tamtéž.

ekonomický růst vede k jeho poškozování.²⁴ Z uvedeného vyplývá, že důraz na propojenost všech tří složek trvale udržitelného rozvoje je zásadní pro úspěšnou aplikaci tohoto konceptu v praxi.

V důsledku převažujícího sociálně-ekonomického modelu vidí lidstvo ekonomiku a ekologii jako dva oddělené celky, které jsou si ale v mnohém podobné.²⁵ K propojování ekologie a ekonomie dochází v poměrně mladém odvětví ekonomie tzv. ekonomie životního prostředí, která zkoumá to, jaký vliv má výroba a spotřeba statků a služeb na životní prostředí a naopak, jaký vliv má životní prostředí a jeho ochrana na hospodářství.²⁶ Tento ekonomický směr je potřeba prosazovat při vytváření ekonomických strategií a národních strategií trvale udržitelného rozvoje.

Pro tvorbu ekonomických politik v souladu s trvalou udržitelností jsou vhodné ekonomické nástroje jako např. ekologické daně, které zajišťují, že se negativní externality jako např. znečišťování přírody promítají do nákladů firem. Tím se vytváří tlak na šetrnější chování vůči životnímu prostředí.²⁷ Tyto daně jsou součástí politik ekologické daňové reformy, která spočívá v přesunu daní z prospěšných činností jako např. práce na neprospěšné – znečišťování životního prostředí.²⁸ Je evidentní, že tato reforma může velkým dílem přispět k trvale udržitelnému stavu hospodářství.

Při tvorbě ekonomických strategií je tradičním ukazatelem výkonnosti ekonomiky hrubý domácí produkt, který však v sobě nepostihuje míru poškozování životního prostředí.²⁹ Tato nedostatečnost ukazatelů jako HDP nebo HND je také jeden z důvodů úpadku přírodního kapitálu.³⁰ Alternativními ukazateli jsou např. index trvale udržitelného ekonomického blahobytu, indikátor čistého pokroku, zelené HDP aj., které ale čerpají z podobných dat jako HDP.³¹

²⁴ DALE, Ann. *At the Edge*. [online] Vancouver: UBC Press, 2002. [cit. 15.5.2016] ISBN 9780774850025. S. 78. Dostupné z: <https://ebookcentral-proquest-com.zdroje.vse.cz/lib/vsep/detail.action?docID=3411968>

²⁵ Tamtéž, s. 77.

²⁶ NOVÁČEK, P., pozn. 13, s. 232.

²⁷ *Taxation, Innovation and the Environment: A Policy Brief*. [online] OECD, 2011 [cit. 22.6.2016]. S. 1. Dostupné z: <http://www.oecd.org/env/tools-evaluation/48178034.pdf>

²⁸ *Environment. Environmental Economics*. [online] European Commission, 2016. Poslední změna 8.6.2016. [cit. 15.6.2016]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/environment/enveco/mbi.htm>

²⁹ *GDP at market prices (current US\$). Data*. [online] The World Bank, ©2016 [cit. 15.6.2016]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

³⁰ DALE, A., pozn. 24, s. 85.

³¹ COSTANZA, Robert, Maureen HART, Stephen POSNER a John TALBERTH. Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress. *The Pardee Papers* [online]. 2009, 2009(4), 11 [cit. 15.6.2016]. Dostupné z: <https://www.bu.edu/pardee/files/documents/PP-004-GDP.pdf>

Udržitelný vývoj ekonomiky zároveň souvisí s dalšími faktory, jako je zaměstnanost, která je také součástí strategie boje proti chudobě v rámci MDG.³² Nezaměstnanosti čelilo na světě v roce 2015 více než 197 milionů³³ lidí. Poptávka na pracovním trhu neodpovídá dostatečně zvětšující se nabídce. Problémem je nezaměstnanost mladých lidí, v jejichž případě je míra nezaměstnanosti třikrát vyšší než u dospělých.³⁴

1.1.2. Složka sociální

Ve zprávě „Naše společná budoucnost“ bylo zmíněno, že chudoba ovlivňuje jako jeden z klíčových socioekonomických problémů životní prostředí. Zároveň v sobě definice trvale udržitelného rozvoje prakticky obsahuje snahu o zamezení chudoby, když mluví o naplňování lidských potřeb. I z činnosti OSN v boji proti chudobě v rámci MDG vyplývá, že chudoba je jedním z nejpalčivějších společenských problémů na planetě.³⁵ Chudoba resp. nízká životní úroveň je zároveň velmi silně propojena s ekonomickou složkou a dalšími sociálními aspekty jako např. dostupností vzdělání nebo zdravotnické péče. I přes to, že se počet lidí žijících v extrémní chudobě snižuje, stále jich dle předpokladu OSN v roce 2015 v těchto podmínkách žilo 836 milionů³⁶ a nejvíce z nich v subsaharské Africe a jižní Asii³⁷.

Dle Rozvojového programu OSN (UNDP) jsou ženy náchylnější k životu chudobě více než muži a pokud jsou ženy nejvíce zastoupené ve skupině s nejnižším příjmem, často v jejich rodinách není mužský příslušník. Z toho vyplývá zvýšené riziko života v chudobě pro samotně žijící ženy, vdovy nebo matky samoživitelky.³⁸ Pro uskutečnění trvale udržitelného rozvoje je nutné, aby se zlepšilo postavení žen.³⁹ To může být dosaženo jejich vzděláváním, které povede k jejich ekonomické soběstačnosti. Postavení žen je pro trvale udržitelný rozvoj důležité z důvodů, že může ovlivnit postavení jejich potomků ve společnosti

³² *The Millennium Development Goals Report 2015*. [online] United Nations, 2015 [cit. 23.4.2016] S. 17. Dostupné z:

[http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)

³³ *World Employment Social Outlook. Trends 2016*. [online] International Labour Organization, 2016 [cit. 15.6.2016]. S. 3. Dostupné z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_443480.pdf

³⁴ *The Millennium Development Goals Report 2015*. [online] United Nations, 2015 [cit. 23.4.2016] S. 17. Dostupné z:

[http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)

³⁵ viz kap. 1.1

³⁶ *The Millennium Development Goals Report 2015*. [online] United Nations, 2015 [cit. 23.4.2016] S. 15. Dostupné z:

[http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)

³⁷ Tamtéž, s. 14

³⁸ Tamtéž, s. 16

³⁹ DALE, A., pozn. 24, S. 64.

a přerušit tak začarovaný kruh chudoby⁴⁰, vzdělané ženy se mohou s větší pravděpodobností oprostít z finanční závislosti na ostatních členech rodiny a snížit tak její míru.

S chudobou souvisí rozdíly mezi bohatými a chudými, které jsou celosvětově velké i přes různé programy na podporu rovných příležitostí. Rozdíly v příjmech často korelují s rozdíly v dopadech na okolní prostředí. Planeta Země by mohla dostatečně podporovat život stávající populace, problém je však v rozdělení příjmů, rozdělení zemědělské půdy a návazně i potravin.⁴¹ Problémem souvisejícím s trvale udržitelným rozvojem je nerovnoměrnost rozdělení bohatství mezi rozvinutými a rozvojovými státy a v případě rozvojových zemí i často velmi nespravedlivé rozdělení bohatství mezi jeho obyvateli.⁴² Rozdělení příjmů vypovídá o míře nerovnosti ve společnosti, která vede např. k problémům s dostupností přírodních zdrojů⁴³. Je evidentní, že rovnoměrné rozdělení příjmů ve společnosti je pro trvale udržitelný rozvoj jeden ze zásadních bodů.

Na chudobu a lepší rozdělení příjmů má vliv vzdělávání, které je pro trvale udržitelný velmi důležité, protože hraje velkou roli v utváření paradigmat a pohledu na svět.⁴⁴ Jeho prostřednictvím je možné dostat myšlenky trvale udržitelného rozvoje do společenského povědomí a proměnit myšlenkové vzorce běžné ve společnosti. Ekologická výchova by např. dle Daleové měla být zahrnuta do školních osnov základních škol.⁴⁵ I kdyby vzdělávání nepřispívalo velkou mírou k ekologické osvětě, je to jeden ze základních stavebních kamenů prosperující společnosti, a proto mu musí být věnována náležitá pozornost.

Součástí úspěšné strategie trvale udržitelného rozvoje je zdraví, které je považováno za jednu ze základních lidských potřeb.⁴⁶ Na 6 milionů⁴⁷ dětí do pěti let ročně zemře na choroby, které jsou vyléčitelné, nebo je možné jim předejít.⁴⁸ Aby se tato situace zlepšila, vyžaduje lepší znalosti a vybavení především v rozvojovém světě⁴⁹, kde k těmto úmrtím nejčastěji dochází.

⁴⁰ Tamtéž, s. 63.

⁴¹ Tamtéž, s. 66.

⁴² NOVÁČEK, P., pozn. 13, s. 336.

⁴³ BRUNTLAND, G.H. et. al., pozn. 3, s. 48.

⁴⁴ DALE, A., pozn. 24, s. 71.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ SACHS, J., pozn. 1, s. 275.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

1.1.3. Složka ekologická

S ekologií jako součástí trvalé udržitelnosti počítala zpráva Brundtlandové, když uváděla, že minimálním předpokladem trvale udržitelného rozvoje je, že tento nesmí být hrozbou pro životní prostředí, které tvoří životaschopné podmínky pro vše na Zemi.⁵⁰ To je však složitý úkol vzhledem k tomu, že lidská činnost a s ní spojený rozvoj jsou na rozdíl od přírodních ekosystémů orientovány na produkci⁵¹ a lidstvo nyní dospělo do stavu, kdy se stalo hrozbou samo pro sebe tím, že svou činností ničí životní prostředí⁵². Navíc znečišťování životního prostředí často generuje výstup ekonomiky. Například ropná skvrna z tankeru Exxon Valdez byla započítána jako nárůst HNP, protože na její úklid byla zaměstnána pracovní síla a byly na ni využity nezpracované materiály.⁵³

Produkce je tak zdánlivě v rozporu s dobrým stavem životního prostředí. Trvale udržitelný rozvoj však směřuje k propojování ekologické složky se složkou ekonomickou a sociální tak, aby produkce neohrožovala životní prostředí. Například EU si ve své „Strategii trvale udržitelného rozvoje“ klade za cíl dosáhnout udržitelné spotřeby, která by odstranila tuto zdánlivou protichůdnost⁵⁴.

Klíčovou výzvou v oblasti ekologie je používání fosilních paliv, při jejichž spalování dochází k uvolňování oxidu uhličitého, který výraznou měrou přispívá ke globálnímu oteplování.⁵⁵ Za posledních 150 let lidstvo přispělo ke zvyšování průměrné teploty na Zemi na takovou úroveň, na jaké teplota nebyla za poslední 3 miliony let.⁵⁶ K problémům s oxidem uhličitým přispívá degradace lesnatých porostů, které mají schopnost jeho absorpce a jsou velkým zdrojem biodiverzity.⁵⁷ Přes tyto výhody, které lidstvu poskytují je jejich kácení závažným problémem, a ročně je pokáceno 13 milionů⁵⁸ tropických lesů, což odpovídá velikosti Řecka.⁵⁹

⁵⁰ BRUNTLAND, G.H. et. al., pozn. 3, s. 44 – 45.

⁵¹ DALE, A., pozn. 24, str. 58.

⁵² SACHS, J., pozn. 1, str. 34.

⁵³ DALE, A., pozn. 24, str. 56.

⁵⁴ *Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) - Renewed Strategy*. [online] Council of the European Union, 2006 [cit. 13.6.2016] S. 3. Dostupné z: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010917%202006%20INIT>

⁵⁵ SACHS, J., pozn. 1, str. 38.

⁵⁶ Tamtéž, s. 39 – 40.

⁵⁷ *Forests in a Green Economy. A Synthesis*. [online] UNEP, 2011, [cit. 22.6.2016]. S. 07. Dostupné z: http://www.unep.org/pdf/PressReleases/UNEP-ForestsGreenEco-basse_def_version_normale.pdf

⁵⁸ Tamtéž, S. 08.

⁵⁹ Tamtéž.

Míru zátěže lidské činnosti počítá užitečný ukazatel ekologické stopy, která „představuje plochu nutnou k produkci udržitelných zdrojů, které lidstvo využívá, a k ukládání jeho odpadu.“⁶⁰ Pro ilustraci se nyní musí příroda z toho, co z ní člověk využije v jednom roce, vzpamatovávat rok a půl.⁶¹ Tento indikátor využívá nezisková organizace Global Footprint Network, která vznikla na začátku nového tisíciletí⁶² a z důvodu čerstvosti tohoto indikátoru se jeho vypočítávání nevztahuje na všechny země světa.

Důležitým aspektem udržitelnosti měst je management odpadů včetně odpadních vod.⁶³ Krajina, která slouží jako odkladiště odpadů, se z důvodu kontaminace látek z jejich rozkladu stává nebezpečnou.⁶⁴ Např. Daleová ve svých doporučeních vyzývá k inovaci v oblasti produkce tak, aby lidé nevytvářeli odpad žádný.⁶⁵ Při nakládání s odpady je proto třeba klást důraz na efektivní recyklační a čistící systémy, které jednak zabrání kontaminaci životního prostředí a zároveň umožňují znovupoužití původně odpadních produktů, což je trvale udržitelný přístup.

Pro to, aby mohla být zrealizována koncepce trvalé udržitelnosti a např. sníženy emise oxidu uhličitého nebo zvýšena míra recyklace produktů je nutné na lidské činnosti nahlížet pomocí tzv. ekologického kritéria neboli kritéria ekologické únosnosti. Ekologické kritérium sestává z několika součástí. Jedním z nich je citlivé využívání zdrojů, dalšími pak zabránění poškozování jak lidského zdraví, tak přírody nebo nevypouštění jedů a účtu k lokálním podmínkám.⁶⁶ Ekologické kritérium je dalším prvkem, který přispívá ke komplexnosti, kterou s sebou přináší trvale udržitelný rozvoj.

Toto kritérium je třeba uplatnit v rozhodovacích procesech organizací a firem a může mít například podobu předpisů či zákonů (např. zákon o posuzování vlivů staveb a činností na životní prostředí)⁶⁷. Při rozhodování je tedy třeba se zamýšlet nejen nad dopady ekonomickými nebo sociálními, ale také nad dopady na životní prostředí, které je rozhodnutími ovlivňováno stejně jako ostatní složky. Právní úpravy přispívají k tomu, že se

⁶⁰ *Footprint Basics*. [online] Global Footprint Network, ©2016. Poslední změna 11.4.2016. [cit. 13.6.2016]
Překlad vlastní. Dostupné z:

http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/footprint_basics_overview/

⁶¹ Tamtéž.

⁶² *At a glance*. [online] Global Footprint Network, ©2016. Poslední změna 4.12.2014. [13.6.2016]. Dostupné z:
http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/at_a_glance/

⁶³ SACHS, J., pozn. 1, s. 366.

⁶⁴ Tamtéž, s. 377.

⁶⁵ DALE, A., pozn. 24, s. 58.

⁶⁶ MOLDAN, Bedřich. *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie - hrozba i naděje*. 2. vyd. V Praze: Karolinum, 2003.
ISBN 80-246-0769-7. S. 45-47.

⁶⁷ Tamtéž, s. 45.

ekologické kritérium dostává do povědomí lidí a organizace a firmy se musí naučit ho do svých rozhodovacích procesů zahrnovat.

1.2. Postkonfliktní rekonstrukce a její východiska

Jeden ze základních dokumentů OSN zabývajících se budováním míru „Agenda pro mír“ používá termín postkonfliktní peacebuilding, jenž „...může mít formu konkrétních projektů spolupráce, které spojují dvě nebo více zemí při vzájemně prospěšné činnosti, jež nejen že přispívá k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, ale také posiluje důvěru, která je tolik důležitá pro mír.“⁶⁸ Podle Calla a Cousensové nabral pojem peacebuilding během 90. let široké množství významů kvůli komplexnosti poválečné obnovy a rostoucímu množství aktérů z různých oborů, kteří se na peacebuildingu podíleli.⁶⁹ Mezi touto výrazovou pestrostí se vyskytoval i pojem rekonstrukce, který využívala americká administrativa nebo Světová banka.⁷⁰

Světová banka uvádí k termínu rekonstrukce následující: „Postkonfliktní rekonstrukce začíná v postižené zemi podporou přechodu od konfliktu k míru skrze přestavbu její socioekonomické struktury.“... „Postkonfliktní rekonstrukce má dva souhrnné cíle: usnadnění přechodu k udržitelnému míru po skončení bojů a podporu ekonomického a sociálního rozvoje.“⁷¹ Z definic je tedy patrné, že postkonfliktní peacebuilding a rekonstrukce mají stejné cíle. Samotný název pak vypovídá o tom, že začátek tohoto procesu nastává ve chvíli, kdy je konflikt na daném území ukončen. Protože se termíny překrývají, budu pro účely této práce nadále pracovat s termínem postkonfliktní rekonstrukce.

1.2.1. Čtyři základní okruhy postkonfliktní rekonstrukce

Hamre a Sullivan přehledně rozdělují úkoly v rámci postkonfliktní rekonstrukce do čtyř základních pilířů. Prvním z nich je zajištění bezpečnosti a to jak vytvořením bezpečnostního institucionálního rámce, tak i zajištěním bezpečnosti ve společnosti.⁷² Součástí je zaručení bezpečnosti pro obyvatele a návratu vnitřních a vnějších uprchlíků, odzbrojení, demobilizace

⁶⁸ *An Agenda for Peace. A/47/277.* [online] United Nations Secretary General, 1992, [cit. 1.5.2016]. Překlad vlastní. Dostupné z: <http://www.un-documents.net/a47-277.htm>

⁶⁹ CALL, Charles T. a Elisabeth M. COUSENS. Ending Wars and Building Peace: International Responses to War-Torn Societies. *International Studies Perspectives* [online]. 2008, **2008**(9), 1-21. S. 3. [cit. 2016-06-23]. Dostupné z: <http://peacealliance.org/cms/assets/uploads/2013/05/Ending-Wars-Building-Peace.pdf>

⁷⁰ Tamtéž, s. 4.

⁷¹ obě citace z *Post-Conflict Reconstruction. The Role of The World Bank.* [online] Washington, D.C.: The World Bank, 1998 [cit. 15.6.2016]. S. 4. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSCContentServer/WDSP/IB/1998/04/01/000009265_3980624143531/Rendered/PDF/multi_page.pdf

⁷² HAMRE, John J. a Gordon R. SULLIVAN. Toward Postconflict Reconstruction. *Washington Quarterly* [online]. 2002, **25**(4), 85-96 [cit. 2016-06-23]. S. 91. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com.zdroje.vse.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=7288177&lang=cs&site=eds-live>

a opětovné integrace obyvatel. Na tomto kroku by se měli podílet jak externí, tak vnitřní aktéři a měl by mít dlouhodobou perspektivu. Pro demobilizované obyvatele by měla být zajištěna ekonomická podpora.⁷³ Dle „Agendy pro mír“ může být součástí postkonfliktní rekonstrukce ustavení pořádku, proškolení bezpečnostních složek nebo posílení ochrany lidských práv.⁷⁴

Druhým pilířem je vybudování fungující justice, která zajistí vynucování práva a zároveň vyrovnaní se se spory jako pozůstatky konfliktu.⁷⁵ Musí být ustaven právní rámec fungování státu včetně trestního práva a institucí justice. Je nutné zajistit přístup k právnímu aparátu a institutu ochrany lidských práv pro obyvatele. V krátkém období může být vytvořena dočasná ústava. Také mohou být nutná ustanovit práva na podporu žen a zranitelných skupin.⁷⁶

Třetím pilířem je socioekonomický rozvoj, ve kterém hraje roli humanitární pomoc, důležitou součástí je obnova školství a zdravotnictví a nastartování ekonomiky, což by mělo dle autorů vést k vytvoření strategií pro dlouhodobě udržitelný rozvoj.⁷⁷ V rozvoji socioekonomického pilíře je důležité potlačení neformální ekonomiky a podpora podnikání a zaměstnanosti. Integrace bývalých bojovníků a uprchlíků do společnosti je také klíčová. Významným prvkem je vybudování nových institucí a strategií na podporu tržního hospodářství.⁷⁸

Posledním je vládnutí, které v sobě zahrnuje vytvoření politické a administrativní struktury a účast obyvatel na veřejném dění.⁷⁹ Pro dlouhodobý mír je hlavní ustavení legitimní vlády

⁷³ *Governance Strategies for Post Conflict Reconstruction, Sustainable Peace and Development*. [online] UN DESA, 2007 [cit. 9.5.2016] S. 17. Dostupné z: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan028332.pdf>

⁷⁴ *An Agenda for Peace. A/47/277*. [online] United Nations Secretary General, 1992, [cit. 9.5.2016]. Dostupné z: <http://www.un-documents.net/a47-277.htm>

⁷⁵ HAMRE, John J. a Gordon R. SULLIVAN. *Toward Postconflict Reconstruction. Washington Quarterly* [online]. 2002, 25(4), 85-96 [cit. 2016-06-23]. S. 91. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com.zdroje.vse.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=7288177&lang=cs&site=eds-live>

⁷⁶ *Governance Strategies for Post Conflict Reconstruction, Sustainable Peace and Development*. [online] UN DESA, 2007 [cit. 9.5.2016] S. 14 – 15. Dostupné z: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan028332.pdf>

⁷⁷ HAMRE, John J. a Gordon R. SULLIVAN. *Toward Postconflict Reconstruction. Washington Quarterly* [online]. 2002, 25(4), 85-96 [cit. 2016-06-23]. S. 91. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com.zdroje.vse.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=7288177&lang=cs&site=eds-live>

⁷⁸ *Governance Strategies for Post Conflict Reconstruction, Sustainable Peace and Development*. [online] UN DESA, 2007 [cit. 9.5.2016] S. 16. Dostupné z: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan028332.pdf>

⁷⁹ HAMRE, John J. a Gordon R. SULLIVAN. *Toward Postconflict Reconstruction. Washington Quarterly* [online]. 2002, 25(4), 85-96 [cit. 2016-06-23]. S. 92. Dostupné z:

a státní správy. Vedení státu by mělo mít důvěru obyvatel, mělo by se chovat transparentně a mělo by dovolit veřejnosti podílet se na jeho záležitostech. Mělo by být schopno se vypořádat s rozdílnostmi skupin obyvatelstva bez použití násilí. Důležitým bodem je decentralizace, která je ihned po ukončení konfliktu složitá na zvládnutí.⁸⁰ Dále je důležité ustavení pozorovatelské mise při volbách či reforma vládnoucích orgánů.⁸¹

1.2.2. Propojení koncepcí

Tradiční koncepce postkonfliktní rekonstrukce se zaměřují pouze na společnost, ekonomiku, politiku, justici a bezpečnost. Ekologická složka tedy v těchto koncepcích nehraje důležitou roli, i přesto že ozbrojený konflikt zanechává na přírodě a jejích zdrojích často vážné následky⁸² a právě přírodní zdroje hrají v postkonfliktní rekonstrukci, především v její socioekonomické dimenzi důležitou roli. Je např. nutné zajistit zdroje pitné vody a nekontaminovanou zemědělskou půdu, aby mohly být uspokojovány základní životní potřeby obyvatel.⁸³ Tuto nevyváženost začala řešit OSN, která začala pracovat na projektu propojení konceptu postkonfliktní rekonstrukce s trvale udržitelným rozvojem⁸⁴ a v roce 2011 přišla s prvními prováděcími pokyny pro vlády zemí, ve kterých proběhl konflikt a které měly možnost dát se cestou trvalé udržitelnosti již v rámci rekonstrukce.⁸⁵ Výsledkem propojení těchto konceptů může být tvorba účinnějších národních politik, jež přispějí k udržení míru v postkonfliktních zemích.⁸⁶

Právě po ozbrojeném konfliktu nastává velmi dobrá příležitost na rozvoj území v trvale udržitelném duchu, který bude prospívat především místním obyvatelům. Ti se musí z konfliktu co nejrychleji vzpamatovat a začít být soběstační. Dostatečná propojenost těchto

<http://search.ebscohost.com.zdroje.vse.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=7288177&lang=cs&site=eds-live>

⁸⁰ *Governance Strategies for Post Conflict Reconstruction, Sustainable Peace and Development*. [online] UN DESA, 2007 [cit. 9.5.2016] S. 9 – 10. Dostupné z:

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan028332.pdf>

⁸¹ *An Agenda for Peace. A/47/277*. [online] United Nations Secretary General, 1992, [cit. 9.5.2016]. Dostupné z: <http://www.un-documents.net/a47-277.htm>

⁸² viz např. zde PARTOW, Hassan. *Environmental Impact of Wars and Conflicts*. [online] AFED [cit. 22.6.2016] S. 163 – 164. Dostupné z: <http://www.afedonline.org/afedreport/english/book12.pdf>

⁸³ WAISOVÁ, Šárka. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-339-1. S. 130.

⁸⁴ CARIUS, Alexander et. al. *Developing National Sustainable Development Strategies in Post-Conflict Countries*. [online] United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, 2011 [cit. 15.6.2016]. S. 001. Dostupné z:

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1039guidancenotes2.pdf>

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

konceptů tak může vést k novým příležitostem⁸⁷. Např. práce s přírodními zdroji nabízí zvýšení ekonomického výkonu a zaměstnanosti, trvalá udržitelnost také cílí na snížení chudoby, což je součástí i rekonstrukčních prací.⁸⁸

V koncepci trvalé udržitelnosti v rámci postkonfliktní rekonstrukce dle OSN je jedním z pěti klíčových bodů právě propojení tří složek trvalé udržitelnosti (ekonomické, sociální a ekologické) s rekonstrukčními aktivitami.⁸⁹ Jak koncepce trvale udržitelného rozvoje, tak teorie postkonfliktní rekonstrukce v sobě zahrnují sociální a ekonomickou složku. Tyto dva styčné body oba koncepty propojují. Při spojení koncepcí je tak vytvořen pevný základ, kterým se zabývají obě. Trvale udržitelný rozvoj v sobě navíc obsahuje ještě složku ekologickou, která bude tvořit nový teoretický prvek v rámci analýzy postkonfliktní rekonstrukce.

Předpokladem pro trvalou udržitelnost je dle dokumentu OSN také vláda, která vykonává své funkce na daném území.⁹⁰ Dobré řízení a účast společnosti se prolíná ve třetím a čtvrtém prvku v rámci projektu OSN.⁹¹ Ani trvale udržitelný rozvoj nemůže fungovat bez dobrých institucionálních struktur, jež mohou pomoci ke zlepšení vládnutí a snížení korupčního potenciálu.⁹² Dobrá úroveň vládnutí je taktéž spolu se socioekonomickým a ekologickým udržitelným rozvojem řazena jako čtvrtý cíl trvale udržitelného rozvoje, protože vládnoucí struktury mohou dosáhnout toho, aby země vzkvétala.⁹³ Z těchto důvodů bude v případové studii kromě tří základních složek trvalé udržitelnosti analyzována i složka politická, která má teoretický základ především v postkonfliktní rekonstrukci. V teorii postkonfliktní rekonstrukce je obsažena také bezpečnost a justice, které jsem se vzhledem k tomu, že nejsou řazeny mezi složky trvale udržitelného rozvoje, rozhodla neanalyzovat.

Důvodem této syntézy je stále palčivější problém přírodního znečištění a neúnosného zatěžování planety, které ozbrojené konflikty mohou způsobovat⁹⁴. Proto by se při řešení jejich následků a obnově po konfliktu mělo dbát i na obnovu zničeného životního prostředí,

⁸⁷ Tamtéž, s. 013.

⁸⁸ Tamtéž, s. 035.

⁸⁹ Tamtéž, s. 002.

⁹⁰ Tamtéž, s. 004.

⁹¹ Tamtéž, s. 002 – 003.

⁹² Tamtéž, s. 036.

⁹³ SACHS, J., pozn. 1, s. 3.

⁹⁴ CARIUS, Alexander et. al. *Developing National Sustainable Development Strategies in Post-Conflict Countries*. [online] United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, 2011 [cit. 15.6.2016]. S. 020. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1039guidancenotes2.pdf>

které není schopno se z takovéto zátěže dostatečně vzpamatovat samo. Navíc zdravé životní prostředí je jedním ze základních prvků spokojenosti a dobrého rozvoje společnosti.

U konfliktů a následně obnově po konfliktu, které nastávají v rozvojových zemích, vzniká problém, že budou do budoucna chtít užívat stejných služeb a komfortu jako svět vyspělý. Proto by měly být myšlenky trvale udržitelného rozvoje zasety již při obnově států po ozbrojeném konfliktu. Nejen, že se tím sníží nároky na planetu a její přírodní zdroje v současnosti, ale zároveň je to investice do budoucna. Pokud budou mít tyto země, které se dále budou rozvíjet již ve svém fungování zakomponovány prvky trvale udržitelného rozvoje, pak se snižuje environmentální zátěž i do budoucna. Z těchto důvodů by se postkonfliktní rekonstrukce neměla zaměřovat pouze na své tradiční okruhy, ale měla by klást důraz i na složku environmentální a dát možnost rozvoji území po konfliktu v duchu trvale udržitelného rozvoje.

Z klasické postkonfliktní rekonstrukce také vyplývá její rozfázování do tří postupných kroků, které se mohou vzájemně překrývat.⁹⁵ To je pátým z klíčových prvků v projektu OSN.⁹⁶ První je fáze stabilizace, ve které je potřeba vytyčit hlavní body rekonstrukce a začít s procesem obnovy. V této fázi trvající obvykle až první tři roky je časté základní uvedení organizací do chodu, nová alokace lidí a technologií a nastartování zdravých politických procesů.⁹⁷ Protože tato fáze nastává ihned po ukončení konfliktu je její součástí humanitární pomoc a rozmístění zahraničních jednotek, které zajišťují bezpečí.⁹⁸

Druhá je přechodná fáze, ve které mají začít fungovat veřejné služby, a má být vytvořen podklad pro legitimní vládnoucí úroveň. Místní instituce už jsou schopné se podílet na rekonstrukci a mají dlouhodobější vizi. Může být nastartován proces usmířování. Tato fáze

⁹⁵ ANDERLINI, Sanam Naraghi a Judy EL-BUSHRA. Post Conflict Reconstruction. In: *INCLUSIVE SECURITY, SUSTAINABLE PEACE: A Toolkit for Advocacy and Action* [online]. London: Jason Print and Design, 2004, s. 51-68 [cit. 15.6.2016]. ISBN 1-898702-59-4. S. 51. Dostupné z: <https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2013/05/101864251-Toolkit-for-Advocacy-and-Action.pdf>

⁹⁶ CARIUS, Alexander et. al. *Developing National Sustainable Development Strategies in Post-Conflict Countries*. [online] United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, 2011 [cit. 15.6.2016]. S. 004. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1039guidancenotes2.pdf>

⁹⁷ Tamtéž, s. 069 – 070.

⁹⁸ ANDERLINI, Sanam Naraghi a Judy EL-BUSHRA. Post Conflict Reconstruction. In: *INCLUSIVE SECURITY, SUSTAINABLE PEACE: A Toolkit for Advocacy and Action* [online]. London: Jason Print and Design, 2004, s. 51-68 [cit. 15.6.2016]. ISBN 1-898702-59-4. S. 51. Dostupné z: <https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2013/05/101864251-Toolkit-for-Advocacy-and-Action.pdf>

nastává obvykle ve čtvrtém až sedmém roku.⁹⁹ Také už obvykle bývají k dispozici místní zdroje, které mohou přispět k rozvoji. Zároveň by měl být započat proces obnovy hospodářství a také by měl být kladen důraz na sociální funkce státu jako zdravotnictví nebo školství.¹⁰⁰

Poslední fáze je fáze podpory¹⁰¹, kdy už není potřeba řízení ze strany vnějších aktérů a kontinuální rozvoj je veden zevnitř. Tato fáze nastává po osmi až deseti letech.¹⁰² V této fázi se stahují zahraniční vojenské jednotky a stát se dostává do fáze běžného fungování.¹⁰³ V momentě, kdy je stát funkční a jsou vybudovány pevné politické a socioekonomické struktury tato fáze končí.¹⁰⁴

⁹⁹ CARIUS, Alexander et. al. *Developing National Sustainable Development Strategies in Post-Conflict Countries*. [online] United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, 2011 [cit. 15.6.2016]. S. 070. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1039guidancenotes2.pdf>

¹⁰⁰ ANDERLINI, Sanam Naraghi a Judy EL-BUSHRA. Post Conflict Reconstruction. In: *INCLUSIVE SECURITY, SUSTAINABLE PEACE: A Toolkit for Advocacy and Action* [online]. London: Jason Print and Design, 2004, s. 51-68 [cit. 15.6.2016]. ISBN 1-898702-59-4. S. 51. Dostupné z: <https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2013/05/101864251-Toolkit-for-Advocacy-and-Action.pdf>

¹⁰¹ WAISOVÁ, Š., pozn. 83, str. 119.

¹⁰² CARIUS, Alexander et. al. *Developing National Sustainable Development Strategies in Post-Conflict Countries*. [online] United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, 2011 [cit. 9.5.2016]. S. 070. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1039guidancenotes2.pdf>

¹⁰³ ANDERLINI, Sanam Naraghi a Judy EL-BUSHRA. Post Conflict Reconstruction. In: *INCLUSIVE SECURITY, SUSTAINABLE PEACE: A Toolkit for Advocacy and Action* [online]. London: Jason Print and Design, 2004, s. 51-68 [cit. 15.6.2016]. ISBN 1-898702-59-4. S. 51. Dostupné z: <https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2013/05/101864251-Toolkit-for-Advocacy-and-Action.pdf>

¹⁰⁴ WAISOVÁ, Š., pozn. 83, str. 119.

1.3. Použitá metodologie

V teoretické části jsem uvedla dva teoretické celky – trvale udržitelný rozvoj a postkonfliktní rekonstrukci, jejichž syntézou vznikl teoretický aparát, který se skládá ze čtyřech složek – ekonomické, politické, sociální a ekologické a má základ v dokumentu OSN, který usiluje o propojení postkonfliktní rekonstrukce s tvorbou trvale udržitelných národních strategií. Já vytvořený aparát využívám v případové studii k analýze čtyř definovaných složek trvale udržitelné postkonfliktní rekonstrukce.

Protože propojení trvale udržitelného rozvoje s postkonfliktní rekonstrukcí je myšlenka poměrně nová, nebyla žádná takováto strategie využita při postkonfliktní rekonstrukci v Kosovu. Na druhou stranu byl však tento konflikt prvním, po kterém proběhlo hodnocení dopadů na životní prostředí¹⁰⁵. Proto by bylo relevantní, kdyby v návaznosti na toto šetření, byla dále budována nejen socioekonomická struktura a vládní instituce, ale i environmentální složka podle teorie trvalé udržitelnosti. Z tohoto důvodu jsem si vybrala případ poválečného Kosova a analyzuji vývoj nejen ve vybraných tradičních složkách postkonfliktní rekonstrukce, ale také ve složce ekologické. Pro každou ze složek jsem vybrala ukazatele, podle nichž analyzuji, jakým směrem se ubíral vývoj v dané oblasti a zda byl tento směr dlouhodobě udržitelný.

Před samotným vysvětlením použití jednotlivých ukazatelů bych ráda poukázala na úskalí, která práce s daty přinášela. Prvním z nich byl nedostatek dat především z rané fáze postkonfliktní rekonstrukce¹⁰⁶, který může vést k tomu, že se data z jednotlivých zdrojů liší. Data jsem čerpala jak z etablovaných mezinárodních zdrojů (Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Evropská unie nebo Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě apod.), tak i ze Statistického úřadu Kosova. Jsem si vědoma toho, že se data z kosovského úřadu mohou vzhledem k rekonstrukčním pracím a nedostatku kvalifikovaného personálu¹⁰⁷ lišit od dat uváděných v oficiálních dokumentech či statistikách mezinárodních organizací. Vybrala jsem si je však v určitých případech proto, že kosovské statistiky obsahovaly pro případovou studii komplexnější data, která mezinárodní zdroje neposkytovaly. Data z různých zdrojů jsem se před jejich použitím v případové studii pro zachování objektivit

¹⁰⁵ WELLER, Philip a Peter RICKWOOD. Kosovo: War on the Environment. *The Ploughshares Monitor*[online]. 1999, 20(3) [cit. 21.6.2016]. Dostupné z: http://ploughshares.ca/pl_publications/kosovo-war-on-the-environment/

¹⁰⁶ srovnej např. DEMEKAS, Dimitri G., Han HERDERSCHEE a Davina F. JACOBS. *Kosovo: institutions and policies for reconstruction and growth*. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2002. S. 5.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 5.

snažila porovnávat. Z důvodu nedostatku dat, jejich odhadům a prozatímnosti či rozdílným metodologiím jejich sběru to v některých případech nebylo možné

Druhým úskalím při práci s daty byl přechod Kosova na používání eura jako měny v roce 2002¹⁰⁸. Do roku 2002 jsou proto finanční údaje pro jednoduchost uváděny v USD tak, jak byly běžně uváděny v mezinárodních dokumentech. To neplatí pro údaje o HDP, které jsou ze zdroje IMF dostupné v eurech od roku 2000. Od roku 2002 jsem začala stejně jako oficiální dokumenty, ze kterých jsem čerpala, uvádět hodnoty v eurech. Pro porovnatelnost údajů uvádím u dat v USD průměrný směnný kurz na eura pro rok, ze kterého údaje pocházely.

Pro složku ekonomickou jsem vybrala ukazatel HDP z důvodu všeobecné uznávanosti tohoto ukazatele pro vývoj ekonomiky. Uvědomuji si, že v rámci trvale udržitelného rozvoje tento ukazatel nevypovídá o dopadech na přírodní zdroje, pro případovou studii je však vzhledem k nedostatku jiných alternativních dat (např. indexu trvale udržitelného ekonomického blahobytu) nutné měřit pokrok v ekonomice pomocí HDP. Data o tomto ukazateli čerpám ze statistik IMF, které poskytovaly údaje porovnatelné v čase a uvedené v eurech. Spolu s údajem o HDP uvádím v případové studii jako indikátor meziroční růst či pokles HDP, který dokresluje ekonomickou situaci země. Jako druhý ukazatel jsem vybrala míru nezaměstnanosti, která propojuje ekonomickou a sociální složku. Data o nezaměstnanosti jsem čerpala většinou ze statistik vytvořených Statistickým úřadem Kosova, které poskytovaly podrobné a porovnatelné údaje napříč časem. Pro první roky, pro které neexistují kosovská data, jsem využila dostupných údajů ze Světové banky. Kromě těchto dvou indikátorů jsem se v rámci ekonomické složky zabývala také dalšími fakty a kategoriemi, které jsou potřebné k celkové analýze ekonomické situace v Kosovu (např. obchodní bilance, zemědělství atd.).

Pro složku politickou jsem si vybrala agregované ukazatele Světové banky z datasetu Worldwide Governance Indicators. Data v nich jsou uváděna v percentilech, jejichž hodnota vypovídá o tom, kolik procent zemí po světě se nachází v žebříčku v pořadí pod zkoumanou zemí¹⁰⁹ (např. percentil 30 u libovolného indikátoru pro Kosovo znamená, že ještě 30% zemí na světě se nachází v percentilovém žebříčku pod úrovní Kosova). Prvním z indikátorů, které

¹⁰⁸ SVETCHINE, Michel. *Kosovo Experience With Euroization of Its Economy*. [online] Bank of Albania [cit. 31.5.2016]. S. 235. Dostupné z: https://www.bankofalbania.org/web/pub/M_SVETCHINE_1329_1.pdf

¹⁰⁹ *Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

využívám je „Hlas a odpovědnost“, který vypovídá o vnímání toho, do jaké míry se obyvatelé mohou podílet na volbě svých zástupců ve vládě, do jaké míry požívají svobodu vyjadřování, shromažďovat se a jak svobodná jsou média.¹¹⁰ Tento indikátor ukazuje míru svobody ve společnosti a zároveň vypovídá o stavu demokratizačního procesu, který je pro zdárný trvale udržitelný rozvoj velmi důležitý. V nesvobodném režimu není totiž možné zajištění blahobytu společnosti po všech stránkách, které zkoumá trvale udržitelný rozvoj. Pro jeho použití jsem se rozhodla kvůli zachycení míry demokratické kultury v Kosovu, která se v procesu postkonfliktní rekonstrukce utvářela, dostupnosti dat tohoto indikátoru po celé zkoumané období v případové studii a jeho propojenosti s trvale udržitelným rozvojem.

Druhým indikátorem politické složky je ukazatel kontroly korupce, která byla jako dědictví Svazové republiky Jugoslávie (SRJ), v politice velmi rozšířená¹¹¹. Indikátor kontroly korupce ukazuje vnímání míry korupce ve veřejné sféře.¹¹² Protože korupce brání efektivnímu fungování politických institucí, je dlouhodobě neudržitelná a zároveň byla pro tento jev dostupná data od roku 2003, rozhodla jsem se její vývoj zkoumat. Stejně jako v ekonomické složce i v rámci politické složky dále zkoumám politické události (např. volby), které mi pomohou v komplexnější analýze situace.

Pro složku sociální jsem vybrala data o chudobě, která čerpám z dat Světové banky z důvodu, že chudoba je jedním z nejzávažnějších problémů, na jehož řešení cílí trvale udržitelný rozvoj. Na jejím základě analyzuji, zda je tamější situace trvale udržitelná. Vzhledem ke změnám v metodologii a rozdílech ve vzorcích populace nejsou přesné hodnoty týkající se chudoby v Kosovu srovnatelné napříč jednotlivými měřeními¹¹³. Pro účely případové studie je však možné vyvodit orientační stav společnosti vzhledem k trvalé udržitelnosti. Druhým indikátorem, který jsem zvolila je míra rozdělení příjmů mezi horních a spodních 20% obyvatel, kterou čerpám také z dat Světové banky. Nerovnosti v rozdělení příjmů také významně souvisí s trvale udržitelným rozvojem, kdy je dlouhodobě nerovnoměrné rozdělení

¹¹⁰ *Voice and Accountability*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>

¹¹¹ PAVLAKOVIĆ, Vjeran. *Serbia Transformed? Political Dynamics in the Milošević Era and After. Serbia Since 1989: Politics and Society under Milošević and After* [online]. Seattle: University of Washington Press, 2005, s. 13-54 [cit. 21.5.2016]. Jackson School Publications in International Studies. ISBN 9780295802077. S. 22. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=10503229>

¹¹² *Control of Corruption*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>

¹¹³ viz *Consumption Poverty in the Republic of Kosovo in 2009*. [online] The World Bank, Statistical Office of Kosovo, 2011 [cit. 10.6.2016]. S. 2. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2013/02/21/000442464_20130221102844/Rendered/PDF/754360WP0Kosov074331B00PUBLIC000ENG.pdf

trvale neudržitelné. Protože v Kosovu byly části sociálního systému ve velmi špatném stavu (zdravotnictví, školství), zaměřuji se vzhledem k jejich důležitosti v případové studii také na tyto oblasti. Protože je pro udržitelný rozvoj velmi důležité postavení žen ve společnosti, věnuji se i tomuto tématu.

V ekologické složce se zabývám indikátorem emisí oxidu uhličitého, který čerpám z údajů Mezinárodní energetické agentury. Pro tento indikátor jsem se rozhodla, protože oxid uhličitý jako významný skleníkový plyn přispívá ke globálnímu oteplování a jeho dlouhodobé vypouštění v nadměrné míře je trvale neudržitelné. Druhým závažným problémem v rámci trvale udržitelného rozvoje je odlesňování, pro které však pro Kosovo neexistuje podrobná statistika, přesto jsem se rozhodla zabývat se tímto tématem jako druhým indikátorem v rámci ekologické složky. V analýze této problematiky budu vycházet z přístupu kosovských institucí k tomuto problému a existujícím datům. Kvůli neexistenci dat pro Kosovo nemohu využít pro tuto složku ekologickou stopu. Zabývám se i dalšími tématy, která byla v souvislosti se životním prostředím pro Kosovo zásadní, např. nakládání s odpady.

Teorie postkonfliktní rekonstrukce se v případové studii neodráží pouze při propojení složek trvale udržitelné postkonfliktní rekonstrukce, ale také rozdělením případové studie podle fází postkonfliktní rekonstrukce. Zaměřuji se tedy na vývoj dle fází, které se ale mohou překrývat, protože neexistují přesně určené hranice, kdy končí jedna a začíná druhá fáze. Pro ukončení případové studie jsem vybrala moment, kdy se z Kosova až na minimální počet stahují mezinárodní civilní složky¹¹⁴, což koresponduje s teorií postkonfliktní rekonstrukce, kdy poslední fáze probíhá v momentě, kdy místní vláda přebírá plnou zodpovědnost za dění v zemi a intervence ze zahraničí končí. Na závěr přehledně shrnuji analýzu pomocí grafů a tabulek za celou dobu postkonfliktní rekonstrukce.

1.3.1. Operacionalizace

Postup v případové studii je dán cílem práce, a sice analýzou čtyřech složek trvale udržitelné postkonfliktní rekonstrukce, na jejímž základě vyvrátím či potvrdím hypotézu. Pro analýzu rozděluji případovou studii do třech období dle teorie postkonfliktní rekonstrukce (fáze stabilizace, fáze přechodná a fáze podpory) a přidávám ještě závěrečné porovnání. Závěrečné porovnání pak má zajistit ucelený přehled v analýze, který získám spojením dat z jednotlivých analyzovaných částí.

¹¹⁴ viz *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 5. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

V každém období analyzuji zvlášť čtyři složky trvale udržitelné postkonfliktní rekonstrukce. Analýzu opírám jak o definované indikátory, tak i o další skutečnosti relevantní pro postkonfliktní rekonstrukci v Kosovu, které vyplynuly ze studia problematiky a nekvantifikuji je do indikátorů. V rámci jednotlivých fází vždy porovnávám indikátory po rocích a z jejich vývoje analyzuji situaci v dané složce v Kosovu. Na závěr pak provádím srovnání dat přes celé období postkonfliktní rekonstrukce, ze kterého je patrné, jakou změnu zaznamenaly definované indikátory od začátku do konce postkonfliktní rekonstrukce.

Data předkládám ve formě přehledných tabulek či grafů, aby z nich byl dobře patrný vývoj. V celkové analýze hraje kromě dat roli i nekvantifikovatelný vývoj a trendy v rámci jednotlivých složek, které přispívají k závěrům týkajících se toho, do jaké míry je rozvoj v rámci postkonfliktní rekonstrukce trvale udržitelný a jak velká pozornost je v jeho rámci kladena na jednotlivé složky. Z této analýzy pak dospívám k závěrům celé práce a potvrzení či vyvrácení hypotézy.

2. Případová studie: válka v Kosovu

2.1. Trvalá udržitelnost a postkonfliktní rekonstrukce – fáze stabilizace

2.1.1. Složka ekonomická

Kosovo bylo již před válkou územím s velmi zanedbaným hospodářským sektorem, který fungoval na bázi neoficiálních struktur¹¹⁵ (např. v zemědělském sektoru¹¹⁶, ve školství a zdravotnictví¹¹⁷). Ty byly důsledkem tzv. vynucených opatření, která zavedla federální jugoslávská vláda v 90. letech.¹¹⁸ Jejich součástí byla výměna albánských vedoucích pracovníků v podnicích za centrálně nominované, nedostatek investic do technologií, propouštění a spojování se srbskými podniky, do kterých plynuly finance.¹¹⁹ Místní v důsledku nemohli pozitivně ovlivnit vývoj ekonomiky, produkce byla nedostatečná a podniky v Kosovu nebyly uspokojivě financovány. Neformální struktury naproti tomu získávaly peněžní prostředky na fungování na základě remitencí ze zahraničí a místních „daní“.¹²⁰ Tato závislost na zahraničním financování nebyla pro zdravý rozvoj ekonomiky dlouhodobě udržitelná.

Po konfliktu vyžadovaly zlepšení dvě oblasti v kosovském hospodářství – jednak bylo nutné vyvést ekonomiku z nedostatku investic a celkově špatného stavu¹²¹ a za druhé bylo třeba vytvořit instituce pro přechod na tržní ekonomiku.¹²² Jako území s vysokou mírou autonomie muselo Kosovo být schopno obnovit základní fungování ekonomiky a institucí, jež nefungovaly v důsledku války¹²³. O vybudování institucionální struktury se postaral UNMIK,

¹¹⁵ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.*[online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 1. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

¹¹⁶ Tamtéž, s. 8.

¹¹⁷ *Kosovo: Landmark election.*[online] International Crisis Group, 2001 [cit. 22.5.2016]. S. 8. Dostupné z: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Kosovo%2027.pdf>

¹¹⁸ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.*[online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 52. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž, s. 1.

¹²¹ *Kosovo: Building Peace Through Sustained Growth. The Economic and Social Policy Agenda.*[online] The World Bank, 1999, [cit. 20.5.2016]. S. 2. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_building_peace_1999.pdf

¹²² Tamtéž.

¹²³ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.*[online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 14. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

který vytvořil např. Centrální fiskální úřad (Central Fiscal Authority)¹²⁴ nebo Kosovský úřad pro bankovníctví a platby (Banking and Payments Authority of Kosovo)¹²⁵, který měl nastartovat do té doby neexistující bankovníctví¹²⁶, protože bylo velmi potřebné pro financování rekonstrukčních aktivit.

Tyto institucionální změny neměly velký dopad na každodenní život obyvatel, které trápila vysoká míra nezaměstnanosti¹²⁷, jež byla pozůstatkem předchozí dekády, a kterou ještě zvýšil odliv kvalifikovaných srbských pracovníků¹²⁸. Předválečné oficiální odhady dosahovaly až 70 %¹²⁹. V těchto statistikách ale nebylo počítáno se zaměstnáváním v rámci šedé ekonomiky.¹³⁰ V roce 2001, pro který jsou dostupná první poválečná data, činila nezaměstnanost 41,2 %.¹³¹ Polovina¹³² zaměstnanců také pracovala bez smlouvy, což zvyšovalo nejistotu pracovníků, kteří mohli být propuštěni ze dne na den, a jejich rodiny mohly být uvrhnuty do chudoby.

Problém nezaměstnanosti měl být řešen znovuoobením hospodářství na venkově, vznikem soukromých společností a privatizací veřejných podniků.¹³³ Především zemědělská výroba byla v tomto ohledu zásadní, protože v předválečných letech v ní pracovalo 90 %¹³⁴ venkovského obyvatelstva (z celkové populace žilo 60 %¹³⁵ na venkově) a farmaření tvořilo z poloviny¹³⁶ zdroj příjmu pro běžné rodiny. Konflikt způsobil nemožnost setby v roce 1999

¹²⁴ DEMEKAS, D. G., HERDERSCHEE H., JACOBS D. F., pozn. 106, s. 3. Překlad vlastní.

¹²⁵ Tamtéž. Překlad vlastní.

¹²⁶ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.* [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 54. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

¹²⁷ Tamtéž, s. 7.

¹²⁸ DEMEKAS, D. G., HERDERSCHEE H., JACOBS D. F., pozn. 106, s. 5.

¹²⁹ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.* [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 53. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ *Kosovo Poverty Assessment. Promoting Opportunity, Security, and Participation for All.* [online] The World Bank, 2005 [cit. 30.5.2016]. S. iii. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8650>

¹³² Tamtéž.

¹³³ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.* [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 8. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

¹³⁴ Tamtéž, s. 37.

¹³⁵ *Kosovo: Building Peace Through Sustained Growth. The Economic and Social Policy Agenda.* [online] The World Bank, 1999, [cit. 20.5.2016]. S. 1. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_building_peace_1999.pdf

¹³⁶ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.* [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 39. Dostupné z:

a útek na 75 %¹³⁷ obyvatel z venkovských oblastí. To vedlo k tomu, že agrární sektor po konfliktu nevykazoval téměř žádnou aktivitu, což bylo v kontrastu s předválečnou situací, kdy se v roce 1995 podílel téměř 30 %¹³⁸ na HDP Kosova. Nutná finanční pomoc ze zahraničí pro tento sektor byla v roce 1999 stanovena na 230 milionů¹³⁹ USD¹⁴⁰. Při srovnání s předválečnými údaji bylo v druhé polovině roku 2000 kosovské zemědělství, jakožto významný sektor na trhu, pouze o jednu čtvrtinu¹⁴¹ pod úrovní existující před začátkem konfliktu, a odhadem se sklídilo o 20 až 30 %¹⁴² více potravin. Z uvedených hodnot vyplývá, že se zemědělství bylo schopné z konfliktu vzpamatovat a mělo pozitivní vliv na růst HDP.

Zemědělství nebylo jediným odvětvím, které v důsledku konfliktu přestalo fungovat. Stejně na tom byla průmyslová výroba.¹⁴³ Ta se přitom podobně jako zemědělství ještě v roce 1995 podílela na HDP 34 %¹⁴⁴. Jeho nefunkčnost souvisela s tím, že před konfliktem byl těžký průmysl, jenž byl základem zdejší průmyslové aktivity, ve veřejném vlastnictví¹⁴⁵ a po válce trpěl nedostatkem kvalifikovaného personálu a investic, které by podpořily jeho růst. V tomto ohledu tak byla nutná privatizace, která by zodpovědnost za činnost podniků převedla do soukromých rukou.

Se soukromým vlastnictvím získávali obyvatelé zkušenosti díky aktivitě v oblasti soukromého podnikání, které začalo velmi rychle vzkvétat.¹⁴⁶ To bylo možné díky peněžní podpoře od

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

¹³⁷ Tamtéž, s. 42.

¹³⁸ Tamtéž, s. 6.

¹³⁹ Tamtéž, s. 8.

¹⁴⁰ Průměrný roční směnný kurz pro rok 1999 byl USD/EUR = 0.939283. Převzato z: *Yearly Average Rates*. [online] US Forex, ©2016 [cit. 22.6.2016]. Dostupné z: <http://www.usforex.com/forex-tools/historical-rate-tools/yearly-average-rates>

¹⁴¹ CORKER, Robert, Dawn Elizabeth REHM a Kristina KOSTIAL. [online] *Kosovo: macroeconomic issues and fiscal sustainability*. Washington, DC: International Monetary Fund, 2001 [cit. 27.5.2016] S. 4. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/kosovo/kosovo.pdf>

¹⁴² DEMEKAS, D. G., HERDERSCHEE H., JACOBS D. F., pozn. 106, s. 6.

¹⁴³ *Kosovo: Building Peace Through Sustained Growth. The Economic and Social Policy Agenda*. [online] The World Bank, 1999, [cit. 20.5.2016]. S. 1. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_building_peace_1999.pdf

¹⁴⁴ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo*. [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 6. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 51.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 10.

příbuzných ze zahraničí a mezinárodní finanční podpoře.¹⁴⁷ Tento segment tak podporoval růst hospodářství, jenž byl ale fakticky závislý na zahraniční pomoci.

Data o výkonu ekonomiky z let před konfliktem nejsou přesná, i přesto bylo zřejmé, že Kosovo bylo nejchudší částí SRJ.¹⁴⁸ Po válce se ekonomice Kosova na základě nového institucionálního rámce, zahraniční finanční pomoci, která byla v první fázi (do konce roku 2000) dle Evropské komise a Světové banky odhadována na 631 milionů¹⁴⁹ USD¹⁵⁰ a aktivity místních obyvatel v podnikatelském sektoru a zemědělství dařilo. Údaje o HDP pro roky 2000 a 2001, pro které existují první dostupná data, jsou uvedeny v tabulce 1. Data z roku 1999, která by názorně ukázala útlum v důsledku kolapsu největších sektorů, bohužel nejsou k dispozici.

Tabulka 1: Vývoj HDP v letech 2000 - 2001

	2000	2001
Reálné HDP v mld. EUR¹⁵¹	2,270	2,882
Změna HDP v %	-	27

Zdroj: *World Economic Outlook Database, September 2011*. [online] International Monetary Fund, 2011 [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=39&pr.y=14&sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=967&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP&grp=0&a=

Z dat je patrný výrazný růst ekonomiky v roce 2001, který se dá vysvětlit především vysokou mírou zahraniční finanční pomoci a zároveň podnikáním obyvatel Kosova. I toto však bylo závislé na externím financování a do budoucna tento stav nebyl udržitelný, proto bylo třeba, aby začal lépe fungovat průmysl a zemědělství.

¹⁴⁷ CORKER, Robert, Dawn Elizabeth REHM a Kristina KOSTIAL. [online] *Kosovo: macroeconomic issues and fiscal sustainability*. Washington, DC: International Monetary Fund, 2001 [cit. 27.5.2016] S. 4. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/kosovo/kosovo.pdf>

¹⁴⁸ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo*. [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 1. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 3., vlastní výpočet, údaj zahrnuje financování zemědělství, rozvoj soukromého sektoru a průmysl, výstavbu institucí, telekomunikace, energii, transport a podporu rozpočtu.

¹⁵⁰ Průměrný roční směnný kurz pro rok 1999 byl USD/EUR = 0.939283. Převzato z: *Yearly Average Rates*. [online] US Forex, ©2016 [cit. 22.6.2016]. Dostupné z: <http://www.usforex.com/forex-tools/historical-rate-tools/yearly-average-rates>

¹⁵¹ Hodnoty HDP uvedeny v konstantních cenách k roku 2002.

Neudržitelná byla i obchodní bilance. Dovoz tvořil v roce 2000 přes 80 % HDP¹⁵² a vývoz zatím neexistoval¹⁵³, protože výrobní podniky se teprve vzpamatovaly z dopadů konfliktu a předchozího zanedbávání. Z velkého podílu importů je zřejmá vysoká míra závislosti na zahraniční pomoci, jež indikuje neudržitelnost tohoto stavu. V roce 2001 začaly být vyváženy některé produkty jako součástky nebo nápoje do SRJ¹⁵⁴, což naznačuje zlepšení v průmyslovém sektoru.

2.1.2. Složka politická

Politická situace v Kosovu se v prvních momentech po konci války odvíjela na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN 1244, která zmocňovala generálního tajemníka OSN k vytvoření přechodné mezinárodní civilní správy, jež by do vyřešení finálního statusu Kosova zajistila autonomní rozvoj území v rámci SRJ.¹⁵⁵ Konečný status Kosova podle této rezoluce zůstával otevřený, nicméně i přesto zaručovala Kosovu samostatný vývoj. Generální tajemník OSN vytvořil 12. června 1999 civilní misi pod názvem United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK)¹⁵⁶, na jejíž implementaci měl dohlížet určený zvláštní vyslanec.¹⁵⁷ Dle zprávy generálního tajemníka měla dále na rekonstrukci dohlížet Evropská unie, na humanitární otázky pak Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) a na ustavení institucí OBSE.¹⁵⁸ Důležitá byla především oblast rekonstrukce, ve které bylo tímto rozhodnutím Kosovo do budoucna nasměrováno ke spolupráci s Evropskou unií.

UNMIK měl na základě rezoluce 1244 poměrně široká práva pro správu území Kosova, např. zajišťování základních správních úkonů, organizaci dočasných institucionálních orgánů postavených na demokratických základech, postupné předávání zodpovědnosti až do poslední

¹⁵² CORKER, Robert, Dawn Elizabeth REHM a Kristina KOSTIAL. [online] *Kosovo: macroeconomic issues and fiscal sustainability*. Washington, DC: International Monetary Fund, 2001 [cit. 27.5.2016] S. 4. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/kosovo/kosovo.pdf>

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ DEMEKAS, D. G., HERDERSCHEE H., JACOBS D. F., pozn. 106, s. 6.

¹⁵⁵ *Resolution 1244 (1999). S/RES/1244 (1999)* [online] United Nations Security Council, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 3. Dostupné z: <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>

¹⁵⁶ *Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 10 of Security Council Resolution 1244 (1999). S/1999/672*. [online] United Nations Security Council, 1999 [cit. 27.5.2016]. S. 1. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S%201999%20672.pdf>

¹⁵⁷ *Resolution 1244 (1999). S/RES/1244 (1999)* [online] United Nations Security Council, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 2. Dostupné z: <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>

¹⁵⁸ *Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 10 of Security Council Resolution 1244 (1999). S/1999/672*. [online] United Nations Security Council, 1999 [cit. 27.5.2016]. S. 2. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S%201999%20672.pdf>

fáze, kdy měl dohlížet na předání zodpovědnosti zvoleným reprezentantům nebo zajišťování vlády práva a podporu lidských práv.¹⁵⁹

Jeho autorita byla na podzim roku 1999 poškozena nelegitimním převzetím vlády ze strany bojovníků UCK.¹⁶⁰ Politickou situaci mělo zlepšit založení platformy pro jednání v podobě Kosovské přechodné rady¹⁶¹ (Kosovo Transitional Council), která se však ukázala jako nefunkční.¹⁶² UNMIK v prvních měsících nezvládal dostat politickou situaci pod svou kontrolu, ačkoliv k tomu měl plnou legitimitu a zároveň zodpovědnost. Dalším pokusem zlepšit situaci bylo založení Spojenecké přechodné administrativní struktury¹⁶³ (Joint Interim Administrative Structure) na počátku roku 2000. Všechny dosavadní vládnoucí struktury měly být transformovány do nové a měly přestat samostatně fungovat do konce ledna 2000.¹⁶⁴ Poslední zmíněné nařízení bylo důležitým krokem v chaotické situaci po konci války. UNMIK potřeboval získat podporu mezi obyvateli skrze již přijímané místní elity, zároveň si však musel udržet pozici, ze které mohl do politického dění přímo zasahovat s cílem dovést území k samostatné demokratické vládě.

Na cestu k demokracii nastoupilo Kosovo na podzim roku 2000, kdy proběhly obecní volby¹⁶⁵ s velmi dobrou účastí 79 %¹⁶⁶ voličů. Vysoká volební účast poukazovala na velkou chuť obyvatel Kosova podílet se na přeměně tohoto území v demokraticky řízené. Jako další krok byl v květnu 2001 vytvořen Ústavní rámec, na jehož sepsání se podíleli jak mezinárodní zástupci, tak zástupci místních Albánců i Srbů, druzí zmínění se však v důsledku přehnaných požadavků neúčastnili velké části vyjednávání.¹⁶⁷ Z Rámce vyplývalo, že vláda v Kosovu

¹⁵⁹ Resolution 1244 (1999). S/RES/1244 (1999) [online] United Nations Security Council, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 3 - 4. Dostupné z: <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>

¹⁶⁰ BRAND, Marcus. *The Development of Kosovo Institutions and the Transition of Authority from UNMIK to Local Self-Government*. [online] Geneva: Centre for Applied Studies in International Negotiations, 2003, [cit. 31.5.2016]. S. 11. Dostupné z: [http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/20295/ipublicationdocument_singledocument/c05a225d-d125-4686-ba6f-45b894203f84/en/01".2003.pdf](http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/20295/ipublicationdocument_singledocument/c05a225d-d125-4686-ba6f-45b894203f84/en/01)

¹⁶¹ Překlad vlastní.

¹⁶² BRAND, Marcus. *The Development of Kosovo Institutions and the Transition of Authority from UNMIK to Local Self-Government*. [online] Geneva: Centre for Applied Studies in International Negotiations, 2003, [cit. 31.5.2016]. S. 12. Dostupné z: [http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/20295/ipublicationdocument_singledocument/c05a225d-d125-4686-ba6f-45b894203f84/en/01".2003.pdf](http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/20295/ipublicationdocument_singledocument/c05a225d-d125-4686-ba6f-45b894203f84/en/01)

¹⁶³ Překlad vlastní.

¹⁶⁴ UNMIK/REG/2000/1. Regulation No.2000/1 on the Kosovo Joint Interim Administrative Structure. [online] UNMIK, 2000 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg01-00.htm>

¹⁶⁵ DEMEKAS, D. G., HERDERSCHEE H., JACOBS D. F., pozn. 106, s. 3.

¹⁶⁶ *Final Results. Municipal Elections 2000*. [online] OSCE, 2000 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/20464?download=true>

¹⁶⁷ *Kosovo: Landmark election*. [online] International Crisis Group, 2001 [cit. 22.5.2016]. S. 3. Dostupné z: [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Kosovo%2027.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/Kosovo%2027.pdf)

byla postavena na demokratických principech a byly založeny prozatímní samosprávní instituce. V dokumentu byla věnována pozornost i lidským právům a různým skupinám obyvatel, které dle něj měly právo na vyjádření své identity a dále např. informace a vzdělání ve svém jazyce.¹⁶⁸ Menšinám bylo zaručeno celkem 20¹⁶⁹ míst ve 120-místném¹⁷⁰ Shromáždění (10¹⁷¹ míst pro Srby a 10¹⁷² pro další menšiny). Toto byl důležitý prvek pro etnické smíření menšin. V Rámci bylo zároveň řečeno, že vláda prozatímních institucí musela být v souladu s rezolucí 1244.¹⁷³ Ústavní rámec tak vytvářel náhradu ústavy a byl jednou ze základních listin ukotvující demokratické instituce v Kosovu. Zároveň v něm byla zpracována důležitá práva menšin, která byla esenciální pro vybudování svobodné, usmířené a demokraticky smýšlející společnosti.

Do nově ustaveného Shromáždění byly hned na podzim 2001 uspořádány přelomové volby.¹⁷⁴ Rozdílem oproti obecním volbám byla účast Srbů, již předcházela smlouva UNMIK se srbskou vládou, což velmi pobouřilo Albánce.¹⁷⁵ Účast byla nižší než u obecních voleb a to 64,3 %¹⁷⁶. Výsledky jsou uvedeny v grafu 1.

¹⁶⁸ *Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo*. [online] UNMIK, Assembly Kosova, 2002, [cit. 31.5.2016]. S. 9 – 11. Dostupné z: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/FrameworkPocket_ENG_Dec2002.pdf

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 19.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž.

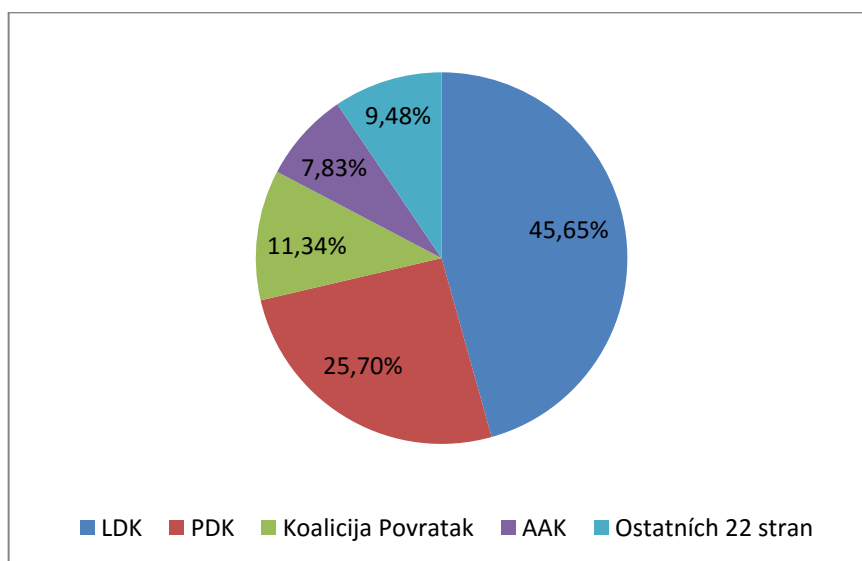
¹⁷³ Tamtéž, str. 9.

¹⁷⁴ *Kosovo: Landmark election*. [online] International Crisis Group, 2001 [cit. 22.5.2016]. S. i. Dostupné z: [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Kosovo%2027.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/Kosovo%2027.pdf)

¹⁷⁵ Tamtéž, str. i, 15 – 16.

¹⁷⁶ *Certified results. Election 2001*. [online] OSCE, 2001 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/20466?download=true>

Graf 1: Výsledky voleb do kosovského Shromáždění v roce 2001

Zdroj: *Certified results. Election 2001*. [online] OSCE, 2001 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/20466?download=true>

Ve volbách se na prvním místě umístila Demokratická liga Kosova (LDK), která byla nejsilnější stranou v důsledku vlivu na kosovské území v 90. letech (po jednostranném kosovském vyhlášení nezávislosti v roce 1991¹⁷⁷ uvedla do chodu neformální strukturu vzdělávání a zdravotnictví¹⁷⁸) a byla organizací pasivního odporu proti okupaci ze strany Srbska¹⁷⁹. LDK svým přístupem pasivního odporu představovala mírnější variantu dalších kosovských stran, které se zrodily krátce po konfliktu.

Těmito stranami byla druhá Demokratická strana Kosova (PDK), jež byla prakticky politickým pokračovatelem UCK a čtvrtá Aliance pro budoucnost Kosova (AAK), jejíž hlavním představitelem byl Ramush Haradinaj - jeden z velitelů UCK.¹⁸⁰ Tyto strany byly představitelem aktivního odporu proti srbskému režimu. Právě PDK byla viněna za neúspěšné a nelegitimní převzetí vlády a prohloubení poválečného chaosu¹⁸¹, což ji ve volbách politicky poškodilo. AAK se snažila odlišit tím, že se prezentovala jako strana tvrdě pracujících se schopností efektivního řízení na středě politického spektra. Přitom strana

¹⁷⁷ *Kosovo: Landmark election*. [online] International Crisis Group, 2001 [cit. 22.5.2016]. S. 9. Dostupné z: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Kosovo%2027.pdf>

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 8.

¹⁷⁹ KRASNIQI, Valon. Political Parties Ideologies in Kosovo. *Revista De Stiinte Politice* [online]. 2016, no. 49, s. 108-119. ISSN 1584224X. [cit. 21.5.2016] S. 112. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/1788577083?accountid=17203>

¹⁸⁰ *Kosovo: Landmark election*. [online] International Crisis Group, 2001 [cit. 22.5.2016]. S. 10 - 11. Dostupné z: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Kosovo%2027.pdf>

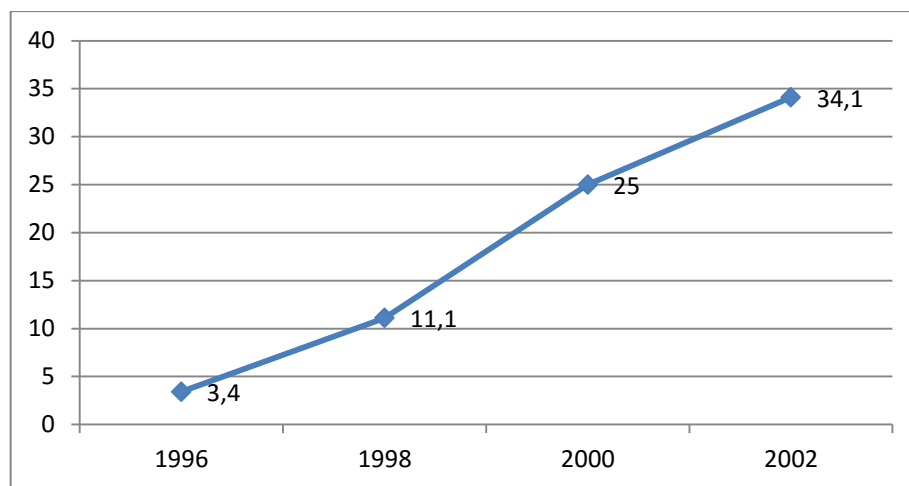
¹⁸¹ Tamtéž, s. 10.

např. spolupracovala s dřívějším komunistickým vedoucím představitelem.¹⁸² Profilace strany jako středové tak je tímto faktem zpochybněna. Je zřejmé, že politická kultura v Kosovu nemohla být v době těsně po válce jakkoliv přirovnatelná k politickým kulturám západního typu. Jednak kosovští politici neměli přímou zkušenost s demokracií a pluralitní politickou kulturou a za druhé všechny strany v základu prakticky bojovaly za samostatné Kosovo, ač každá vycházela z rozdílných prostředků. Z těchto důvodů byla zapotřebí mezinárodní správa, která na vývoj demokratické kultury dohlížela a podporovala ji.

Na třetím místě skončila iniciativa kosovských Srbů¹⁸³ Koalicija Povratak (Koalice Návrat), což ukazovalo sílu srbské menšiny v Kosovu, která dokázala podpořit své zástupce a zajistit jim zásadní podíl na rozhodování o dění v Kosovu, na druhou stranu by tento úspěch nebyl možný bez srbského souhlasu. UNMIK sice dokázal zajistit prostředí demokratické soutěže, ve kterém měly menšiny šanci se zapojit, je však otázkou, na kolik byla tímto způsobem demokratičnost rozhodování podporována, pokud byla účast některých stran podmíněna dohodou se Srbskem, které si na Kosovo činilo nároky.

Stav politické kultury se odrážel také na indikátoru „Hlas a odpovědnost“, jehož vývoj v letech před a po válce je znázorněn v grafu 2.

Graf 2: Vývoj indikátoru „Hlas a odpovědnost“ (percentily) od roku 1996 do 2002

Zdroj: *Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

s

¹⁸² Tamtéž, s. 11.

¹⁸³ *Head of Mission welcomes certification of Kosovo Serb citizens' initiative*. [online] OSCE, 2001 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/53840>

Indikátor po válce zaznamenával výraznou rostoucí tendenci, což bylo evidentně důsledkem mezinárodní demokratické správy území a implementace demokratického rámce vládnutí, kdy lidé měli v letech 2000 – 2001 možnost díky volbám poprvé vyjádřit svůj názor a ovlivnit místní politiku. Rostoucí hodnoty ukazují na udržitelnou demokratickou tendenci, i přesto však mezinárodní správa nebyla úspěšná ve všech ohledech a Kosovo stále zůstávalo mezi zeměmi s velmi slabou demokratickou kulturou. Téměř 70 % zemí na světě vykazovalo v rámci tohoto indikátoru lepší výsledky. Demokratický vývoj, který byl cílem OSN, také kazil fakt, že v Kosovu prakticky neexistovala opozice¹⁸⁴. Nutnost zlepšit tuto situaci byla naléhavá.

Přesná data o míře korupce nejsou z období ihned po ukončení konfliktu k dispozici. Vzhledem ke korupční tradici v rámci celého srbského území¹⁸⁵ předpokládám, že i korupce na území Kosova byla v kombinaci s poválečným chaosem velká. Naději na zlepšení ve špatné poválečné situaci však dávala samotná existence politických stran a paradoxně také existence neformálních struktur, která byla důkazem toho, že místní elity měly zkušenosti s jistou formou řízení společnosti.

Na neúspěchy poukazovala odbornice na demokratizační procesy a gender¹⁸⁶ Abdela, která působila v rámci mise UNMIK a kritizovala jeho činnost v rané fázi obnovy v roce 1999¹⁸⁷. „UNMIK promarnil období nadšení, vyprodukoval málo výsledků a jednal těžkopádně, neobratně a velmi byrokraticky.“¹⁸⁸ Mezinárodní mise začala na podzim ztrácet svou důvěryhodnost. Potyčky různých gangů byly běžnou součástí života, kriminalita byla vysoká.¹⁸⁹ Ženy byly ve velmi nejisté bezpečnostní situaci, např. během jednoho týdne bylo běžně v Prištině uneseno 5 žen.¹⁹⁰ Tato situace byla v rozporu s důležitou rolí žen v rámci trvalé udržitelnosti. V roce 2001 docházelo k vraždám zvolených politických představitelů

¹⁸⁴ KRASNIQI, Valon. Political Parties Ideologies in Kosovo. *Revista De Stiinte Politice*[online]. 2016, no. 49, s. 108-119. ISSN 1584224X. [cit. 21.5.2016] S. 113. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/1788577083?accountid=17203>

¹⁸⁵ PAVLAKOVIĆ, Vjeran. Serbia Transformed? Political Dynamics in the Milošević Era and After. *Serbia Since 1989: Politics and Society under Milošević and After* [online]. Seattle: University of Washington Press, 2005, s. 13-54 [cit. 21.5.2016]. Jackson School Publications in International Studies. ISBN 9780295802077. S. 22. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=10503229>

¹⁸⁶ ABDELA, Lesley. Kosovo: Missed Opportunities, Lessons for the Future. *Development in Practice* [online]. 2003, 13(2/3), 208-216 [cit. 31.5.2016]. S. 216. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4029592>

¹⁸⁷ Tamtéž, str. 209 – 210.

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 209, překlad vlastní.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Tamtéž.

a bombovému útoku na Srby.¹⁹¹ I když Ústavní rámec vytvářel teoretické prostředí snášenlivosti vůči všem menšinám, v praxi byly jejich vztahy napjaté. V roce 2002 zhodnotila Evropská Komise stav demokracie v Kosovu jako neutěšený. „*Demokracie, právní stát, lidská práva a občanská společnost zůstávají v Kosovu křehké.*“¹⁹² Ačkoliv tedy UNMIK zaznamenal úspěch s průběhem voleb, nebyla v kosovské společnosti demokratická tradice dostatečně zakořeněná, a proto vyžadoval tento proces pro svůj úspěch delší časové období.

2.1.3. Složka sociální

Konflikt velmi těžce zasáhl populaci Kosova. Jednak bylo poměrně vysoké číslo obětí. Po dvou letech vyšetřování přišla hlavní žalobkyně Carla del Ponte s číslem 4 000¹⁹³ obětí na kosovském území, které ale nebylo z důvodu manipulace s hroby konečné.¹⁹⁴ Zadruhé konflikt způsobil výraznou migrační vlnu. Během zásahu NATO utekl z Kosova skoro 1 milion¹⁹⁵ lidí, což bylo dohromady kolem 45 %¹⁹⁶ původního obyvatelstva. Tuto skupinu tvořili z větší části Albánci.¹⁹⁷ Pro návrat se do roku 2002 rozhodlo na 900 000¹⁹⁸ lidí. Naproti tomu po konci konfliktu opustilo svůj domov na 210 000¹⁹⁹ Srbů a jiných nealbánských menšin. Zbylí Srbové na kosovském území žili v ghettech nebo dalších enklávách pod ochranou jednotek Kosovo Force (KFOR), např. v oblasti Mitrovice na severu žilo na jaře roku 2000 asi polovina Srbů.²⁰⁰ Útoky na ně byly v Kosovu časté a mnoho Albánců věřilo, že po náletech NATO území opustí.²⁰¹ Jejich postavení bylo složité, protože byli izolovaní a mezinárodní správa nebyla schopná zajistit jejich bezpečnost.

Situaci ztěžovaly sociální služby, jež se nacházely ve zdevastovaném stavu. Např. v důsledku vážně poničených domů nemělo před zimou na přelomu let 1999 a 2000, kde bydlet 500 000

¹⁹¹ *Annual Programme 2002 for Kosovo*. [online] European Commission, 2002 [cit. 31.5.2016]. S. 4. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/cards/publications/kosovo_programme_2002_en.pdf

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ *Address to the Security Council by Carla del Ponte, Prosecutor of the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda, to the UN Security Council*. [online] United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 2000, [cit. 21.5.2016]. Dostupné z: <http://www.icty.org/en/press/address-security-council-carla-del-ponte-prosecutor-international-criminal-tribunals-former>

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ DEMEKAS, D. G., HERDERSCHEE H., JACOBS D. F., pozn. 106, s. 2.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ TAN, Vivian. *Kosovo's refugees still need international protection, says UNHCR*. [online] UNHCR, 2002, [cit. 21.5.2016]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/3cd2c48a4.html>

¹⁹⁹ DEMEKAS, D. G., HERDERSCHEE H., JACOBS D. F., pozn. 106, s. 2.

²⁰⁰ JUDAH, Tim. *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*. [online] 3rd ed. New Haven: Yale University Press, 2009. [cit. 21.5.2016] ISBN 9780300147841. S. 334. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=10579320>

²⁰¹ Tamtéž.

obyvatel.²⁰² Při srovnání s původním počtem obyvatel před začátkem konfliktu, který byl odhadovaný na více než 2,2 milionu²⁰³ a také počtem uprchlíků, vypovídají tato čísla o alarmující humanitární situaci. Obyvatelé Kosova proto v rámci rekonstrukce přes léto 1999 sami pomáhali s opravami ubytovacích kapacit.²⁰⁴ Z toho profitovalo kosovské stavebnictví, které mělo potenciál k rozvoji²⁰⁵ a pozitivně přispívalo k růstu hospodářství. Financování oprav bylo nutno zajistit z externích zdrojů. Evropská komise ve spolupráci se Světovou bankou odhadovala, že pro obnovu ubytovacích kapacit pro období zimy v letech 2000 – 2001 a pro jejich další udržitelný rozvoj bude potřeba 520 milionů²⁰⁶ USD²⁰⁷.

Špatná situace s ubytovacími jednotkami přispívala k velmi rozšířené chudobě, která se ke konci roku 2000 týkala více než poloviny²⁰⁸ obyvatel. 11,9 %²⁰⁹ kosovských obyvatel pak žilo v extrémní chudobě. Mezi roky 2002 – 2003 chudoba činila 37 %²¹⁰, nebyla ale hluboká.²¹¹ Ženy byly k chudobě náchylnější, protože často neměly dostatečné vzdělání a musely se více spoléhat na podporu státu.²¹² Extrémně vysoký počet chudých vypovídal o závažné humanitární krizi.

O chudobě vypovídá i rozložení příjmů ve společnosti, jež je dostupné od roku 2003: v roce 2003 drželo horních 20 % obyvatel 38,1 %²¹³ příjmů a spodních 20 % obyvatel mělo pak

²⁰² *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.* [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 67. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

²⁰³ Tamtéž, s. 1.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 19.

²⁰⁵ *Kosovo: Building Peace Through Sustained Growth. The Economic and Social Policy Agenda.* [online] The World Bank, 1999, [cit. 20.5.2016]. S. 49. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_building_peace_1999.pdf

²⁰⁶ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.* [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 20. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

²⁰⁷ Průměrný roční směnný kurz pro rok 1999 byl USD/EUR = 0.939283. Převzato z: *Yearly Average Rates.* [online] US Forex, ©2016 [cit. 22.6.2016]. Dostupné z: <http://www.usforex.com/forex-tools/historical-rate-tools/yearly-average-rates>

²⁰⁸ *Kosovo Poverty Assessment.* [online] The World Bank, 2001 [cit. 20.5.2016]. S. VIII. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2002/02/02/000094946_0201230401191/Rendered/PDF/multi0page.pdf

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ *Kosovo Poverty Assessment. Promoting Opportunity, Security, and Participation for All.* [online] The World Bank, 2005 [cit. 30.5.2016]. S. i. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8650>

²¹¹ Tamtéž, s. iii.

²¹² Tamtéž, s. vi-vii.

²¹³ *World Development Indicators.* [online] The World Bank, ©2016 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

k dispozici 9 %²¹⁴ celkových příjmů. Ačkoliv existoval oproti roku 2000 náznak snižující se chudoby, pořád byl podíl obyvatel v hmotné nouzi velmi vysoký. Řešení chudoby se jednak nacházelo v dobré sociální politice, která v Kosovu fungovala pouze částečně (např. systém podpory v nezaměstnanosti byl nevyhovující) a obyvatelé často museli spoléhat na humanitární pomoc a remittance.²¹⁵ Za druhé bylo nutné snížit nezaměstnanost, která byla hlavním původcem chudoby.²¹⁶

Míra poškození sociálních služeb byla vidět na zanedbaném školství, u něhož bylo spolu s dopady války v Kosovu třeba zásadních oprav u 30 % – 50 %²¹⁷ budov. Ke stabilizaci situace přispívalo jeho znovunastartování, když v něm začali od června 1999 provizorně pracovat učitelé bez nároku na odměnu.²¹⁸ Vzdělávání na obecní úrovni mělo fungovat na základě finančních příspěvků podle počtu žáků.²¹⁹ Tento krok měl za cíl motivovat k navyšování vzdělanosti populace.

Tento předpoklad potvrzují čísla z roku 2003, kdy bylo v primárním vzdělávání zapsáno 95,4 %²²⁰ žáků a pouze 0,5 %²²¹ mládeže bylo negramotné. Do sekundárního vzdělávání vstoupilo méně žáků – 75,2 %²²². Pro srovnání byla v roce 2002 u dospělých zjištěna 6 %²²³ negramotnost a pouze polovina²²⁴ populace prošla primárním vzděláváním, což dokládá dřívější špatný stav školství a zanedbávání vzdělávání. Kosovo dle dat o mládeži díky

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Kosovo: *Building Peace Through Sustained Growth. The Economic and Social Policy Agenda*. [online] The World Bank, 1999, [cit. 20.5.2016]. S. 34. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_building_peace_1999.pdf

²¹⁶ Kosovo *Poverty Assessment. Promoting Opportunity, Security, and Participation for All*. [online] The World Bank, 2005 [cit. 30.5.2016]. S. iii. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8650> , vlastní výpočet

²¹⁷ Kosovo: *Building Peace Through Sustained Growth. The Economic and Social Policy Agenda*. [online] The World Bank, 1999, [cit. 20.5.2016]. S. 10. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_building_peace_1999.pdf

²¹⁸ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo*. [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 24. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

²¹⁹ Kosovo: *Building Peace Through Sustained Growth. The Economic and Social Policy Agenda*. [online] The World Bank, 1999, [cit. 20.5.2016]. S. 23. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_building_peace_1999.pdf

²²⁰ Kosovo *Poverty Assessment. Promoting Opportunity, Security, and Participation for All*. [online] The World Bank, 2005 [cit. 30.5.2016]. S. iii. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8650>

²²¹ Tamtéž.

²²² Tamtéž.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Tamtéž.

donorské pomoci odhadované na 85 milionů²²⁵ USD²²⁶ úspěšně zahájilo výstavbu školního systému a tak nastoupilo cestu k udržitelnému vzdělávání.

Vedle školství bylo neméně důležitou sociální službou nutnou pro stabilní fungování Kosova zdravotnictví, které po válce zkolabovalo v důsledku těžce poničených nemocnic Společnosti matky Terezy, na kterých bylo postaveno fungování paralelního zdravotnického systému²²⁷ a kterých mohlo fungovat pouze 10 % – 15 %.²²⁸ Na zanedbaný stav zdravotnictví poukazuje také zastaralé vybavení, které potřebovalo z 80 %²²⁹ obnovit a znalosti zdravotnických pracovníků, kteří kvůli nedostatku vzdělání a příležitostí neznali moderní postupy²³⁰.

2.1.4. Složka ekologická

Válka v Kosovu byla první, po které proběhlo oficiální zhodnocení dopadů na životní prostředí.²³¹ Pod vedením Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) a UN Centre for Human Settlements (UNCHS) byla v květnu 1999 vytvořena a poté vyslána do oblasti jednotka Balkan Tasks Force (BTF), která měla za úkol vyhodnotit dopady konfliktu na životní prostředí a místní osídlení.²³² Ze zprávy o jejím šetření vyplývá, že v důsledku bombardování během konfliktu byla v Kosovu nedaleko Prištiny zasažena továrna na výrobu plastů a sklad ropy. V továrně ale nebyly naměřeny toxické hodnoty a ani sklad ropy nepředstavoval na základě vizuálního kontaktu riziko.²³³ V Kosovu nebyly významně zasažené továrny a další infrastruktura, protože bombardování bylo mířeno především proti Srbsku. Je zřejmé, že na území Kosova nevznikly výrazné ekologické škody.

²²⁵ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.* [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 24. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

²²⁶ Průměrný roční směnný kurz pro rok 1999 byl USD/EUR = 0.939283. Převzato z: *Yearly Average Rates.* [online] US Forex, ©2016 [cit. 22.6.2016]. Dostupné z: <http://www.usforex.com/forex-tools/historical-rate-tools/yearly-average-rates>

²²⁷ *Kosovo: Building Peace Through Sustained Growth. The Economic and Social Policy Agenda.* [online] The World Bank, 1999, [cit. 20.5.2016]. S. 11. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_building_peace_1999.pdf

²²⁸ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.* [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 111. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž, s. 112.

²³¹ WELLER, Philip a Peter RICKWOOD. Kosovo: War on the Environment. *The Ploughshares Monitor* [online]. 1999, 20(3) [cit. 21.6.2016]. Dostupné z: http://ploughshares.ca/pl_publications/kosovo-war-on-the-environment/

²³² *The Kosovo Conflict. Consequences for the Environment and Human Settlements.* [online] UNEP, UNCHS, 1999 [cit. 15.5.2016]. S. 3 - 4. Dostupné z: <http://postconflict.unep.ch/publications/finalreport.pdf>

²³³ Tamtéž, s. 58 – 59.

Řešení ekologických témat měla dle Ústavního rámce na starosti prozatímní samospráva.²³⁴ Schválení historicky prvního zákona s ekologickou tematikou proběhlo v Kosovu v roce 2003 a vyplývala z něj povinnost připravit návrh „Environmentální strategie a udržitelného rozvoje“.²³⁵ V Kosovu tematika životního prostředí do ustavení mezinárodní správy nebyla důležitá, protože neexistovaly žádné úřady zabývající se stavem životního prostředí.²³⁶ Zanedbávání tohoto tématu bylo typické pro socialistické režimy bývalého východního bloku, které se nezamýšlely nad dopady průmyslové činnosti a neměly pokročilejší a šetrnější technologie a tím se znečišťování životního prostředí ještě zvětšovalo.

Historický nedostatečný zájem vyústil v to, že ani v rámci postkonfliktní rekonstrukce nebyla ochraně životního prostředí z kosovské strany věnována pozornost okamžitě. Jak přiznávají kosovské autority: „...podobně jako v dalších postkonfliktních zemích v regionu, životní prostředí nebylo zpočátku považováno za jednu z priorit.“²³⁷ Avšak i v dokumentu Evropské komise a Světové banky „Program pro rekonstrukci a obnovu Kosova“ z roku 1999 bylo životní prostředí samostatně zmiňováno pouze krátce v souvislosti s poškozováním prostředí vlivem dodávek dřeva²³⁸. I toto téma bylo však dále rozváděno v souvislosti se zemědělstvím²³⁹. Je evidentní, že ochrana životního prostředí nebyla v rané fázi rekonstrukce zvažována jako její důležitý prvek vyžadující samostatný přístup.

Podrobně se tématu životního prostředí začal věnovat až návrh kosovské Environmentální strategie, ve kterém byly stanoveny principy environmentální politiky, mezi kterými byl na prvním místě trvale udržitelný rozvoj.²⁴⁰ Hned druhý zmíněný pragmatismus myšlený jako rovnováha mezi reálnými ekonomickými možnostmi a ochranou přírody²⁴¹ však přinášel otázku, na kolik bude Kosovo schopné podporovat trvale udržitelný rozvoj, když se jeho ekonomika vzpamatovávala z konfliktu a byla financována externími donory. Na druhou

²³⁴ *Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo*. [online] UNMIK, Assembly Kosova, 2002, [cit. 31.5.2016]. S. 13. Dostupné z: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/FrameworkPocket_ENG_Dec2002.pdf

²³⁵ *Environmental Strategy and Sustainable Development for Kosovo. Project*. [online] Provisional Institutions of Self-Government, 2004 [cit. 31.5.2016]. S. 3, 8 – 9. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/pdf/bridges/kosovo/8/1.pdf>

²³⁶ Tamtéž, s. 3.

²³⁷ Tamtéž, překlad vlastní.

²³⁸ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo*. [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 73. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ *Environmental Strategy and Sustainable Development for Kosovo. Project*. [online] Provisional Institutions of Self-Government, 2004 [cit. 31.5.2016]. S. 7. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/pdf/bridges/kosovo/8/1.pdf>

²⁴¹ Tamtéž.

stranu vůle k proevropskému směřování²⁴² dávala naději, že modernizace Kosova i v ekologických ohledech byla možná.

Příroda v Kosovu byla z poměrně velké části tvořena lesy, které zaujímaly 41 % z 1,1 ha půdy.²⁴³ Lesní plochy však byly degradovány ilegálním kácením²⁴⁴, které se velmi negativně odráželo na biodiverzitě.²⁴⁵ V roce 2002 bylo např. pouze legálně pokáceno 185 890 m³²⁴⁶ lesů. Obyvatelé Kosova využívali dřevo hojně na topení a rekonstrukce.²⁴⁷ Kácení lesů se negativně odráželo na kvalitě ovzduší, které lesy pročisťovaly²⁴⁸. Na druhou stranu byly v roce 2002 zasazeny nové lesní porosty na území o velikosti 2000 ha²⁴⁹. Přes snahu o reforestaci, byly lesy v Kosovu v ohrožení kvůli velké poptávce po dřevu. Tato situace nebyla do budoucna udržitelná a bylo třeba zvažovat alternativní paliva a materiály. Degradace lesů negativně ovlivňovala i další složku životního prostředí – ovzduší.

K jeho výraznému znečištění došlo při hoření srbských ropných rafinérií v důsledku konfliktu, kdy se do vzduchu uvolnilo až 4 – 8 krát²⁵⁰ více popílku, oxidu siřičitého a chlorovaných uhlovodíků než povolovaly maximální hodnoty a vytvářely se oxidy dusíku. Tyto škodliviny se poté dostaly i do sousedních zemí.²⁵¹ Ačkoliv emise vznikly především ze zasažených oblastí na území Srbska, na základě vzdušného přenosu se dostaly i do okolních zemí a tudíž jimi s největší pravděpodobností bylo zasaženo i území Kosova. Znečištění ovzduší bylo v dalších letech způsobeno nárůstem používání starých aut

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Oba údaje tamtéž, s. 15.

²⁴⁴ *Where Will We Be In 2015? Millenium Development Goals Baseline Report for Kosovo*. [online] United Nations Agencies in Kosovo, 2004, [cit. 23.5.2016]. S. 21. Dostupné z: http://www.unkt.org/wp-content/uploads/2013/08/MDG_Report_11.pdf

²⁴⁵ *Environmental Strategy and Sustainable Development for Kosovo. Project*. [online] Provisional Institutions of Self-Government, 2004 [cit. 31.5.2016]. S. 17. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/pdf/bridges/kosovo/8/1.pdf>

²⁴⁶ Tamtéž, s. 29.

²⁴⁷ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo*. [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 42. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

²⁴⁸ *Where Will We Be In 2015? Millenium Development Goals Baseline Report for Kosovo*. [online] United Nations Agencies in Kosovo, 2004, [cit. 23.5.2016]. S. 21. Dostupné z: http://www.unkt.org/wp-content/uploads/2013/08/MDG_Report_11.pdf

²⁴⁹ *Environmental Strategy and Sustainable Development for Kosovo. Project*. [online] Provisional Institutions of Self-Government, 2004 [cit. 31.5.2016]. S. 29. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/pdf/bridges/kosovo/8/1.pdf>

²⁵⁰ STEPHAN, Ursula et al. Kosovo-Konflikt: Ökologische Auswirkungen. *Umweltwissenschaften Und Schadstoff-Forschung* [online]. 1999, vol. 11, no. 6, s. 313-320. ISSN 09343504. [cit. 20.5.2016]. S. 315. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1007/BF03037719>

²⁵¹ Tamtéž, str. 315 – 316.

bez katalyzátorů, zvýšenou ekonomickou aktivitou, rekonstrukčními pracemi²⁵², několika továrnami v oblastech Mitrovice a Hani i Elezit a elektrárnou v Obilici²⁵³ a také využíváním nových materiálů jako dřevo, uhlí nebo plyn k topení.²⁵⁴ Naměřené hodnoty oxidu uhličitého v letech 2000 – 2003 jsou uvedeny v tabulce 2.

Tabulka 2: Hodnoty oxidu uhličitého ve vzduchu v letech 2000 - 2003

	2000	2001	2002	2003
CO₂ v Mt	5,11	6,48	6,45	6,78

Zdroj: *Kosovo: Indicators for 2000*. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016], *Kosovo: Indicators for 2001*. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016], *Kosovo: Indicators for 2002*. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016], *Kosovo: Indicators for 2003*. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Vše dostupné z: <http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2000>, pro zobrazení roků 2001 – 2003 je třeba změnit údaj v políčku s roky.

Údaje se mezi roky 2000 až 2001 výrazně zvýšily, což bylo způsobeno větší ekonomickou aktivitou a probíhajícími rekonstrukčními pracemi, které vyžadovaly zvýšenou míru transportu materiálu.

Kromě znečištěného ovzduší byla dalším problémem kvalita pitné vody. V důsledku konfliktu bylo potřeba dekontaminovat odhadem 15 – 20 tisíc²⁵⁵ studní a navíc neexistoval systém čištění vod, takže se odpadní vody mísily s podzemními²⁵⁶ a byly odváděny do řek v oblastech dále od měst.²⁵⁷ V městských oblastech byla vodovodní infrastruktura zanedbaná.²⁵⁸ Tento stav byl opět důsledkem nezájmu v 90. letech, kdy infrastruktura nebyla dostatečně financována, a technologie nebyly modernizovány. Na území byly v činnosti pouze jednoduché systémy na předběžné pročištění vody z průmyslu.²⁵⁹ Absence čističek vod byla zásadním problémem. Jednak odpady dále znečišťovaly zdroje pitné vody, za druhé vznikaly také negativní dopady na čistotu řek, jejichž hygienické podmínky byly

²⁵² *Environmental Strategy and Sustainable Development for Kosovo. Project*. [online] Provisional Institutions of Self-Government, 2004 [cit. 31.5.2016]. S. 12. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/pdf/bridges/kosovo/8/1.pdf>

²⁵³ *Where Will We Be In 2015? Millenium Development Goals Baseline Report for Kosovo*. [online] United Nations Agencies in Kosovo, 2004, [cit. 23.5.2016]. S. 21. Dostupné z: http://www.unkt.org/wp-content/uploads/2013/08/MDG_Report_11.pdf

²⁵⁴ *Environmental Strategy and Sustainable Development for Kosovo. Project*. [online] Provisional Institutions of Self-Government, 2004 [cit. 31.5.2016]. S. 12. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/pdf/bridges/kosovo/8/1.pdf>

²⁵⁵ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo*. [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 76. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

²⁵⁶ Tamtéž, s. 75 – 76.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 75.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 75.

²⁵⁹ Tamtéž.

minimální²⁶⁰. Celková externí částka na pomoc vodním zdrojům v období 2000 – 2003 byla stanovena na 258,1 milionů²⁶¹ USD²⁶². Ta měla z větší části pokrýt rekonstrukci vodovodní infrastruktury a menším dílem řešit nakládání s odpadními vodami.²⁶³

Stav životního prostředí po konfliktu na základě uvedených údajů o zvyšujícím se obsahu oxidu uhličitého ve vzduchu, kácení lesů a špatném stavu vodovodní infrastruktury nebyl dlouhodobě udržitelný. Teoretický rámec kosovských autorit však poskytoval dobrý odrazový můstek pro budoucí pozitivní vývoj.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Tamtéž, s. 83.

²⁶² Průměrný roční směnný kurz pro rok 1999 byl USD/EUR = 0.939283. Převzato z: *Yearly Average Rates*. [online] US Forex, ©2016 [cit. 22.6.2016]. Dostupné z: <http://www.usforex.com/forex-tools/historical-rate-tools/yearly-average-rates>

²⁶³ *Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo*. [online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. S. 83. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

2.2. Trvalá udržitelnost a postkonfliktní rekonstrukce – fáze přechodná

2.2.1. Složka ekonomická

Pro další analýzu hospodářské situace je důležitý fakt, že se zavedením eura pro peněžní platby v eurozóně v roce 2002 a zrušením do té doby v Kosovu oficiálně používané německé marky²⁶⁴, bylo nutné implementovat tuto novou měnu i v Kosovu.²⁶⁵ Zavedení eura s sebou na jednu stranu přinášelo stinné stránky, které byly stejné jako u německé marky – Kosovo nemohlo vést samostatnou monetární politiku a při ovlivňování hospodářství mohlo využívat pouze mechanismy fiskální politiky²⁶⁶. Na druhou stranu vedla do roku 2004 tato změna k posílení bankovního sektoru, na kterém operovalo 7 bank²⁶⁷, jeho většímu využívání ze strany obyvatel (nárůst uložených depozit těsně před zavedením o 300 milionů EUR²⁶⁸) a monetární stabilitě.²⁶⁹ Zavedení eura tedy bylo logickým krokem, který následoval po zrušení německé marky a který garantoval stabilní měnu, a bylo dobrým signálem pro zahraniční investory, jež se nemuseli bát měnové nestability na území.

Přes tento signál však přímé zahraniční investice (FDI) do Kosova zpočátku neplynuly. Do roku 2003 byly zanedbatelné.²⁷⁰ Další vývoj je patrný z grafu 3.

²⁶⁴ Z tohoto důvodu budu u následujících finančních údajů uvádět jejich hodnotu v eurech., DEMEKAS, D. G., HERDERSCHEE H., JACOBS D. F., pozn. 106, s. 3

²⁶⁵ SVETCHINE, Michel. *Kosovo Experience With Euroization of Its Economy*. [online] Bank of Albania [cit. 31.5.2016]. S. 235. Dostupné z: https://www.bankofalbania.org/web/pub/M_SVETCHINE_1329_1.pdf

²⁶⁶ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 29. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

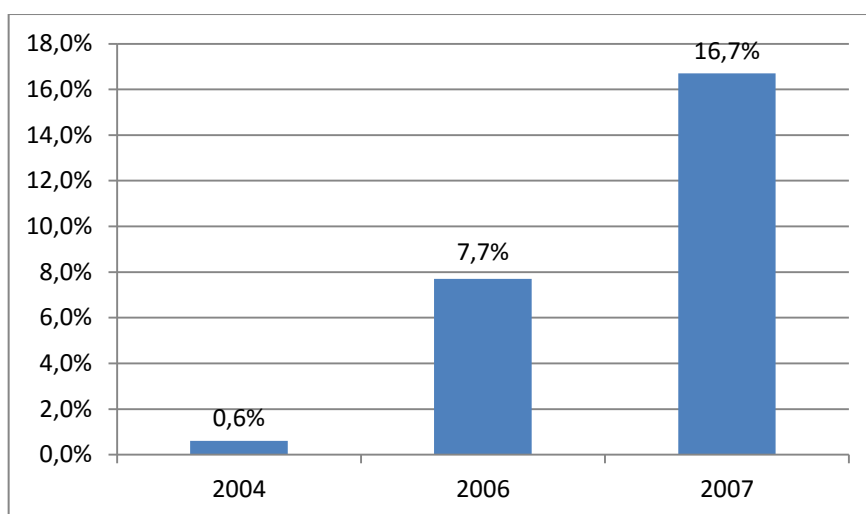
²⁶⁷ SVETCHINE, Michel. *Kosovo Experience With Euroization of Its Economy*. [online] Bank of Albania [cit. 31.5.2016]. S. 236. Dostupné z: https://www.bankofalbania.org/web/pub/M_SVETCHINE_1329_1.pdf

²⁶⁸ Tamtéž, s. 237.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 237 – 238.

²⁷⁰ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 35. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

Graf 3: Podíl FDI na HDP v letech 2004 – 2007

Zdroj: *EU Candidate and Pre-Accession Countries Economic Quarterly*. [online] European Commission, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 35. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15969_en.pdf

Počáteční nedostatek investic byl způsoben nejistotou ohledně statusu Kosova,²⁷¹ který se v dalších letech začal řešit²⁷² a mohl vzbudit pozitivní očekávání, což způsobilo více než zdvojnásobení jejich podílu na HDP. Nicméně existovaly další překážky, mezi nimiž hrála roli korupce a nedostatečné záruky, vysoké daně a neuspokojivá regulace.²⁷³ Ani privatizace nepomohla zásadně přilákat zahraniční investory a do roku 2008 bylo přes 90 %²⁷⁴ zprivatizovaných podniků v rukou kosovských majitelů.

Dohled nad privatizací měla na starosti Kosovo Trust Agency (KTA) založená v roce 2002.²⁷⁵ Do roku 2008 dosáhly výnosy z privatizace 383 milionů EUR.²⁷⁶ Tyto výnosy však neproudily do ekonomiky a zůstávaly na účtech KTA, aby případně mohla vyplatit vlastníky

²⁷¹ *Kosovo Economic Performance Assessment*. [online] USAID, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 29. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnndl767.pdf

²⁷² *Statement by the President of the Security Council. S/PRST/2005/51* [online] United Nations Security Council, 2005 [cit. 5.6.2016]. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20SPRST%202005%2051.pdf>

²⁷³ SKLIAS, Pantelis a Spyros ROUKANAS. Development in Post-Conflict Kosovo. *South-Eastern Europe Journal of Economics* [online]. 2007, **2007**(2), 267-287 [cit. 3.6.2016]. S. 274 – 275. Dostupné z: <http://www.asecu.gr/Seeje/issue09/sklias.pdf>

²⁷⁴ *Kosovo Economic Performance Assessment*. [online] USAID, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 29. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnndl767.pdf

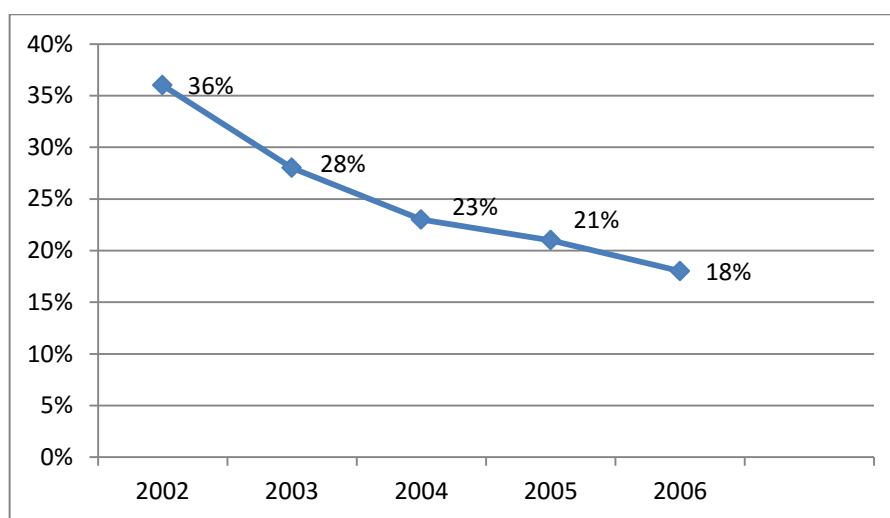
²⁷⁵ MOALLA-FETINI, Rakia et. al. *Kosovo Gearing Policies toward Growth and Development*. [online] Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2005. ISBN 9781451963717. [cit. 3.6.2016]. S. 39. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=10300265>

²⁷⁶ MUSTAFA, Muhamet et.al. *Privatization and Post-Privatization in Kosovo: Glass Half Empty or Half Full?* [online] Prishtina: Forum 2015, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 35. Dostupné z: http://www.riinvestinstitute.org/publikimet/pdf/english_en.pdf

a další věřitele, kteří by se přihlásili.²⁷⁷ Ačkoliv byly zisky z privatizace vysoké, nepřispívaly kvůli politice KTA do kosovského hospodářství, nedošlo k podpoře ekonomiky ani přílivu technologií nebo know-how²⁷⁸ a celkový dopad privatizace byl do roku 2008 nejednoznačný.

Na hospodářství měl negativní vliv především pokles finanční pomoci ze zahraničí.²⁷⁹ Klesající tendence lze doložit z dat ve zprávách Evropské komise v grafu 4. Podíl zahraniční finanční pomoci na HDP se od roku 2002 do roku 2006 snížil o polovinu.

Graf 4: Podíl zahraniční finanční pomoci na HDP v letech 2002 - 2006

Zdroje: *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 29. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_14_23_final_progress_report_ks_en.pdf,

Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 25. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

Kosovská ekonomika byla v první fázi postkonfliktní rekonstrukce na této pomoci velmi závislá a díky ní zaznamenávala růst. Z tohoto důvodu měl úbytek financí na ekonomiku negativní vliv. Vývoj hospodářství v dalších letech je patrný z tabulky 3.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ *Kosovo Economic Performance Assessment*. [online] USAID, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 29. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnadt767.pdf

²⁷⁹ SKLIAS, Pantelis a Spyros ROUKANAS. Development in Post-Conflict Kosovo. *South-Eastern Europe Journal of Economics* [online]. 2007, **2007**(2), 267-287 [cit. 3.6.2016]. S. 272. Dostupné z: <http://www.asecu.gr/Seeje/issue09/sklias.pdf>

Tabulka 3: Vývoj HDP v letech 2002 - 2004

	2002	2003	2004
Reálné HDP v mld. EUR ²⁸⁰	2,862	3,017	3,096
% změna HDP	-0,7	5,4%	2,6%

Zdroj: *World Economic Outlook Database, September 2011*. [online] International Monetary Fund, 2011 [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=39&pr.y=14&sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=967&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP&grp=0&a=

Data o vývoji HDP ukazují, že ekonomika zaznamenala v roce 2002 zpomalení daný poklesem zahraniční pomoci a fiskálními restrikcemi.²⁸¹ Zlepšení v roce v dalších letech způsobila zvýšená aktivita kosovských podnikatelů – vzniklo 9 800²⁸² nových firem, což bylo o 1 000²⁸³ víc než v předchozím roce. V roce 2004 také vzrostlo stavebnictví o 12 %²⁸⁴, což mělo pozitivní vliv na výkon ekonomiky. Jak se ekonomika vyvíjela v dalších letech, je patrné z tabulky 4.

Tabulka 4: Vývoj HDP v letech 2005 - 2007

	2005	2006	2007
Reálné HDP v mld. EUR ²⁸⁵	3,215	3,325	3,533
% změna HDP	3,8%	3,4%	6,3%

Zdroj: *World Economic Outlook Database, September 2011*. [online] International Monetary Fund, 2011 [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=39&pr.y=14&sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=967&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP&grp=0&a=

Z údajů o HDP v letech 2005 – 2007 je patrné, že ekonomika zaznamenávala růst. Pro znázornění je % změna HDP vyobrazena v grafu 5, ze kterého vyplývá, že ekonomika rostla pouze pomalu. I když tedy soukromý sektor zaznamenával zlepšení, nevyústilo ve výrazný růst ekonomiky. Strmější růst nastal v roce 2007, kdy byl způsoben pozitivním očekáváním

²⁸⁰ Údaje v konstantních cenách, základním rokem pro výpočet HDP je rok 2002.

²⁸¹ MOALLA-FETINI, Rakia et. al. *Kosovo Gearing Policies toward Growth and Development*. [online] Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2005. ISBN 9781451963717. [cit. 3.6.2016]. S. 5. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=10300265>

²⁸² *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 32. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

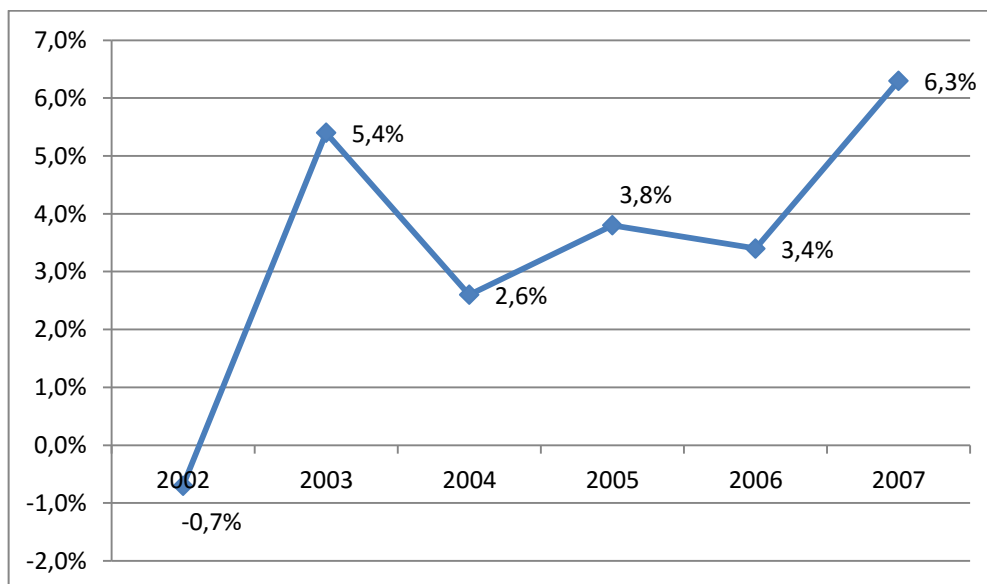
²⁸³ Tamtéž, vlastní výpočet.

²⁸⁴ *National Accounts 2002 – 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2006 [cit. 3.6.2016]. S. 24. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na>

²⁸⁵ Údaje v konstantních cenách na základě roku 2002.

ohledně kosovského statusu, přílivem zahraničních investic a pokračujícím rozvojem soukromého sektoru²⁸⁶.

Graf 5: Změna HDP v % v letech 2003 - 2007

Zdroj: *World Economic Outlook Database, September 2011*. [online] International Monetary Fund, 2011 [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=39&pr.y=14&sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=967&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP&grp=0&a=

Historicky důležitým sektorem v kosovském hospodářství bylo zemědělství. Dle údajů Statistického úřadu Kosova mělo v letech 2002 – 2004 v průměru 7,3 %²⁸⁷ podíl na HDP. V dalších letech se jeho podíl zvýšil: v roce 2006 mělo zemědělství 11,7 %²⁸⁸ podílu na HDP a v roce 2007 podíl mírně vrostl na 12 %.²⁸⁹ Závěry mohou být vyvozeny při pohledu na data o zaměstnanosti v tomto sektoru, která se od roku 2002 do roku 2004 více než zdvojnásobila na hodnotu 24,7 %²⁹⁰. V následujících dvou letech se pohybovala kolem 20 %²⁹¹ a v roce

²⁸⁶ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 21. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

²⁸⁷ *National Accounts 2002 – 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2006 [cit. 3.6.2016]. S. 8 – 12. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na> Data vychází z HDP v cenách současného roku a z dat, kde UNMIK je rezidentem, vlastní výpočet.

²⁸⁸ *Gross Domestic Product by economic activity 2005 – 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 13. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na?limitstart=0> Data vychází z HDP v cenách současného roku.

²⁸⁹ Tamtéž. Data vychází z HDP v cenách současného roku.

²⁹⁰ *Labour Market Statistics 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2004 [cit. 3.6.2016]. S. 35. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

²⁹¹ *Labour Market Statistics 2006*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2007 [cit. 3.6.2016]. S. 34. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

2007 strmě poklesla na 14,6 %²⁹². Z dat je evidentní, že produktivita v zemědělství byla po většinu času velmi nízká a zhruba 20 % populace tvořilo kolem 10 % výstupu²⁹³, což nepřispívalo k ekonomické situaci. Bylo to způsobeno nedostatkem technologií, vzdělání a mikro-úvěrů, které by mohly produktivitu sektoru nastartovat.²⁹⁴ Tento stav byl i nadále dlouhodobě neudržitelný a sektor potřeboval investice, jak v oblasti technologií, tak i znalostí.

Na rozdíl od zemědělství, které zaznamenávalo mírný růst, se průmysl a energetika propadaly. Jejich podíl na HDP v letech 2002 – 2007 poklesl z 13,9 %²⁹⁵ na 11,2 %²⁹⁶. Pozitivní bylo, že průmysl během minulých let vyrovnal podíl zemědělství na HDP, což bylo důkazem toho, že se kosovské firmy byly schopné vzpamatovat ze stavu zanedbání, nicméně velký pokrok tento sektor nezaznamenal.²⁹⁷ Na situaci měla negativní vliv energetika, která byla i nadále velmi zanedbaná.²⁹⁸ Na rozdíl od zemědělství nezaznamenával průmysl problémy s produktivitou práce.²⁹⁹

Opakem předchozích dvou sektorů byly služby, které tvořily největší podíl na HDP. Od roku 2002 do roku 2004 činil jejich podíl 63 %³⁰⁰ HDP. To bylo dáno rozvojem podnikání, které se koncentrovalo právě do této oblasti.³⁰¹

²⁹² *Labour Market Statistics 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 34. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

²⁹³ *Kosovo Economic Performance Assessment*. [online] USAID, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 9. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnndl767.pdf

²⁹⁴ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 45. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

²⁹⁵ *National Accounts 2002 – 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2006 [cit. 3.6.2016]. S. 8. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na> Data vychází z HDP v cenách současného roku a z dat, kde UNMIK je rezidentem.

²⁹⁶ *Gross Domestic Product by economic activity 2005 – 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 13. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na?limitstart=0> Data vychází z HDP v cenách současného roku.

²⁹⁷ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 44. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

²⁹⁸ Tamtéž, s. 48.

²⁹⁹ *Kosovo Economic Performance Assessment*. [online] USAID, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 39. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnndl767.pdf

³⁰⁰ *National Accounts 2002 – 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2006 [cit. 3.6.2016]. S. 8 – 12. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na> Data vychází z HDP v cenách současného roku a z dat, kde UNMIK je rezidentem. Vlastní výpočet.

³⁰¹ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 44. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

I přes rozvoj podnikání stále zůstávala problémem nezaměstnanost. Ta měla jak ekonomické, tak i vážné sociální dopady a činila v průměru v letech 2002 – 2007 45,7 %.³⁰² Údaje za jednotlivé roky jsou uvedené v tabulce 5.

Tabulka 5: Míra nezaměstnanosti v letech 2002 - 2007

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Míra nezaměstnanosti ve věku 15 – 64 let	55 %	49,7 %	39,7 %	41,4 %	44,9 %	43,6 %
Míra nezaměstnanosti žen	74,5 %	71,9 %	60,7 %	60,5 %	61,6 %	55,2 %
Míra nezaměstnanosti mužů	45,2 %	40,3 %	31,5 %	32,9 %	34,6 %	38,5 %
Míra nezaměstnanosti ve věku 15 - 24	77,7 %	74,9 %	66,5 %	70,5 %	75,5 %	70,0 %

Zdroj: *Labour Market Statistics 2003*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2003 [cit. 3.6.2016]., *Labour Market Statistics 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2004 [cit. 3.6.2016]. S. 36., *Labour Market Statistics 2006*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2007 [cit. 3.6.2016]. S. 35., *Labour Market Statistics 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 35. Vše dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>.

Nezaměstnanost byla v celém období stále vysoká, ačkoliv se ji od roku 2002 do roku 2007 podařilo snížit o více než 11 %, což bylo důsledkem rozmachu podnikání, znovuvybudování institucí a firem. Především jsou patrná podstatně vyšší procenta nezaměstnaných žen než mužů. Tento trend byl důsledkem rozdělení tradičních rolí, nedostatku vzdělání a brzkých sňatků³⁰³, což nebylo v souladu s trvalou udržitelností. Paradoxně od zaměstnávání také odrazovaly remitence ze zahraničí, které i nadále tvořily velkou část příjmů obyvatel Kosova.³⁰⁴ Remitence dále vytvářely ještě větší závislost Kosova na zahraničí. Z dat vyplývá, že velké množství mladých lidí nemělo práci, což bylo pro budoucnost Kosova a jeho ekonomiku špatným signálem a mohlo to vést k destabilizaci systému. I přesto, že byly

³⁰² Vlastní výpočet z: *Labour Market Statistics 2003*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2003 [cit. 3.6.2016]., *Labour Market Statistics 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2004 [cit. 3.6.2016]. S. 36., *Labour Market Statistics 2006*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2007 [cit. 3.6.2016]. S. 35., *Labour Market Statistics 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 35. Vše dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>. Zahrnuje obyvatele od 15 do 64 let.

³⁰³ *Kosovo Poverty Assessment. Promoting Opportunity, Security, and Participation for All*. [online] The World Bank, 2005 [cit. 30.5.2016]. S. vi. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8650>

³⁰⁴ *Kosovo Economic Performance Assessment*. [online] USAID, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 37 - 38. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnndl767.pdf

zavedeny služby na pomoc nezaměstnaným³⁰⁵, nedařilo se tento problém tedy i nadále řešit, což vytvářelo do budoucna neudržitelnou situaci.

O špatném stavu ekonomiky vypovídá i zahraniční obchod, jenž byl i přes jisté zlepšení stejný jako v minulých letech a importy zásadně převažovaly nad exporty. Od roku 2002 do roku 2007 vykazovala obchodní bilance stále hluboce záporné hodnoty.³⁰⁶ Její stav se však mírně zlepšoval. V roce 2002 byl podíl exportů na HDP 6 %³⁰⁷ a podíl importů tvořil 46 %³⁰⁸. V roce 2007 už exporty tvořily 15,1 %³⁰⁹ a importy 53,7 %³¹⁰. Podíl importů se sice zvýšil, důležité však je, že se více než zdvojnásobil podíl exportů, což znamená směřování k vyrovnanější obchodní bilanci. Problémem však je, že většina exportovaných produktů měla nízkou hodnotu (šrot, minerální produkty, kůže)³¹¹. Pouze 18 %³¹² tvořily průmyslové výrobky. Tento stav byl do budoucna neudržitelný, protože nemohl zajistit dostatečnou vyváženost obchodní bilance, což při nedostatku finanční pomoci ze zahraničí naznačovalo tendenci k zadlužování Kosova.

2.2.2. Složka politická

V roce 2003 formulovalo OSN tzv. „Standardy pro Kosovo“, které popisovaly ideální stav fungování kosovského území.³¹³ Tyto tzv. standardy před statutem měly být základním stavebním kamenem politiky UNMIK a byly myšleny jako podmínka pro řešení kosovského statusu.³¹⁴ Dosažení standardů však bylo vzhledem k reálné situaci velkou výzvou. Cílily totiž na ideální stav společnosti, kde např. prozatímní vláda zajišťovala služby pro všechny

³⁰⁵ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 19. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³⁰⁶ *External Trade 2008*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2009 [cit. 4.6.2016]. S. 10. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/et?limitstart=0>

³⁰⁷ *National Accounts 2002 – 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2006 [cit. 3.6.2016]. S. 14. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na> Data vychází z HDP v cenách současného roku a z dat, kde UNMIK je rezidentem.

³⁰⁸ Tamtéž. Data vychází z HDP v cenách současného roku a z dat, kde UNMIK je rezidentem.

³⁰⁹ *BERISHA, Ilir T. et. al. Gross Domestic Product by Expenditure Approach in Kosovo 2004 – 2010*. [online] Prishtina: Statistical Office of Kosovo, 2011 [cit. 4.6.2016]. S.5. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na>

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ *Kosovo Economic Performance Assessment*. [online] USAID, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 26. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnadt767.pdf

³¹² Tamtéž.

³¹³ *Standards for Kosovo*. [online] UNMIK/PISG, 2004 [cit. 4.6.2016]. S. 3. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20Standards.pdf>

³¹⁴ *Implementing 'Standards before Status' Policy Core Political Project for UN Kosovo Mission, Security Council Told*. [online] United Nations, 2004 [cit. 4.6.2016]. Dostupné z: <http://www.un.org/press/en/2004/sc7999.doc.htm>

a neexistovaly paralelní struktury.³¹⁵ To bylo např. v rozporu s fungováním srbské menšiny, ve které byly vytvořeny paralelní struktury podporované Bělehradem³¹⁶.

Uvědomění mezinárodního společenství, že bude třeba brzy řešit finální status Kosova, přišlo po destabilizaci politické situace kvůli veřejným nepokojům namířeným proti srbské menšině v březnu 2004³¹⁷, při kterých uprchlo na 4 500 Srbů.³¹⁸ Tyto nepokoje byly projevem nespokojenosti kosovských Albánců s dosavadním jak politickým, tak hospodářským vývojem.³¹⁹ V roce 2003 jim bylo přislíbeno zvážení otázky statusu v polovině roku 2005, pokud kosovská vláda splní dané standardy.³²⁰ Zvláštní vyslanec Holkeri posléze na počátku roku 2004 upřesnil, že to nemá být bráno jako automatický proces.³²¹ Spolu se špatnou socioekonomickou situací tato nejasná otázka osudu Kosova vytvářela v obyvatelích frustraci, jejíž nejjednodušší nasměrování bylo v násilí proti srbské menšině. Tyto nepokoje prověřily schopnost KFOR a policie rychle a efektivně reagovat. Bohužel se ukázalo, že bezpečnostní složky v tomto selhaly a nebyly schopné koordinovaně zjednat pořádek³²².

V reakci na březnové nepokoje zvláštní vyslanec Eide přiznával, že mezinárodní správa nedostatečně pochopila místní napjatou situaci a ztratila důvěryhodnost³²³, což platilo i pro politiku standardů před statusem, mezinárodní společenství se muselo připravit na brzkou diskuzi o budoucnosti Kosova a zároveň vyzýval k prohloubení komunikace mezinárodní správy se Srbskem.³²⁴ Je evidentní, že mise UNMIK se nacházela v krizi, do které jí dovedla nedostatečná citlivost a schopnost předjímat společně s neschopností rychlé reakce bezpečnostních složek. Pokračování ve fungování se stejnou strategií nebylo dlouhodobě

³¹⁵ *Standards for Kosovo*. [online] UNMIK/PISG, 2004 [cit. 4.6.2016]. S. 5. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20Standards.pdf>

³¹⁶ DEIMEL, Johanna. *The International Presence in Kosovo, 1999 – 2008. Civic and Uncivic Values in Kosovo: History, Politics, and Value Transformation*. New York: Central European University Press, 2015, s. 119-141. ISBN 978-963-386-098-4. S. 133.

³¹⁷ Tamtéž, s. 135 – 136.

³¹⁸ *Collapse in Kosovo*. [online] International Crisis Group, 2004 [cit. 5.6.2016]. S. 1. Dostupné z: http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/155_collapse_in_kosovo_revised.pdf

³¹⁹ DEIMEL, J., pozn. 316, s. 135 – 136.

³²⁰ *Collapse in Kosovo*. [online] International Crisis Group, 2004 [cit. 5.6.2016]. S. 2. Dostupné z: http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/155_collapse_in_kosovo_revised.pdf

³²¹ Tamtéž, s. 5.

³²² Tamtéž s. 19.

³²³ ANNAN, Kofi A. *Letter dated 17 November 2004 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. S/2004/932*. [online] United Nations Security Council, 2004 [cit. 5.6.2016]. S. 2 – 3. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S2004%20932.pdf>

³²⁴ Tamtéž, s. 4.

udržitelné a řešením byla restrukturalizace UNMIK³²⁵. V roce 2005 se pak Rada bezpečnosti vyjádřila kladně ohledně začátku vyjednávání o statusu Kosova.³²⁶ OSN si tedy plně uvědomila nutnost vyřešení finální otázky kosovského statusu, které bylo z kosovské strany netrpělivě očekáváno.

Srbové na násilí reagovali tak, že se téměř neúčastnili podzimních voleb v roce 2004 a i z 10 míst ve Shromáždění, která jim byla garantována Ústavní rámcem, se na jednáních podíleli pouze dva srbští zástupci.³²⁷ To byla další rána pro dlouhodobé snahy UNMIK o vytvoření demokratické kultury. Těchto voleb se zúčastnilo téměř 54%³²⁸ voličů, což byla nižší účast než u předchozích parlamentních voleb. To naznačuje nezájem obyvatel Kosova o politické dění a apatii v situaci, kdy prozatímní orgány neměly veškeré rozhodovací pravomoci. Výsledky jsou uvedené v grafu 6. Tři hlavní kosovské strany získaly tradičně nejvíce hlasů v čele s LDK, za ní se umístila PDK a na třetím místě skončila AAK. Dost hlasů získala také nová strana ORA. Ostatních 33³²⁹ stran získalo jednotlivě pod 2% hlasů.³³⁰

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ *Statement by the President of the Security Council. S/PRST/2005/51* [online] United Nations Security Council, 2005 [cit. 5.6.2016]. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20SPRST%202005%2051.pdf>

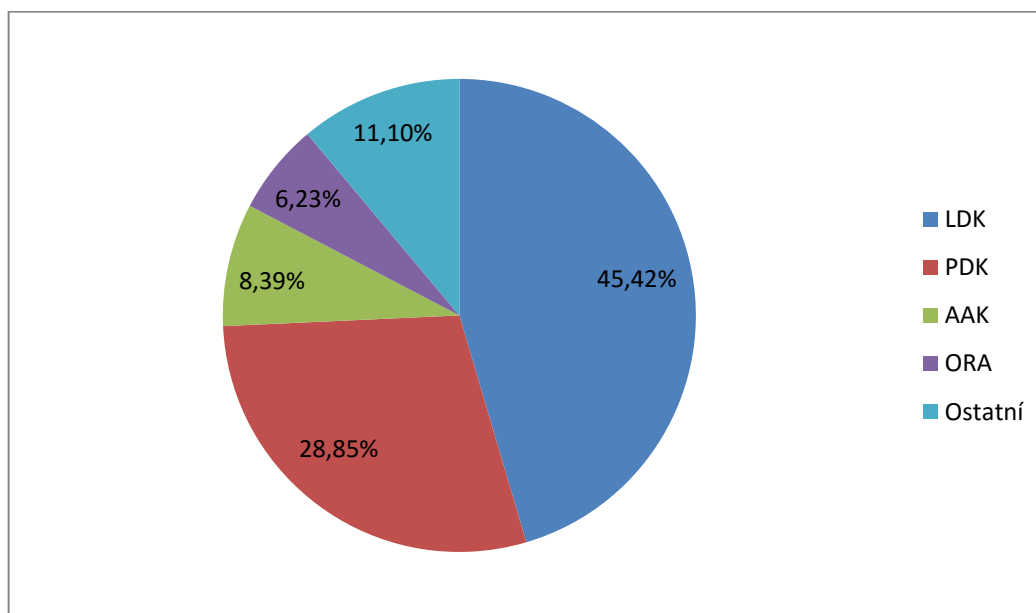
³²⁷ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 9. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³²⁸ *Elections 2004. CRC Election Results*. [online] OSCE, 2004 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/25332?download=true>

³²⁹ SKLIAS, Pantelis a Spyros ROUKANAS. Development in Post-Conflict Kosovo. *South-Eastern Europe Journal of Economics* [online]. 2007, **2007**(2), 267-287 [cit. 3.6.2016]. S. 285. Dostupné z: <http://www.asecu.gr/Seeje/issue09/sklias.pdf>

³³⁰ *Elections 2004. CRC Election Results*. [online] OSCE, 2004 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/25332?download=true>

Graf 6: Výsledky kosovských voleb do Shromáždění v roce 2004

Zdroj: *Elections 2004. CRC Election Results*. [online] OSCE, 2004 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/25332?download=true>

Účast tolika stran poukazuje na velkou pluralitu, velkému počtu stran však chyběly zkušenosti s demokratickou politickou kulturou.³³¹ LDK vytvořila koalici s AAK, jejíž předseda Haradinaj se stal premiérem, jenž byl poté souzen před Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY) v Haagu³³² a po aféře se zastrašováním svědků³³³ zproštěn v roce 2008 obžaloby.³³⁴ Je otázkou nakolik byla AAK za těchto okolností důvěryhodnou a demokratickou stranou.

Nově nastolená vláda však nebyla efektivní. Např. důležité Ministerstvo zemědělství, lesnictví a rozvoje venkova, které mohlo velmi přispět k rozvoji ekonomiky a kde měl usednout srbský zástupce, zůstalo neobsazené. Také se objevila podezření z korupce ve vládních kruzích.³³⁵

³³¹ SKLIAS, Pantelis a Spyros ROUKANAS. Development in Post-Conflict Kosovo. *South-Eastern Europe Journal of Economics* [online]. 2007, **2007**(2), 267-287 [cit. 3.6.2016]. S. 285. Dostupné z: <http://www.asecu.gr/Seeje/issue09/sklias.pdf>

³³² *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 10 - 11. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³³³ *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 23. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

³³⁴ Haradinaj, Ramush. [online] The Hague Justice Portal, ©2005 – 2016 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.haguejusticeportal.net/index.php?id=6059>

³³⁵ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 11. Dostupné z:

Rozhodnutí ve Shromáždění byla také často dosahována bez ohledu na většinu a politici nebyli schopni dohlédnout na implementaci zákonů.³³⁶ Přesto se do roku 2007 zlepšilo jeho fungování: v témže roce vytvořil svůj první výroční program a vládní koalice se ukázala jako stabilní.³³⁷ Fungování prozatímních orgánů ztěžoval bojkot ze srbské strany, která se ani v roce 2007 neúčastnila jednání ve Shromáždění.³³⁸ Tyto problémy vyvolávaly v obyvatelstvu nezájem, protože nevidělo pokrok budování demokracie a právního státu, který by se přibližoval stavu, jaký byl běžný v západních demokraciích.³³⁹ Z uvedených problémů vyplývá, že demokratická kultura v Kosovu byla i přes určité pokroky na nízké úrovni.

Kosovská prozatímní vláda se také spíše soustředila na vyřešení kosovského statusu, což brzdilo nutné zavádění reforem.³⁴⁰ O budoucím směřování Kosova se rozhodovalo na jednáních, které vedl tehdejší prezident Finska Martti Ahtisaari jako zvláštní vyslanec generálního tajemníka³⁴¹ a ve kterých byly problematické naprosto opačné pozice Srbska a Kosova, kdy Srbsko chtělo zachovat integritu svého území³⁴² a Kosovo naproti tomu chtělo samostatnost.³⁴³ Z této konstelace je patrná složitost vyjednávání, kterou neulehčil ani návrh urovnání v roce 2007, v návaznosti na který se Srbsko začalo ohrazovat tím, že oficiální jednání ještě ve skutečnosti nezačala³⁴⁴ a proces těmito prohlášeními degradovalo.

To, že byla úroveň demokracie v Kosovu i přes zavedené demokratické mechanismy stále slabá ukazuje i shrnutí OBSE v roce 2007 v analýze demokracie v Kosovu: „...v této chvíli je demokratická vláda v Kosovu v začátcích a ještě je toho hodně co dělat; institucionální

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³³⁶ Tamtéž, s. 10.

³³⁷ *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 7 - 8. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

³³⁸ Tamtéž, s. 7.

³³⁹ *Civil Society and the Legislative Process in Kosovo*. [online] Pristina: Organization for Security and Co-operation in Europe, 2007 [cit. 9.6.2016]. S. 26. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/29938?download=true>

³⁴⁰ *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 9. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

³⁴¹ ANNAN, Kofi A. *Letter Dated 31 October from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council. S/2005/708*. [online] United Nations Security Council, 2005, [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S2005%20708.pdf>

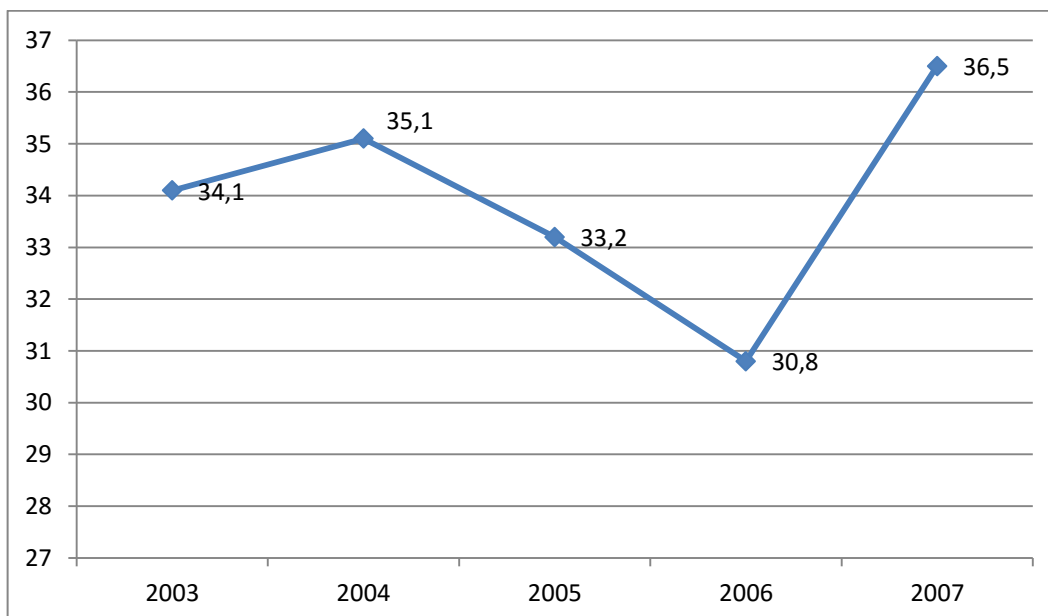
³⁴² WELLER, Marc. *Negotiating the final status of Kosovo*. [online] Paris: Institute for Security Studies, European Union, 2008. ISBN 9789291981328. [cit. 9.6.2016]. S. 29 – 30. Dostupné z: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp114.pdf>

³⁴³ Tamtéž, s. 32.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 42 – 43.

kapacita se nemůže reálně rozvinout během pěti nebo šesti let.³⁴⁵ To vyplývá i z indikátoru „Hlas a odpovědnost“ jehož vývoj je v letech 2003 – 2007 zobrazen v grafu 7.

Graf 7: Vývoj indikátoru „Hlas a odpovědnost“ (percentily) v letech 2003 - 2007

Zdroj: *Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

Z grafu je patrné, že indikátor nabýval největších hodnot vždy v letech, ve kterých se konaly volby, protože lidé se mohli v této době na demokracii nejvíce podílet. V letech po volbách 2004 pak došlo k vystřízlivění z optimismu a nejhoršímu stavu v roce 2006. Tento vývoj byl důsledkem neefektivně fungující vlády a odložení voleb na rok 2007³⁴⁶, což obyvatelé vnímali negativně. Celkově se Kosovo stále nacházelo mezi zeměmi s velmi nízkou vnímanou možností demokratické participace a i v roce 2007 s nejvyšší hodnotou indikátoru bylo na světě stále přes 60 % zemí, které byly v tomto ohledu v lepším stavu.

I přes zvýšení hodnoty indikátoru „Hlas a odpovědnost“ v souvislosti s volbami v roce 2007, v nich byla nejslabší účast ze všech v Kosovu pořádaných voleb do Shromáždění. Zúčastnilo se jich celkem 40,1 %³⁴⁷ voličů a byla pro ně typická velká pluralita stran a vítězství PDK

³⁴⁵ *Civil Society and the Legislative Process in Kosovo*. [online] Pristina: Organization for Security and Co-operation in Europe, 2007 [cit. 9.6.2016]. S. 17. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/29938?download=true>

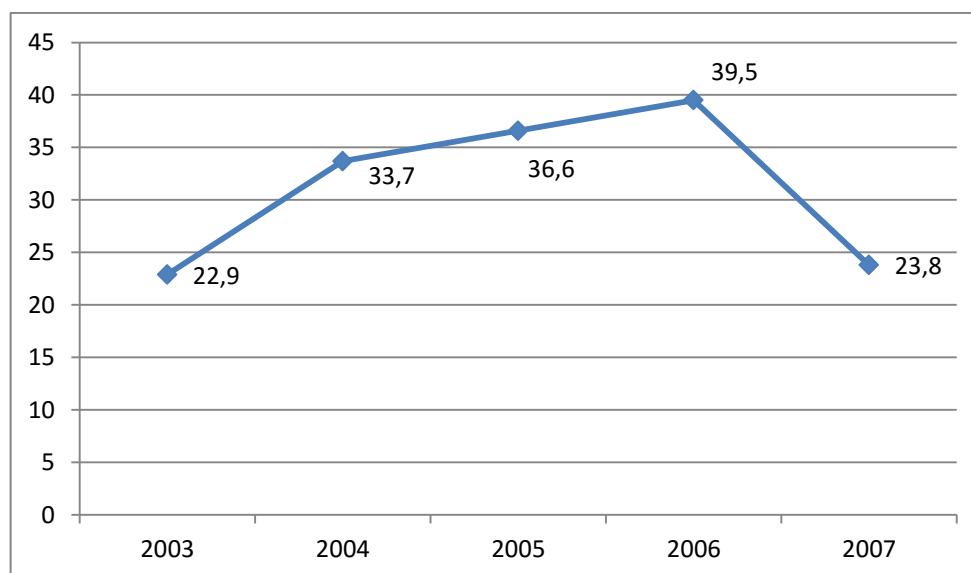
³⁴⁶ *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 9. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

³⁴⁷ *C&RC Election Results. 03.12.2007*. [online] Central Election Commission, 2007 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/38260?download=true>

nad LDK.³⁴⁸ Na tento vývoj měly vliv nové strany, mezi které se rozmělnily voličské hlasy, nedostatečný počet voličů oslovených programem tradičních stran³⁴⁹ a smrt dlouhodobého politického vůdce LDK a prezidenta Rugova v roce 2006.³⁵⁰ Srbští voliči poslouchali instrukce z Bělehradu a ve volbách ve velké míře nevolili³⁵¹, proto mezi vítěznými stranami nebyly strany zastupující srbskou menšinu. Rozšiřující se pluralita stran byla sice znamením demokratického rozvoje, avšak tato roztříštěnost ve výsledku oslabovala mandát všech stran.

Při volbách se politické strany často obviňovaly z korupce³⁵², což se v roce 2007 odrazilo i na propadu indikátoru kontroly korupce, který začal být zaznamenáván od roku 2003.³⁵³ Jeho hodnoty jsou uvedeny v grafu 8.

Graf 8: Vývoj indikátoru kontroly korupce (percentily) v letech 2003 – 2007

Zdroj: : *Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ MALAZOGU, Leon. *Analysis of Elections: Trends and Lessons Learned*. [online] Prishtina: The Kosovar Institute for Policy Research and Development, 2008 [cit. 19.6.2016]. S. 29. Dostupné z: http://www.kipred.org/repository/docs/ANALYSIS_OF_ELECTIONS_TRENDS_AND_LESSONS_LEARNED_242303.pdf

³⁵⁰ *Kosovo – Political Parties*. [online] Globalsecurity.org, ©2000-2016 [cit. 19.6.2016]. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-political-parties.htm>

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² SADIKU, Lejla. *A Diagnosis of Corruption in Kosovo*. [online] European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building, 2010 [cit. 5.6.2016]. S. 7. Dostupné z: <http://www.againstcorruption.eu/wp-content/uploads/2012/09/WP-8-Diagnosis-of-Corruption-in-Kosovo-new.pdf>

³⁵³ *Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

Indikátor do roku 2007 rostl až do roku 2007, kdy se indikátor propadl, což mohlo být způsobeno volbami, při kterých se političtí leadři z korupce tradičně obviňovali nebo počátkem fungování Kosovské protikorupční agentury³⁵⁴ (Kosovo Anti-corruption Agency), která se v roce 2007 zabývala 80³⁵⁵ případy, z čehož 37³⁵⁶ vyšetřovala policie. To mohlo v populaci vyvolat zdání velmi špatné situace a vést k výraznému snížení indikátoru. I přes počátek fungování Agentury byla korupce v Kosovu stále velmi vysoká³⁵⁷ a údajně zasahovala i do struktur UNMIK³⁵⁸. Tento vývoj vedl k větší nedůvěře obyvatel jak v prozatímní orgány, tak i v mezinárodní správu.

2.2.3. Složka sociální

Kosovo stále trápila vysoká míra chudoby, jejíž vývoj je vidět v grafu 9. Chudoba se dle vývoje v grafu mírně zvyšovala a počet extrémně chudých také. Stále však zůstávala mělká, což znamenalo, že se lidé mohli při relativně malém zvýšení příjmu z chudoby dostat.³⁵⁹ Na druhou stranu, pokud by se příjmy snížily o 25 %³⁶⁰, ocitlo by se dalších 18 %³⁶¹ obyvatel v bídě. Tato situace nebyla do budoucna udržitelná. Datasets dle údajů Světové banky nejsou porovnatelné s jejich předchozími měřeními³⁶², přesto lze do grafu zanést alespoň měření ze zprávy z roku 2007.

³⁵⁴ Překlad vlastní.

³⁵⁵ *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 13. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ DEIMEL, J., pozn. 316, s. 128.

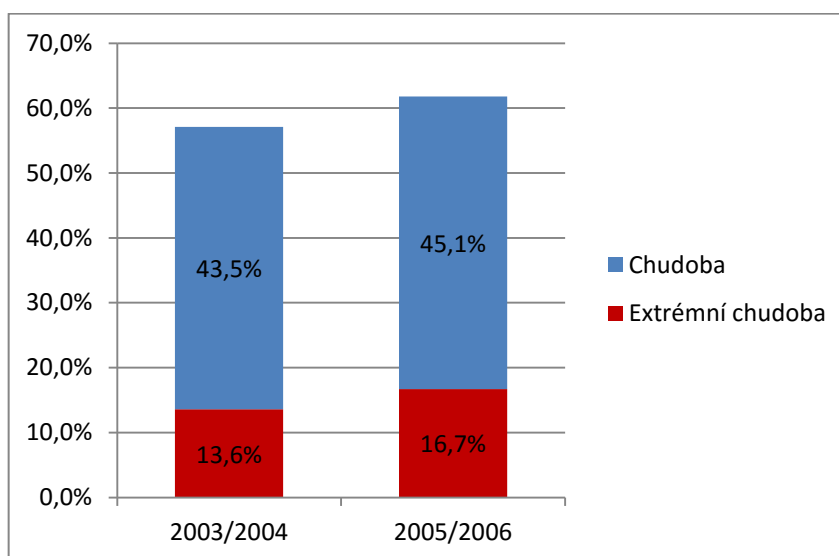
³⁵⁹ *Kosovo Poverty Assessment*. [online] The World Bank, 2007 [cit. 9.6.2016]. S. i. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2007/11/01/000020439_20071101092530/Rendered/PDF/397370XK.pdf

³⁶⁰ Tamtéž.

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² Tamtéž, s. ii.

Graf 9: Vývoj chudoby a extrémní chudoby v letech 2003 – 2006

Zdroj: *Kosovo Poverty Assessment*. [online] The World Bank, 2007 [cit. 9.6.2016]. S. i. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2007/11/01/000020439_20071101092530/Rendered/PDF/397370XK.pdf

Se špatným stavem se nedařilo bojovat kvůli restriktivní fiskální politice³⁶³, při které se do roku 2007 nedostávalo sociální pomoci až 75 %³⁶⁴ potřebných. Neschopnost prozatímních orgánů efektivně bojovat s nezaměstnaností a nastartovat ekonomiku ústilo v to, že nezaměstnanost stále přispívala velkým dílem k chudobě lidí. Protože se stav v Kosovu nelepšil, velmi důležitým faktorem pro pokrok v této oblasti byla migrace³⁶⁵, která obyvatelům přinášela příjmy ze zahraničí.

S chudobou také souvisí rozdělení příjmů ve společnosti, u nichž je z dostupných dat z roku 2005 a 2006 vidět, že jsou velmi podobná datům z roku 2003. Horních 20 % drželo přibližně 39 %³⁶⁶ příjmů a spodních 20 % obyvatel přibližně 8 %³⁶⁷ příjmů. Horních 20 % obyvatel tak drželo o něco více příjmů než v roce 2003 a nejchudší o něco méně. Nůžky mezi těmito skupinami se mírně rozevíraly a kvůli neschopnosti reformovat sociální politiku chudí nezískávali větší podíl na příjmech.

³⁶³ Tamtéž, s. v.

³⁶⁴ Tamtéž, s. vi.

³⁶⁵ Tamtéž.

³⁶⁶ *World Development Indicators*. [online] The World Bank, ©2016 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

³⁶⁷ Tamtéž.

Chudobu ovlivňovalo také vzdělání. Čím vyšší vzdělání měli členové rodin, tím menší byla pravděpodobnost, že se dostanou do stavu bídy.³⁶⁸ Vzdělávací systém však od roku 2002 i přes nové zákony nenabyl na kvalitě. Bránila tomu nedostatečná zkušenost se správným financováním a řízením především u základního a středního stupně vzdělání a nedostatečná infrastruktura. Ve vzdělávacích institucích byl běžný až třísměnný provoz.³⁶⁹ Důvodem této neschopnosti bylo výrazné snížení podpory ze zahraničí, která se od roku 1999 do roku 2005 snížila ze 43 milionů EUR³⁷⁰ na pouhých 7 milionů³⁷¹ EUR.

Na druhou stranu pokrok byl učiněn např. při vydání nových učebnic v letech 2003 – 2005 a zařazení všech minorit kromě srbské do vzdělávacího procesu.³⁷² Z tohoto vývoje je patrné, že rozdíly mezi menšinami byly velké a srbská menšina neměla rovnoprávný přístup ke kosovskému systému vzdělávání, což dále podporovalo její nespokojenost s kosovskou politikou a bránilo její inkluzi. Naopak co se týče vysokého školství, neměli Albánci přístup na vysokou školu v srbskou menšinou kontrolované Mitrovici.³⁷³ Z toho vyplývá nerovný přístup ke vzdělání jak pro Srby, tak pro Albánce.

Do roku 2007 se také dařilo udržet vysoký počet žáků.³⁷⁴ Problematické bylo střední vzdělávání dívek především ve venkovských oblastech, kde se vzdělávalo až o 20 %³⁷⁵ méně dívek. Tento stav byl vyústěním tradičního smýšlení obyvatel Kosova na venkově, kteří neviděli nutnost dívky vzdělávat. Vzdělání je však pro trvale udržitelný rozvoj velmi důležité a proto bylo nutné v tomto ohledu zavést změny. Ministerstvo školství letech 2004 – 2007

³⁶⁸ *Kosovo Poverty Assessment*. [online] The World Bank, 2007 [cit. 9.6.2016]. S. iii. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2007/11/01/000020439_20071101092530/Rendered/PDF/397370XK.pdf

³⁶⁹ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 20. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³⁷⁰ DEMUKAJ, Venera et.al. *Second Millenium Development Goals Report for Kosovo*. [online] United Nations Development Programme, [cit. 9.6.2016]. S. 28. Dostupné z: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/mdg/mdg-reports/ecis.html>

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² Tamtéž.

³⁷³ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 20. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³⁷⁴ *Kosovo Poverty Assessment*. [online] The World Bank, 2007 [cit. 9.6.2016]. S. viii. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2007/11/01/000020439_20071101092530/Rendered/PDF/397370XK.pdf

³⁷⁵ Tamtéž.

vydalo v průměru 30,3 milionů EUR.³⁷⁶ Ze špatné situace ve školství vyplývá, že tato částka nestačila na dostatečné rozvinutí vzdělávacího sektoru.

Další ze základních sociálních služeb, zdravotnictví, zůstávalo i nadále ve špatném stavu. Kosovo nemělo na jeho financování dostatečné zdroje³⁷⁷ a to i přesto, že do Ministerstva zdravotnictví plynuly v průběhu let 2004 – 2007 částky v průměrné výši téměř 55 milionů³⁷⁸ EUR. Přístup k němu byl problematický především pro menšiny³⁷⁹, z nichž srbská si vyvinula vlastní paralelní strukturu financovanou ze Srbska³⁸⁰. Unifikace nutná pro dlouhodobě udržitelné zdravotnictví nenastala.

2.2.4. Složka ekologická

V oblasti životního prostředí v Kosovu došlo k některým pozitivním změnám a byly schváleny nové zákony, např. na ochranu ovzduší v roce 2004 nebo vyhlášení vodního zákona v téže roce. Ekologická témata se také podařilo propojit s energetickou politikou.³⁸¹ Mezi další úspěchy můžeme řadit schválení zákona o hodnocení vlivů na životní prostředí (EIA) v roce 2007.³⁸²

Dalším z úspěchů byl kromě kosovské Environmentální strategie z roku 2004 „Environmentální akční plán Kosova pro roky 2006 – 2010“³⁸³, ve kterém byly řešeny i některé socioekonomické problémy v souvislosti s ekologií.³⁸⁴ V dokumentu byly mimo jiné

³⁷⁶ *Kosovo Government Accounts 2004 – 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 9.6.2016]. S. 9. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/124-ga>, vlastní výpočet

³⁷⁷ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 19. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³⁷⁸ *Kosovo Government Accounts 2004 – 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 9.6.2016]. S. 9. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/124-ga>, vlastní výpočet

³⁷⁹ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 19. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³⁸⁰ *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 34. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

³⁸¹ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 46. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³⁸² *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 38. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

³⁸³ *Kosovo Environmental Action Plan 2006 – 2010*. [online] Prishtinë: Ministry of Environment and Spatial Planning, 2006 [cit. 10.6.2016]. S. 11. Dostupné z: <http://kos.rec.org/english/pdf/KEAPS.pdf>

³⁸⁴ Tamtéž, s. 24.

uvedeny rozpočty na zamýšlené environmentální projekty, které dohromady činily 16,9 milionů EUR.³⁸⁵ V letech 2006 – 2007 přitom mělo Ministerstvo životního prostředí a územního plánování (dále Ministerstvo životního prostředí) dohromady za oba roky výdaje 15,8 milionů EUR³⁸⁶. V letech 2008 – 2010 byly průměrné výdaje na ochranu životního prostředí přibližně 2,6 milionů EUR³⁸⁷. Z uvedených údajů vyplývá, že projekty bylo při správném nasměrování financí možné pokrýt a tudíž v ochraně životního prostředí do budoucna pokračovat. I přes to, však byl v roce 2007 schválen pouze jeden z 52 projektů.³⁸⁸ Tento vývoj poukazuje na neschopnost a nevělu aktivního jednání v oblasti životního prostředí. Ekologické problémy byly zatím do značné míry řešeny pouze v teoretické rovině a na skutečnou implementaci se nedostávalo.

Největší položkou v projektech byl odpadový management, na který bylo plánováno vydat téměř 6 milionů EUR³⁸⁹. Odpadová infrastruktura byla v Kosovu i přes částečný rozvoj (např. existence „Strategie nakládání s odpadovou vodou“) stále velmi zanedbaná a nedostatek čističek odpadních vod byl výrazným problémem.³⁹⁰ Z tohoto stavu vyplývá, že stejně jako v předchozích letech byla pitná voda ohrožena kontaminací z odpadních vod a na území i nadále chyběla komplexní strategie nakládání s odpady.

Podobná situace byla i v oblasti ochrany ovzduší, ve které nedošlo k výrazným posunům vpřed. Znečištěné byly především obydlené a průmyslové oblasti. Zdrojem pro výrobu elektrické energie byla fosilní paliva s vysokým obsahem síry, ze kterých ale zastaralé technologie nefiltrovaly škodliviny, které se v ovzduší vyskytovaly v nadlimitním množství stanoveným EU.³⁹¹ Vývoj emisí CO₂ v Kosovu je vidět z tabulky 6.

³⁸⁵ Tamtéž, str. 41 – 66, vlastní výpočet.

³⁸⁶ *Kosovo Government Accounts 2004 – 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 9.6.2016]. S. 9. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/124-ga>, vlastní výpočet.

³⁸⁷ BERISHA, Ilir. T. et.al. *Kosovo Government Accounts 2008 – 2013*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2014 [cit. 10.6.2016]. S. 9. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/124-ga>, vlastní výpočet

³⁸⁸ *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 37. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

³⁸⁹ *Kosovo Environmental Action Plan 2006 – 2010*. [online] Prishtinë: Ministry of Environment and Spatial Planning, 2006 [cit. 10.6.2016]. S. 48. Dostupné z: <http://kos.rec.org/english/pdf/KEAPS.pdf>

³⁹⁰ *Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report*. [online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. S. 46. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

³⁹¹ DEMUKAJ, Venera et.al. *Second Millenium Development Goals Report for Kosovo*. [online] United Nations Development Programme, [cit. 9.6.2016]. S. 52. Dostupné z: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/mdg/mdg-reports/ecis.html>

Tabulka 6: Emise CO₂ v Kosovu v letech 2003 - 2007

	2003	2004	2005	2006	2007
Emise CO₂ v Mt	6,78	6,85	6,65	6,71	7,04

Zdroj: *Kosovo: Indicators for 2003*. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].
Kosovo: Indicators for 2004. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].
Kosovo: Indicators for 2005. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].
Kosovo: Indicators for 2006. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].
Kosovo: Indicators for 2007. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Vše dostupné z: <http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2003>, pro zobrazení dat z následujících let je třeba změnit položku roku.

Z dat je patrné, že emise CO₂ se pohybovaly po celou dobu na přibližně stejné úrovni. V letech 2005 – 2007 je patrná rostoucí tendence. Z údajů vyplývá, že v ochraně ovzduší nedošlo k pokroku v důsledku podfinancování, nedostatku politické vůle a také velmi nízkému stupni osvěty³⁹². V letech 2004 – 2007 Ministerstvo životního prostředí utratilo v průměru 7,7 milionů EUR³⁹³ ročně, což je při porovnání s výdaji na školství nebo zdravotnictví velmi málo. Roli v tomto vývoji hrálo také nedostatečné environmentální vzdělání obyvatel Kosova³⁹⁴, kteří si tak nemuseli uvědomovat, co používání topných materiálů a zastaralých technologií způsobuje.

S čistotou vzduchu související lesy zůstávaly i nadále pod tlakem kácení, které dle Akčního plánu pokračovalo rychlostí 222 000 m³ za rok³⁹⁵. Na druhou stranu vyrostlo ročně 3 m³ na ha³⁹⁶ lesních ploch. Kácení lesů bylo dlouhodobě neudržitelné, což si Ministerstvo životního prostředí uvědomovalo a připravilo projekt pro trvale udržitelný management lesů.³⁹⁷ Při plánování trvalé udržitelnosti lesů však bylo nutné myslet na propojenost s energetikou, jelikož vytápění bylo jedním z příčin kácení lesů. To však v projektu zahrnuto nebylo³⁹⁸.

³⁹² *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 38. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

³⁹³ *Kosovo Government Accounts 2004 – 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 9.6.2016]. S. 9. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/124-ga>, vlastní výpočet

³⁹⁴ DEMUKAJ, Venera et.al. *Second Millenium Development Goals Report for Kosovo*. [online] United Nations Development Programme, [cit. 9.6.2016]. S. 53. Dostupné z:

<http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/mdg/mdg-reports/ecis.html>

³⁹⁵ *Kosovo Environmental Action Plan 2006 – 2010*. [online] Prishtinë: Ministry of Environment and Spatial Planning, 2006 [cit. 10.6.2016]. S. 35. Dostupné z: <http://kos.rec.org/english/pdf/KEAPS.pdf>

³⁹⁶ Tamtéž.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 61 – 62.

³⁹⁸ Tamtéž.

Celkově chyběla v oblasti ekologie politická strategie a znalosti a Ministerstvo životního prostředí si nedokázalo s environmentálními problémy dobře poradit.³⁹⁹ Podle zprávy o MDG nebyl ekologickým tématům oproti problematikám z jiných oblastí věnován dostatečný zájem.⁴⁰⁰ Koncepce trvalé udržitelnosti také nebyla do zákonů dostatečně promítána a chyběla provázanost ekologie s agendami ostatních ministerstev, což vyplývalo z vyjádření Evropské komise v roce 2007: „*Pro Kosovo je nutné, aby začalo zvažovat postupnou inkluzi environmentálních aspektů do ostatních politik.*“⁴⁰¹ Tento přístup byl přitom nutný pro trvalou udržitelnost, kterou Kosovo považovalo za jeden z důležitých principů rozvoje podle kosovské Environmentální strategie z roku 2004. Z vývoje v této oblasti bylo však patrné, že trvalá udržitelnost v Kosovu bude během na dlouhou trať.

³⁹⁹ *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report.* [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 38. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

⁴⁰⁰ DEMUKAJ, Venera et.al. *Second Millenium Development Goals Report for Kosovo.* [online] United Nations Development Programme, [cit. 9.6.2016]. S. 54. Dostupné z: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/mdg/mdg-reports/ecis.html>

⁴⁰¹ *Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report.* [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. S. 38. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

2.3. Trvalá udržitelnost a postkonfliktní rekonstrukce – fáze podpory

2.3.1. Složka ekonomická

Krátce po vyhlášení nezávislosti Kosova vytvořila kosovská vláda v dubnu 2008 svůj program, ve kterém byl hlavní prioritou ekonomický rozvoj.⁴⁰² Z programu kosovské vlády se dal stav hospodářství shrnout jako málo rozvinutý s nízkou mírou produktivity, závislé na zahraničí a s vysokou mírou nezaměstnanosti.⁴⁰³ I přes tyto překážky vláda cílila na trvale udržitelný ekonomický rozvoj, který chtěla dosáhnout přilákáním zahraničních investorů, zvýšením produktivity, investicemi do energetiky a infrastruktury a zlepšením stavu zemědělství.⁴⁰⁴ Tyto cíle měla prozatímní vláda ve spolupráci s mezinárodní správou v předchozích téměř deseti letech a i přes privatizaci, externí finanční pomoc a rostoucí zahraniční investice, se jí nepodařilo ekonomiku plně nastartovat. HDP ve fázi podpory v letech 2008 - 2009 je zobrazeno v tabulce 7.

Tabulka 7: Vývoj HDP v letech 2008 - 2009

	2008	2009
Reálné HDP v mld. EUR⁴⁰⁵	3,777	3,887
% změna HDP	6,9%	2,9%

Zdroj: *World Economic Outlook Database, September 2011*. [online] International Monetary Fund, 2011 [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=39&pr.y=14&sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=967&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP&grp=0&a=

Ekonomika zaznamenala v roce 2009 zpomalení, které bylo důsledkem globální hospodářské krize, která se však kvůli nízké míře propojení Kosova se světovou ekonomikou na jeho hospodářství neodrazila v plné síle⁴⁰⁶. Udržitelný rozvoj se v hospodářské oblasti i nadále nedařil a ekonomika se stále potýkala s podobnými problémy jako v předchozích fázích postkonfliktní rekonstrukce.

⁴⁰² *Program of the Government of Republic of Kosovo 2008 – 2011*. [online] Prishtina: Government of Kosovo, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 7. Dostupné z: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/951_PMO_Programi_Qeveritar-ENG.pdf

⁴⁰³ Tamtéž.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 8.

⁴⁰⁵ Údaje v cenách roku 2002.

⁴⁰⁶ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 22. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

Jedním z problémů, který bránil rozvoji hospodářství, byla nedostatečná strategická vize. Vláda např. v roce 2008 schválila „Střednědobý výdajový rámec“⁴⁰⁷, na který ale nenavazovala při další tvorbě legislativních dokumentů ani v roce 2009.⁴⁰⁸ Vláda se tedy nedokázala poučit z podobných problémů v minulých letech a efektivita jejích rozhodnutí byla nízká. Další potíží byly nedostatečně funkční tržní mechanismy.⁴⁰⁹ Např. v energetickém sektoru bylo rozšířené neplatičství, které autority neřešily. Dále hrála roli také korupce a neodvádění daní.⁴¹⁰ Tyto praktiky se nedařilo vymýtit a proto i nadále poškozovaly kosovské hospodářství a bránily jeho růstu. Průmysl také z těchto důvodů zůstal, co se podílu na HDP týče, na podobné úrovni jako v roce 2007.⁴¹¹

Formální pokroky byly částečně zaznamenány v zemědělství. Začal být zčásti implementován „Plán rozvoje zemědělství a venkova“, jemuž stál ale v cestě nedostatek financí.⁴¹² Podíl zemědělství na HDP se v průměru v letech 2008 – 2009 pohyboval kolem 14,5%⁴¹³. Produktivita práce se zlepšila, protože v letech 2008 – 2009 bylo v zemědělství dle kosovské statistiky zaměstnáno v průměru 7,1%⁴¹⁴ populace, avšak tento údaj může být zkreslen neformálním zaměstnáváním. Celková nezaměstnanost obyvatel je patrná z tabulky 8.

⁴⁰⁷ Kosovo (Under UNSCR 1244/99) 2008 Progress Report.[online] Brussels: Commission of the European Communities, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 27. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

⁴⁰⁸ Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report.[online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 21. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴⁰⁹ Kosovo (Under UNSCR 1244/99) 2008 Progress Report.[online] Brussels: Commission of the European Communities, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 31. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

⁴¹⁰ Tamtéž.

⁴¹¹ Gross Domestic Product by activities 2008 – 2013.[online] Kosovo Agency of Statistics, 2014 [cit. 10.6.2016]. S. 6. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na?start=20>

⁴¹² Kosovo (Under UNSCR 1244/99) 2008 Progress Report.[online] Brussels: Commission of the European Communities, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 42 - 43. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

⁴¹³ Gross Domestic Product by activities 2008 – 2013.[online] Kosovo Agency of Statistics, 2014 [cit. 10.6.2016]. S. 6. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na?start=20>

⁴¹⁴ Results of the Labour Force Survey 2009.[online] Statistical Office of Kosova, 2010 [cit. 10.6.2016]. S. 36. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

Tabulka 8: Vývoj nezaměstnanosti v letech 2008 - 2009

	2008	2009
Míra nezaměstnanosti ve věku 15 – 64	47,5 %	45,4 %
Míra nezaměstnanosti žen (věk 15 – 64)	59,6 %	56,4 %
Míra nezaměstnanosti mužů (věk 15 – 64)	42,7 %	40,7 %
Míra nezaměstnanosti ve věku 15 - 24	73 %	73 %

Zdroj: *Results of the Labour Force Survey 2009*. [online] Statistical Office of Kosova, 2010 [cit. 10.6.2016]. S. 37. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

Nezaměstnanost zůstávala ve stejném stavu jako v předchozích letech. Přitom zvýšení zaměstnanosti mladých lidí by výrazně podpořilo trvalou udržitelnost zaměstnávání do budoucna, protože mladí tvořili až 50%⁴¹⁵ obyvatel Kosova a zároveň také výraznou skupinu mezi chudými obyvateli.⁴¹⁶ Ačkoliv byl přijat program rozvoje pro udržitelnou zaměstnanost, ani v roce 2009 nepřijaly kosovské autority strategii zaměstnanosti a nebyl také k dispozici pracovní zákon.⁴¹⁷ Zdlouhavá administrativa tak bránila zlepšení situace.

Ani v zahraničním obchodě nenastaly výrazné pokroky. Obchodní bilance Kosova setrvala v deficitu. V roce 2008 tvořily exporty 14,8 %⁴¹⁸ HDP a importy 56 %⁴¹⁹ a v roce 2009 tvořily exporty 15,5 %⁴²⁰ a importy 55,2 %⁴²¹. Z dat vyplývá, že obchodní bilance byla i nadále výrazně nevyvážená a Kosovo bylo závislé na zahraničí. Z uvedených údajů je patrné, že kosovská ekonomika i přes jasnější legislativní rámec nezaznamenala výraznější pokroky a její výkon byl i nadále slabý.

⁴¹⁵ *Consumption Poverty in the Republic of Kosovo in 2009*. [online] The World Bank, Statistical Office of Kosovo, 2011 [cit. 10.6.2016]. S. 9. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSCContentServer/WDSP/IB/2013/02/21/000442464_20130221102844/Rendered/PDF/754360WP0Kosov074331B00PUBLIC000ENG.pdf

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 33 – 34. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴¹⁸ *BERISHA, Ilir T. et. al. Gross Domestic Product by Expenditure Approach in Kosovo 2004 – 2010*. [online] Prishtina: Statistical Office of Kosova, 2011 [cit. 4.6.2016]. S.5. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na>

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ Tamtéž.

2.3.2. Složka politická

Jednání o statusu Kosova dospěla na počátku roku 2008 do stavu, kdy Srbsko stále odmítalo jeho nezávislost⁴²² a stálo za svou myšlenkou kosovské autonomie v rámci Srbska⁴²³. V reakci na dlouhotrvající jednání a nejistý budoucí vývoj vyhlásilo Kosovo 17. února 2008 nezávislost.⁴²⁴ Jednostranné vyhlášení kosovské nezávislosti bylo pochopitelným krokem v situaci, kdy vyjednávání z kosovského pohledu nespěla ke zdárnému konci. Zároveň bylo ulehčením pro část mezinárodního společenství, která nezávislost podporovala, ale nebyla schopná efektivně vyjednat její podmínky tak, aby na ně přistoupilo Srbsko.

Kosovo vydalo Deklaraci nezávislosti, ve které kosovská vláda uvádí jako základ tohoto jednání návrh na řešení situace z pera zvláštního vyslance Martti Ahtisaariho. V Deklaraci se Kosovo vyjadřuje kladně k stávající a budoucí přítomnosti mezinárodních civilních a bezpečnostních složek, která potrvá do doby, než bude Kosovo připraveno převzít úplnou zodpovědnost za všechny oblasti, které měly mise na starosti. Zároveň však oznamovala převzetí závazků od těchto misí v mezinárodních otázkách.⁴²⁵ Mezinárodní složky vyvozovaly svůj mandát z rezoluce 1244, která byla určena především pro období do vyřešení finálního statusu. V první zprávě k situaci pro Radu bezpečnosti však generální tajemník OSN uvádí, že UNMIK bude i nadále operovat na základě rezoluce 1244.⁴²⁶ Vyhlášením nezávislosti podpořeným postupným uznáváním nově vzniklého státu ze strany mezinárodní komunity, které na podzim roku 2009 dosáhlo počtu 62⁴²⁷ států, se však UNMIK ocitl v nové pozici, která vyžadovala přizpůsobení mise situaci.

To se stalo ještě palčivějším problémem po přijetí kosovské ústavy v dubnu 2008⁴²⁸, ve které bylo jasně definováno rozdělení moci ve státu, kde byla zákonodárná moc přisouzena

⁴²² WELLER, Marc. *Negotiating the final status of Kosovo*. [online] Paris: Institute for Security Studies, European Union, 2008. ISBN 9789291981328. [cit. 9.6.2016]. S. 69 – 70. Dostupné z: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp114.pdf>

⁴²³ Tamtéž, s. 67.

⁴²⁴ *Kosovo Declaration of Independence*. [online] Republic of Kosovo Assembly, 2008 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635>

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. S/2008/211*. [online] United Nations Security Council, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 2. Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/211

⁴²⁷ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 5. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴²⁸ *Constitution*. [online] State Portal of the Republic of Kosova, ©2009 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: <https://www.rks-gov.net/en-US/Republika/Pages/Kushtetuta.aspx>

Shromáždění⁴²⁹ a výkonná moc vládě Kosova⁴³⁰. Tyto pravomoci měla do té doby přitom mezinárodní správa. Generální tajemník OSN se k situaci vyjádřil v další zprávě RB OSN následovně: „Na území, kde mají většinu kosovští Albánci, se také vynořuje nová realita a výzvy pro autoritu UNMIK. 9. dubna přijalo Shromáždění Kosova ústavu, která má vejít v platnost 15. června. Ústava je vytvořena způsobem, který efektivně odnímá současnou moc UNMIK jako přechodné civilní správy. V tomto ohledu kosovská vláda naznačila, že by i nadále uvítala přítomnost OSN v Kosovu za předpokladu, že bude vykonávat pouze omezené dodatečné úkoly.“⁴³¹

V důsledku toho se generální tajemník rozhodl přetvořit fungování civilní mise v Kosovu.⁴³² Zároveň z jeho zprávy vyplývá, že Evropská unie se bude v Kosovu více angažovat v oblasti práva a mezinárodního dohledu.⁴³³ Přenastavení mise bylo logickým krokem v situaci, kdy UNMIK nadále nemohl z důvodu vyhlášení kosovské ústavy vykonávat svou činnost. V roce 2009 byly funkce vykonávané misí UNMIK sníženy na přibližně 10 %⁴³⁴ stavu z roku 2008, čímž byla završena přeměna mise⁴³⁵, která teď měla za úkol např. monitoring lidských práv nebo vyjednávání mezi komunitami.⁴³⁶ OSN se podařilo na situaci zareagovat poměrně rychle a předejít tak napětí, které by její dlouhodobě nežádoucí přítomnost ve vysoké míře mohla způsobit, čehož se generální tajemník obával⁴³⁷. Mise tedy při srovnání s předchozím obdobím mezinárodní správy začala vykonávat pouze podpůrné funkce a hlavní pravomoci náležely demokraticky voleným kosovským orgánům. Z této přeměny se dá vyvodit, že se postkonfliktní rekonstrukce v Kosovu dostala v letech 2008 – 2009 do závěrečné fáze podpory, což potvrzuje 90 % snížení stavů mise v roce 2009.

⁴²⁹ *Constitution of the Republic of Kosovo*. [online] Assembly Kosova, 2008 [cit. 10.6.2016] S. 1. Dostupné z: <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/Constitution1%20of%20the%20Republic%20of%20Kosovo.pdf>

⁴³⁰ Tamtéž, s. 32.

⁴³¹ BAN, Ki-moon. *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. S/2008/354*. [online] United Nations Security Council, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 2. Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/354, překlad vlastní

⁴³² Tamtéž, s. 4.

⁴³³ Tamtéž.

⁴³⁴ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 5. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴³⁵ *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. S/2009/300*. [online] United Nations Security Council, 2009 [cit. 10.6.2016]. S. 4. Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2009/300

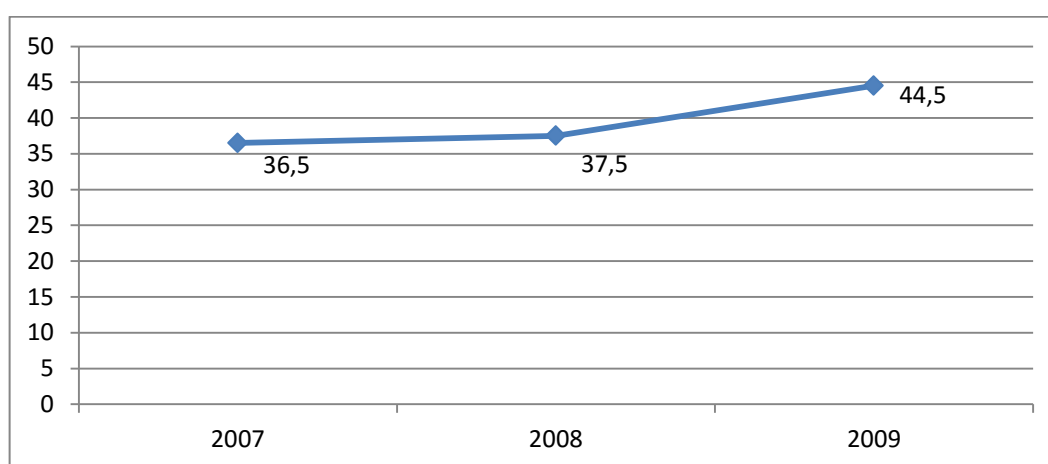
⁴³⁶ Tamtéž, s. 5.

⁴³⁷ BAN, Ki-moon. *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. S/2008/354*. [online] United Nations Security Council, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 3. Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/354

Samostatně fungující kosovské Shromáždění začalo směřovat své snahy na větší zapojení v rámci Evropské unie a politická situace zůstávala stabilní.⁴³⁸ I přes pokrok v demokratickém vývoji, který byl nyní zakotven v ústavě⁴³⁹, se země potýkala i nadále s problémy slabého vládnutí a stát nebyl schopen zajistit bezpečnost v severní části Kosova – srbské enklávě Mitrovici.⁴⁴⁰

Tyto problémy se projeví také na indikátoru „Hlas a odpovědnost“, který i přes nárůst stále vykazoval, že se Kosovo pohybovalo, co se demokratické kultury týče mezi zeměmi se špatnou situací. Jeho vývoj je v letech 2008 – 2009 patrný z grafu 10.

Graf 10: Vývoj indikátoru „Hlas a odpovědnost“ (percentily) v letech 2007 – 2009

Zdroj: *Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

Pozitivní je rostoucí tendence tohoto indikátoru, který se dostal v roce 2009 za poslední dekádu na svůj vrchol, což bylo důsledkem přeměny Kosova na stát, který z ústavy zaručoval demokracii, rovnost před zákonem⁴⁴¹, práva menšin⁴⁴² a jako základ fungování státu mimo jiné potvrzovala lidská práva.⁴⁴³ Přesto však nedosahoval výrazně vyšších hodnot z důvodu

⁴³⁸ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 7. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴³⁹ *Constitution of the Republic of Kosovo*. [online] Assembly Kosovo, 2008 [cit. 10.6.2016] S. 1. Dostupné z:

<http://www.assembly-kosova.org/common/docs/Constitution1%20of%20the%20Republic%20of%20Kosovo.pdf>

⁴⁴⁰ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 8. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴⁴¹ *Constitution of the Republic of Kosovo*. [online] Assembly Kosovo, 2008 [cit. 10.6.2016] S. 1. Dostupné z:

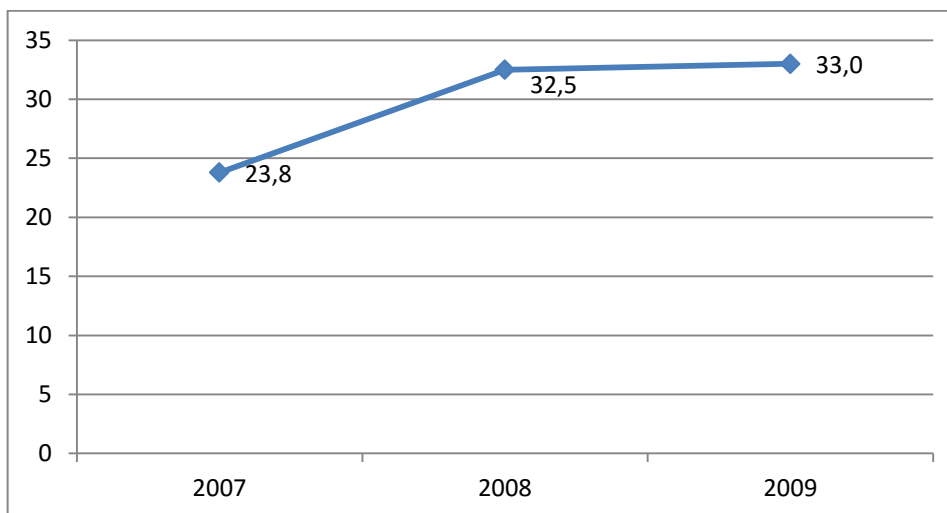
<http://www.assembly-kosova.org/common/docs/Constitution1%20of%20the%20Republic%20of%20Kosovo.pdf>

⁴⁴² Tamtéž, s. 17 – 18.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 6.

neschopnosti zaručit všechna práva, která v byla v ústavě zakotvena. Další podstatný ukazatel svědčící o stavu země je indikátor kontroly korupce, který je zobrazen v grafu 11.

Graf 11: Indikátor kontroly korupce (percentily) v letech 2007 - 2009

Zdroj: *Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

Indikátor zaznamenal v letech 2008 – 2009 zlepšení, přesto však byla korupce v Kosovu dlouhodobě rozšířeným jevem a nedařilo se s ní efektivně bojovat, a proto ani tento indikátor nedosahoval výrazně vyšších hodnot, která by ukazovala na zlepšení boje proti korupci v Kosovu.

2.3.3. Složka sociální

Kosovo mělo výhodu v tom, že nebylo plně zasaženo globální ekonomickou hospodářskou krizí⁴⁴⁴, a proto se tato skutečnost výrazně neodrazila na chudobě obyvatelstva. Dle průzkumu v roce 2009⁴⁴⁵ činil podíl chudých obyvatel 34,5 %⁴⁴⁶ a extrémně chudých bylo 12,1 %⁴⁴⁷ obyvatel. Čísla naznačují, že podíl chudých obyvatel byl přibližně stejný jako v minulých letech se snižující se tendencí. To bylo důsledkem stále stejných problémů s nízkou mírou zaměstnanosti a kvality vzdělávání. Data o rozdělení příjmů jsou k dispozici pouze z roku

⁴⁴⁴ *Consumption Poverty in the Republic of Kosovo in 2009*. [online] The World Bank, Statistical Office of Kosovo, 2011 [cit. 10.6.2016]. S. 1. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSCContentServer/WDSP/IB/2013/02/21/000442464_20130221102844/Rendered/PDF/754360WP0Kosov074331B00PUBLIC000ENG.pdf

⁴⁴⁵ Výsledky nejsou dle Světové banky přímo porovnatelné s daty z předchozích let.

⁴⁴⁶ *Consumption Poverty in the Republic of Kosovo in 2009*. [online] The World Bank, Statistical Office of Kosovo, 2011 [cit. 10.6.2016]. S. 4. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSCContentServer/WDSP/IB/2013/02/21/000442464_20130221102844/Rendered/PDF/754360WP0Kosov074331B00PUBLIC000ENG.pdf

⁴⁴⁷ Tamtéž.

2009, kdy horních 20 % obyvatel drželo 40,2 %⁴⁴⁸ příjmů a spodních 20 % obyvatel 8 %⁴⁴⁹ příjmů. Příjmy se tak při srovnání s předchozími roky výrazně nepřesouvaly mezi skupinami obyvatel.

V souvisejícím vzdělávání se však v roce podařilo učinit pokrok, kterému přispělo rozhodnutí prioritizace této oblasti a vyšší finanční podpory.⁴⁵⁰ V letech 2008 – 2009 byly postaveny nové školy, nastaveno pravidlo maximálně dvou směn a navýšeny zdroje pro platy učitelů. Také začal fungovat proces udílení akreditací a vláda se začala zaměřovat na podporu výzkumu. Vše však i nadále ztěžoval nedostatek financí.⁴⁵¹ Počty zapsaných studentů se stále pohybovaly na úrovni z minulých let⁴⁵², a tudíž byl i nadále snížený poměr studentů ve středním a vyšším vzdělávání, což nevedlo k celkovému zvyšování kvalifikace kosovských obyvatel. To se zpětně odráželo na nízké zaměstnanosti.

Naproti pokroku ve vzdělávání nezaznamenalo zdravotnictví výrazné pokroky a jeho stav nadále zůstával i přes přijetí Zákona o veřejném zdravotnictví velmi špatný.⁴⁵³ Ani na podzim roku 2009 ještě nebyla dopracovaná strategie pro roky 2009 – 2014⁴⁵⁴, z čehož vyplývá nedostatek politické vůle na shodě a stagnace této fundamentální oblasti sociální politiky.

2.3.4. Složka ekologická

Ve vládním programu z roku 2008 je životnímu prostředí spolu s územním plánováním věnována samostatná podkapitola, která ale na rozdíl od jiných témat neobsahuje jasné stanovení cílů a cesty k nim.⁴⁵⁵ V rámci kapitoly o životním prostředí vláda neuvedla konkrétní cíle a spíše potvrzovala dlouhodobě známé trendy, které měla za cíl implementovat

⁴⁴⁸ *World Development Indicators*. [online] The World Bank, ©2016 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

⁴⁴⁹ Tamtéž.

⁴⁵⁰ *Kosovo (Under UNSCR 1244/99) 2008 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 40. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

⁴⁵¹ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 34 - 35. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴⁵² Tamtéž, s. 26.

⁴⁵³ *Kosovo (Under UNSCR 1244/99) 2008 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 40. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

⁴⁵⁴ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 34. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴⁵⁵ *Program of the Government of Republic of Kosovo 2008 – 2011*. [online] Prishtina: Government of Kosova, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 49 - 50. Dostupné z: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/951_PMO_Programi_Qeveritar-ENG.pdf

jako např. podpora osvěty, ochrany přírody a rozumné a udržitelné užívání přírodních zdrojů a půdy.⁴⁵⁶ V souvislosti s energetickou politikou bylo jako jeden z cílů uvedeno užívání obnovitelných zdrojů a řešení dopadů činnosti energetického sektoru na životní prostředí.⁴⁵⁷ Cíle environmentální politiky ve vládním programu neměly konkrétní podobu a byly spojovány především s energetickým sektorem, což se i tak dá vzhledem k velkému znečištění z průmyslu považovat za úspěch.

V těchto letech byl stále v platnosti „Environmentální akční plán“, z něhož byly do roku 2008 zrealizovány pouze čtyři projekty z 52⁴⁵⁸. Důvodem byl nedostatek financí a i z vládního programu evidentní nedostatek politické vůle tyto environmentální problémy vážně řešit. Pokud již existoval ekologický plán, pak bylo problematické převedení teorie do praxe.

Přes tyto závažné nedostatky se podařilo v roce 2009 pokročit v oblasti ochrany ovzduší a bylo zakoupeno vybavení pro mobilní stanice na sledování jeho kvality. Pořád však chyběla strategie monitoringu.⁴⁵⁹ Stav emisí oxidu uhličitého v letech 2008 – 2009 je uveden v tabulce 9.

Tabulka 9: Data o emisích CO₂ v letech 2008 - 2009

	2008	2009
Emise CO₂ v Mt	7,58	8,41

Zdroj: *Kosovo: Indicators for 2008*. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Dostupné z: <http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2008>
Kosovo: Indicators for 2009. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Dostupné z: <http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2009>

Z uvedených dat vyplývá rostoucí tendence emisí, která souvisela s vyšší spotřebou paliva na vytápění a snahou o kontinuálnost dodávek elektrické energie⁴⁶⁰, při jejíž výrobě škodliviny vznikaly. Nebyl zaznamenán žádný pokrok ve snaze pořídit nové šetrnější technologie, které by emisi těchto škodlivin do ovzduší zabraňovaly. Vzhledem k nedostatečné strategii monitoringu ovzduší, nemohla být ani jeho kontrola efektivně

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 50.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 9 – 10.

⁴⁵⁸ *Kosovo (Under UNSCR 1244/99) 2008 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 43. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

⁴⁵⁹ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 37. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴⁶⁰ *Program of the Government of Republic of Kosovo 2008 – 2011*. [online] Prishtina: Government of Kosova, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 10. Dostupné z: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/951_PMO_Programi_Qeveritar-ENG.pdf

prováděna. Toto vedlo k nekontrolovanému vypouštění emisí do ovzduší jak z průmyslové, tak i soukromé činnosti.

Problematika lesů byla ve vládním programu řešena v souvislosti se zemědělstvím, kde bylo zmiňováno zalesňování neproduktivní zemědělské půdy.⁴⁶¹ Efektivní systém dlouhodobě udržitelného managementu lesů však nebyl zaveden a nelegální kácení stromu dál pokračovalo⁴⁶² s největší pravděpodobností ve stejné míře jako v předchozím období. To mohl vyřešit „Zákon o lesích“⁴⁶³, který by pozitivně ovlivnil nakládání s nimi. Jeho zavedení do praxe však bylo v důsledku špatné administrativy zdlouhavé.⁴⁶⁴

Co se týče jednoho z dalších důležitých problémů Kosova – odpadního managementu – také nebyl učiněn výrazný pokrok. Do roku 2008 bylo rehabilitováno několik skládek.⁴⁶⁵ Systém čističek odpadních vod stále nebyl ani v roce 2009 vystaven⁴⁶⁶, takže špinavé vody dále znečišťovaly životní prostředí. Znečišťování životního prostředí v důsledku vypouštění škodlivin do prostředí a nedostatečné strategie i nadále pokračovalo.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 29.

⁴⁶² *Kosovo (Under UNSCR 1244/99) 2008 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 43. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

⁴⁶³ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 37. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

⁴⁶⁴ Tamtéž.

⁴⁶⁵ *Kosovo (Under UNSCR 1244/99) 2008 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2008 [cit. 10.6.2016]. S. 44. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

⁴⁶⁶ *Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report*. [online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. S. 38. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

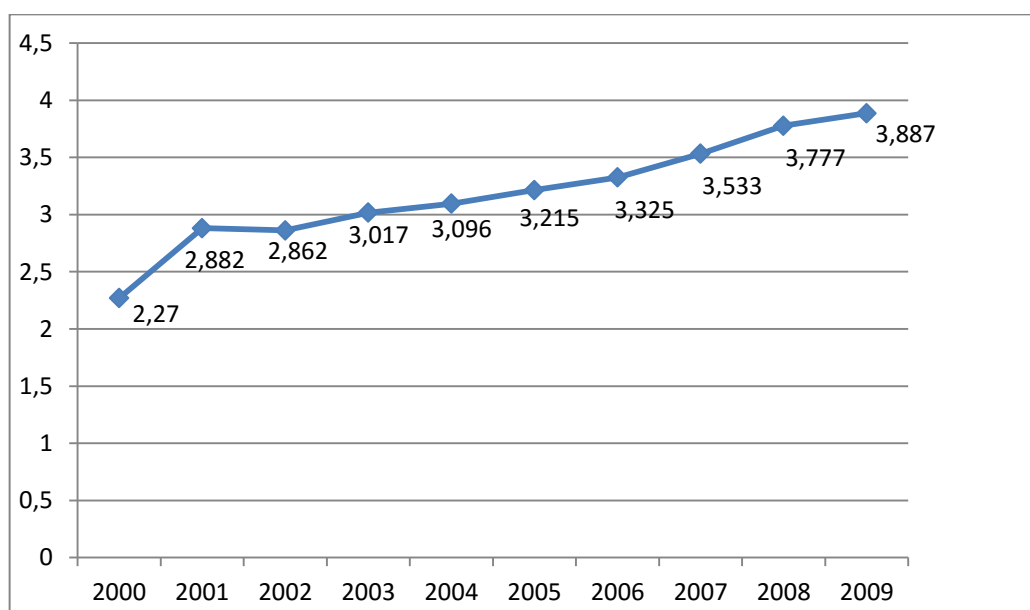
2.4.Závěrečné srovnání

2.4.1. Složka ekonomická

Výkon ekonomiky v Kosovu byl v roce 2000 v důsledku politiky tzv. vynucených opatření z 90. let a praktickému zastavení jak zemědělské výroby, tak průmyslu v důsledku konfliktu na nejnižších číslech, což je vidět z grafu 12. Kosovo muselo za přispění zahraničních donorů obnovit tyto zanedbané sektory a infrastrukturu. Skokový nárůst v roce 2001 byl důsledkem rekonstrukčních prací a snahy o obnovu ekonomiky. K rostoucímu ekonomickému výkonu přispělo znovuvybudování nových institucí, pokrok v oblasti zemědělství a velmi aktivní účast obyvatel Kosova na rozvoji podnikatelské sféry. Stinnou stránkou ekonomického vývoje ve fázi stabilizace byla velká finanční závislost na zahraničí, ať už ve formě externího financování od donorů, tak ve formě finanční podpory kosovských obyvatel v podobě remitencí nebo závislosti území na importech. Větší míru růstu brzdil také průmysl, který se nebyl schopný ze špatného stavu vzpamatovat, čemuž měla pomoci privatizace státních podniků.

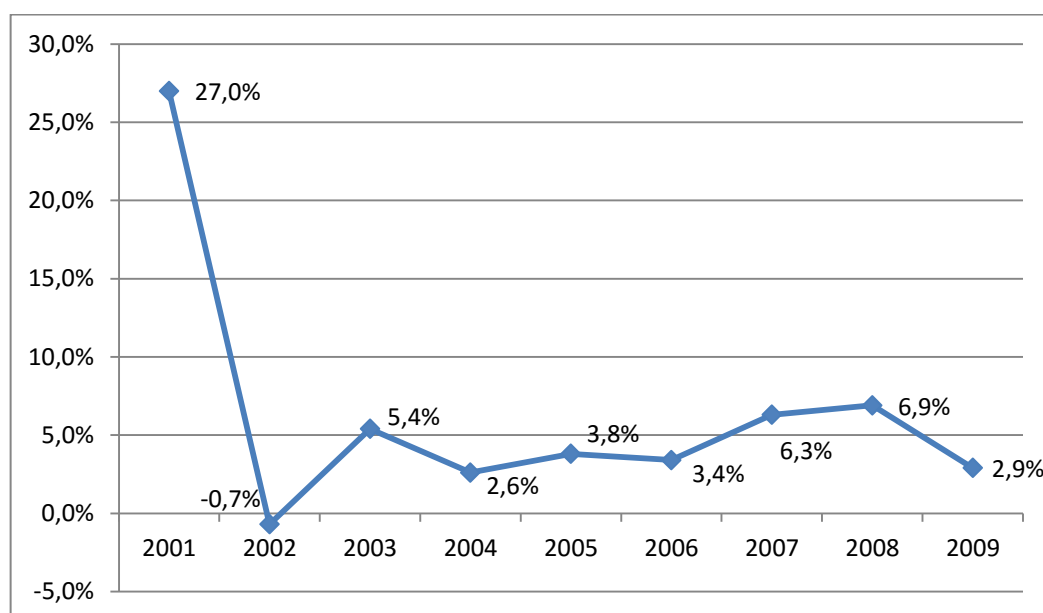
Privatizace se však v průběhu přechodné fáze neukázala jako účinný nástroj, protože většina podniků jednak skončila v rukou kosovských vlastníků, kteří nepřinesli nové know-how a investice a za druhé KTA držela výnosy z privatizace na svých účtech, což ekonomice nic nepřinášelo. Počátek snižování externího financování a fiskální restrikce vedly k zápornému růstu v roce 2002 (viz graf 13), který byl v kontrastu s výrazným růstem v předchozím roce. V důsledku pouze omezeného ovlivňování ekonomiky pomocí fiskální politiky, klesajícího externího financování, nízké produktivity práce v důležitém sektoru zemědělství a stále hluboce negativní obchodní bilanci byl následujících letech dle vývoje v grafu 12 růst ekonomiky pouze mírný a procentuální změna HDP nebyla stabilní (viz graf 13). Mírný růst byl způsoben rozvojem bankovního sektoru a s tím spojeným růstem FDI a zvyšující se podnikatelskou aktivitou, která se odrážela především v sektoru služeb. Ve fázi podpory pokračoval pouze mírný růst HDP se zpomalením v roce 2009 patrného z grafu 13 v důsledku globální hospodářské krize, jež ale Kosovo plně nezasáhla, takže následky neměly výrazný negativní efekt.

Graf 12: Vývoj reálného HDP v mld. EUR v letech 2000 – 2009 ⁴⁶⁷

Zdroj: *World Economic Outlook Database, September 2011*. [online] International Monetary Fund, 2011 [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=39&pr.y=14&sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=967&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP&grp=0&a=

Graf 13: Vývoj procentuální změny HDP v letech 2001 – 2009

Zdroj: *World Economic Outlook Database, September 2011*. [online] International Monetary Fund, 2011 [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=39&pr.y=14&sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=967&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP&grp=0&a=

Ačkoliv ekonomika Kosova zaznamenávala od roku 2002 mírný růst, nedá se říci, že by tento stav byl dlouhodobě trvale udržitelný vzhledem ke stále výrazně negativní obchodní bilanci,

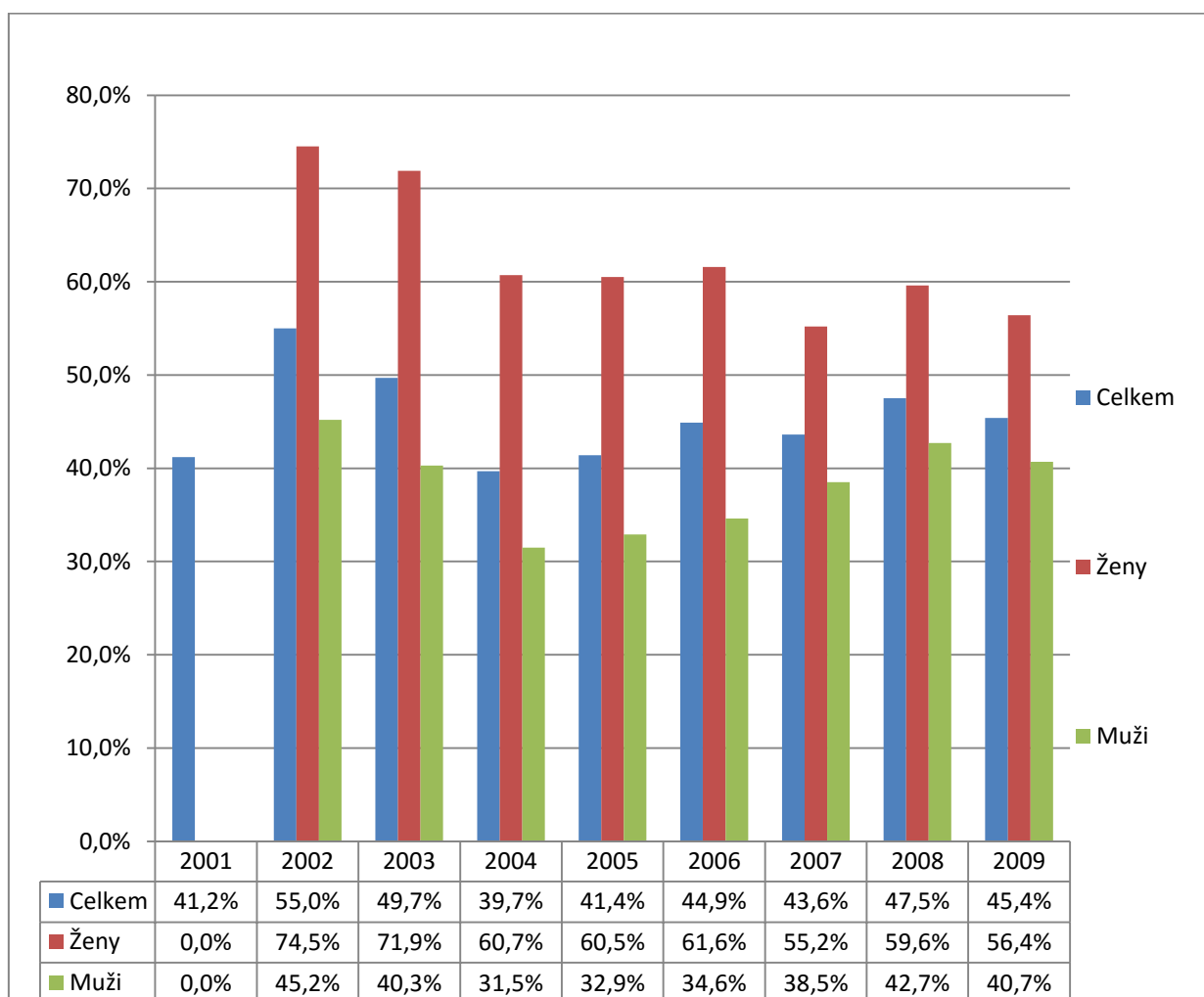
⁴⁶⁷ Údaje v konstantních cenách se základem v roce 2002.

nedostatečnému strategickému plánování a velmi vysoké míře nezaměstnanosti patrné z grafu 14, kterou se nedařilo v průběhu celé postkonfliktní rekonstrukce dlouhodobě výrazně snížit. Snížení v roce 2004 na nejnižší údaj v celé řadě 39,7 % je s největší pravděpodobností způsoben odlišnostmi v metodologii. Dle kosovské „Labour Market Statistics 2004“ byla v roce 2004 měřena nezaměstnanost již v září, což oproti měřením v předchozích letech v pozdních podzimních až zimních měsících, může způsobit rozdílnosti z důvodu větších možností zaměstnání v září než např. v prosinci.⁴⁶⁸ I přes tato metodologická úskalí je však z dlouhodobého trendu nezaměstnanosti patrné, že její míra byla velmi vysoká. Tato čísla byla zároveň ovlivněna neformálním zaměstnáváním bez smlouvy, takže ve skutečnosti byla nižší. Nápadná je především velmi vysoká míra nezaměstnanosti u žen, která vznikala z důvodu nedostatku jejich vzdělávání a zakořeněným tradičním pojetím rolí žen a mužů ve společnosti. Z hlediska dosažení trvalé udržitelnosti byl tento přístup závažným problémem, který se dle vývoje z grafu 14 nedařil řešit. Výrazná je dlouhodobě vysoká míra nezaměstnanosti mladých lidí (viz graf 15), která taktéž nebyla dlouhodobě trvale udržitelná, především z důvodu, že mladí lidé tvořili téměř polovinu⁴⁶⁹ populace a jejich zaměstnání by mohlo významně přispět k výraznější produktivitě a růstu kosovského hospodářství.

⁴⁶⁸ *Labour Market Statistics 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2004 [cit. 3.6.2016]. S. 9. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

⁴⁶⁹ *Consumption Poverty in the Republic of Kosovo in 2009*. [online] The World Bank, Statistical Office of Kosovo, 2011 [cit. 10.6.2016]. S. 9. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2013/02/21/000442464_20130221102844/Rendered/PDF/754360WP0Kosov074331B00PUBLIC000ENG.pdf

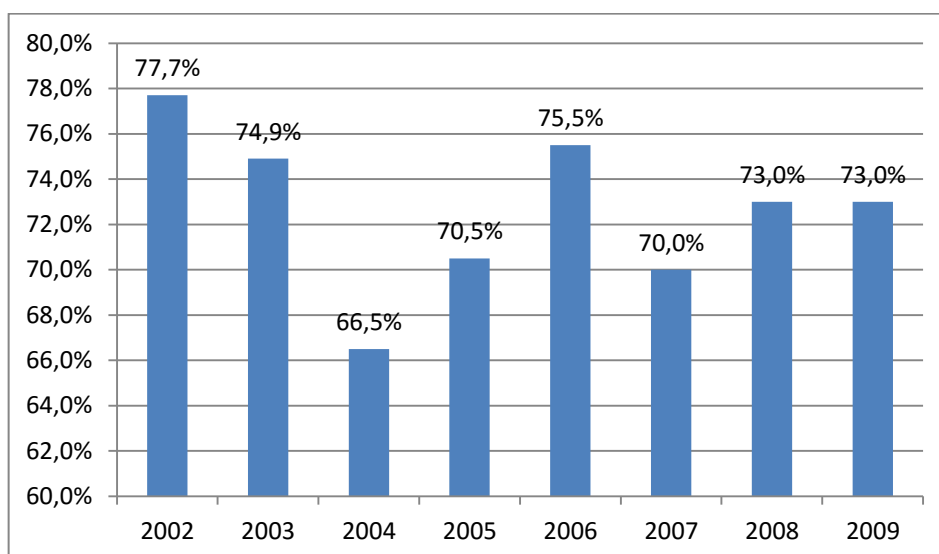
Graf 14: Celková míra nezaměstnanosti s podílem žen a mužů v letech 2001 – 2009 v %⁴⁷⁰

Zdroj: Kosovo Poverty Assessment. Promoting Opportunity, Security, and Participation for All.[online] The World Bank, 2005 [cit. 30.5.2016]. S. iii. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8650>, Labour Market Statistics 2003. [online] Statistical Office of Kosovo, 2003 [cit. 3.6.2016]., Labour Market Statistics 2004.[online] Statistical Office of Kosovo, 2004 [cit. 3.6.2016]. S. 36., Labour Market Statistics 2006.[online] Statistical Office of Kosovo, 2007 [cit. 3.6.2016]. S. 35., Labour Market Statistics 2007.[online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 35. Vše dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>, Results of the Labour Force Survey 2009.[online] Statistical Office of Kosova, 2010 [cit. 10.6.2016]. S. 37. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

⁴⁷⁰ Skokový nárůst nezaměstnanosti v letech 2001 – 2002 je dán rozdílnými zdroji pro graf. V roce 2001 byla zdrojem Světová banka, od tohoto roku dále pak Kosovský statistický úřad. Pro srovnání byl však i v letech Světové banky zaznamenán v roce 2002 výrazný nárůst nezaměstnanosti na 47,2% viz Kosovo Poverty Assessment. Promoting Opportunity, Security, and Participation for All.[online] The World Bank, 2005 [cit. 30.5.2016]. S. iii. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8650>

Graf 15: Vývoj míry nezaměstnanosti ve věku 15 – 24 v letech 2002 – 2009 v %

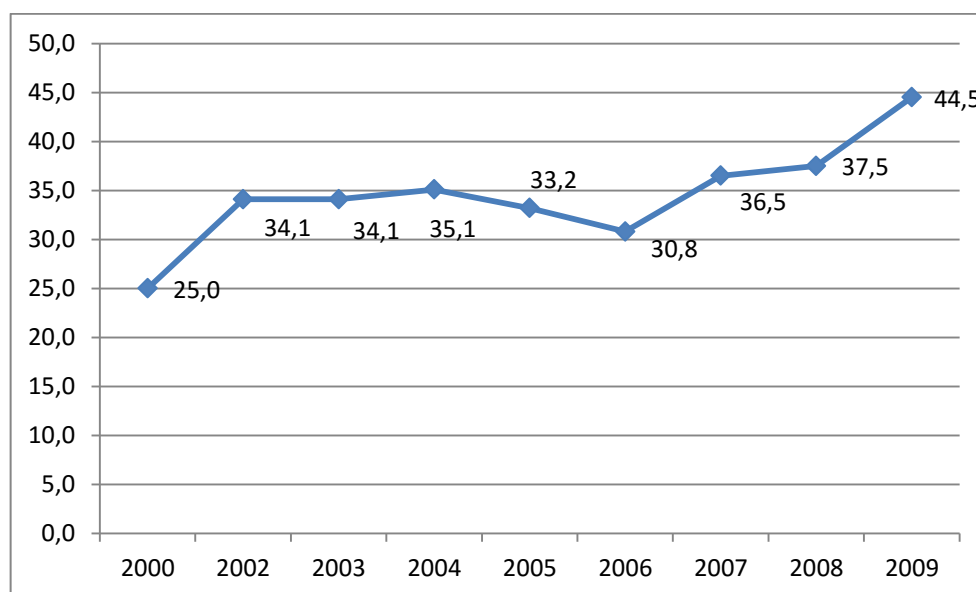

Zdroj: *Labour Market Statistics 2003*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2003 [cit. 3.6.2016]., *Labour Market Statistics 2004*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2004 [cit. 3.6.2016]. S. 36., *Labour Market Statistics 2006*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2007 [cit. 3.6.2016]. S. 35., *Labour Market Statistics 2007*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 3.6.2016]. S. 35. Vše dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>, *Results of the Labour Force Survey 2009*. [online] Statistical Office of Kosova, 2010 [cit. 10.6.2016]. S. 37. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

2.4.2. Složka politická

Vývoj demokratičnosti kosovského systému znázorňuje indikátor „Hlas a odpovědnost“ v grafu 16.

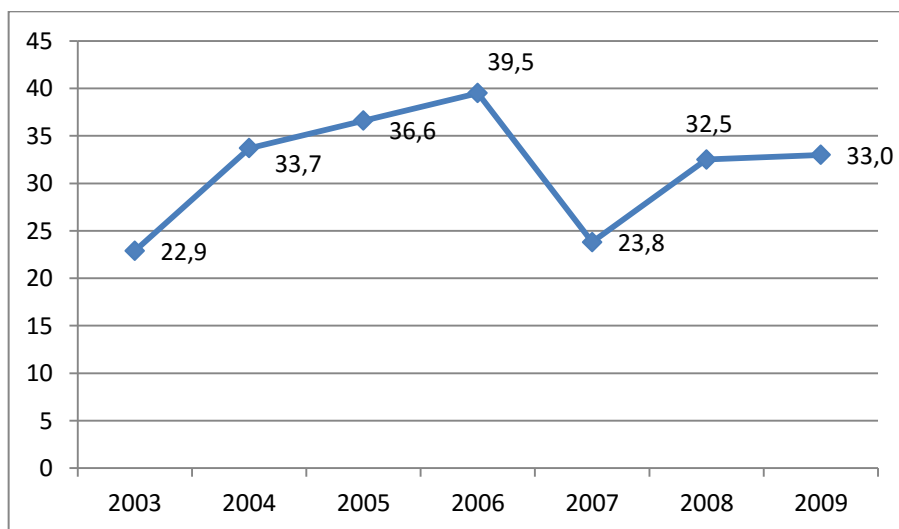
Graf 16: Vývoj indikátoru „Hlas a odpovědnost“ (percentily) v letech 2000 - 2009

Zdroj: *Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

Výrazný růst v prvních letech postkonfliktní rekonstrukce byl projevem mezinárodní správy, která v Kosovu propagovala demokratické principy a prvními demokratickými obecními volbami a volbami do Shromáždění, kde byla zaručená participace široké škály stran včetně Srbů. V přechodné fázi indikátor zaznamenával střídavý mírný růst a propady způsobené nedostatečnou efektivitou správy UNMIK, přes jejíž snahy nebyla zajištěna dostatečná bezpečnost všech obyvatel, útoky na Srby v roce 2004 a následnému bojkotu voleb z jejich strany. Během voleb indikátor vždy zaznamenal růst, což je v souladu s tím, že při volbách byla vnímaná větší možnost demokratického projevu a ovlivnění politické situace. Do roku 2007 byl z celosvětového hlediska stav demokratické kultury v Kosovu stále slabý a přes 60 % zemí na světě bylo v lepším stavu než kosovské území. Propad v roce 2006 byl způsoben odložením voleb na další rok a neefektivitou vlády. V letech 2008 – 2009 pak indikátor zaznamenal výraznější růst z důvodu vyhlášení kosovské samostatnosti, což naznačuje pozitivní vývoj do budoucna. Demokracii brzdila korupce, která výrazně prostupovala ekonomiku a podezření z ní se objevilo i v politice.

Graf 17: Indikátor kontroly korupce (percentily) v letech 2003 - 2009

Zdroj: *Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014*. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

Z vývoje indikátoru v grafu 17 vyplývá, že ačkoliv se stav vnímané korupce v letech 2003 – 2006 zlepšoval, v roce 2007 byl zaznamenán propad, na čemž měly podíl volby, při kterých vznikala tradičně podezření z korupce nebo vznik Kosovské protikorupční agentury, kdy na základě velkého množství případů mohl vzniknout pocit velmi špatné situace. Kontrola korupce byla v Kosovu vnímána nedostatečně a Kosovo se během celé postkonfliktní

rekonstrukce pohybovalo celosvětově mezi zeměmi se špatnou situací. Tento stav byl velmi těžce trvale udržitelný a v rámci dlouhodobé udržitelnosti byla potřeba ho zlepšit.

2.4.3. Složka sociální

Především s pomalu rostoucí ekonomikou a vysokou mírou nezaměstnanosti velmi souvisí chudoba, jejíž hodnoty za období postkonfliktní rekonstrukce jsou znázorněny v tabulce 10.

Tabulka 10: Podíl chudých a extrémně chudých obyvatel v letech 2000 - 2009

	2000	2002/2003	2003/2004	2005/2006	2009
Podíl chudých obyvatel	50,3 %	37 %	43,5 %	45,1 %	34,5 %
Podíl extrémně chudých	11,9 %	-	13,6 %	16,7 %	12,1 %

Zdroje: Pro rok 2000: *Kosovo Poverty Assessment*. [online] The World Bank, 2001 [cit. 20.5.2016]. S. VIII. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2002/02/02/000094946_0201230401191/Rendered/PDF/multi0page.pdf, Pro roky 2002/2003: *Kosovo Poverty Assessment. Promoting Opportunity, Security, and Participation for All*. [online] The World Bank, 2005 [cit. 30.5.2016]. S. i. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8650>, Pro roky 2003 – 2006: *Kosovo Poverty Assessment*. [online] The World Bank, 2007 [cit. 9.6.2016]. S. i. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/11/01/000020439_20071101092530/Rendered/PDF/397370XK.pdf, Pro rok 2009: *Consumption Poverty in the Republic of Kosovo in 2009*. [online] The World Bank, Statistical Office of Kosovo, 2011 [cit. 10.6.2016]. S. 4. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/02/21/000442464_20130221102844/Rendered/PDF/754360WP0Kosov074331B00PUBLIC000ENG.pdf

Protože měření dle jednotlivých zpráv Světové banky⁴⁷¹ nejsou vzájemně porovnatelné, není zde vytvořen graf, který by vykazoval trendy. Přesto je z dat patrné, že jak podíl chudých obyvatel, tak i podíl extrémně chudých obyvatel v Kosovu dosahoval velmi vysokých hodnot. V letech po konfliktu byla tato vysoká míra dána především humanitární krizí, kdy byl problémem nedostatek obydlí a návrat na 900 000⁴⁷² uprchlíků. Hlavní příčinou chudoby byla vysoká míra nezaměstnanosti, kterou se nedařilo efektivně snižovat a také špatná fiskální politika státu, která zapříčinila nedostatečnou efektivnost sociální pomoci. Dílem k tomu také přispívalo vzdělávání, které bylo nekvalitní a přitom právě vzdělání by umožnilo zvýšit

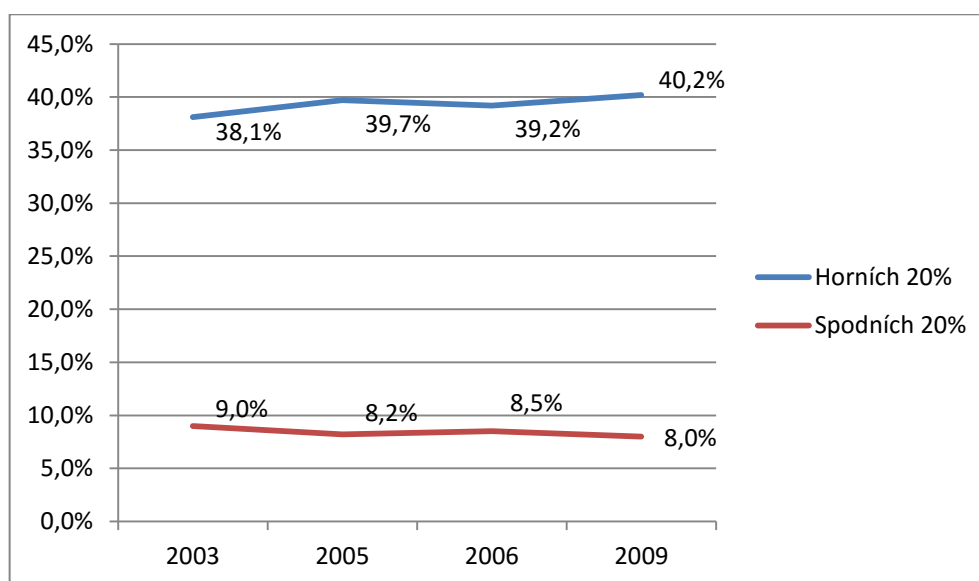
⁴⁷¹ např. zde *Kosovo Poverty Assessment*. [online] The World Bank, 2007 [cit. 9.6.2016]. S. ii. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/11/01/000020439_20071101092530/Rendered/PDF/397370XK.pdf nebo zde: *Consumption Poverty in the Republic of Kosovo in 2009*. [online] The World Bank, Statistical Office of Kosovo, 2011 [cit. 10.6.2016]. S. 2. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/02/21/000442464_20130221102844/Rendered/PDF/754360WP0Kosov074331B00PUBLIC000ENG.pdf

⁴⁷² TAN, Vivian. *Kosovo's refugees still need international protection, says UNHCR*. [online] UNHCR, 2002, [cit. 21.5.2016]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/3cd2c48a4.html>

příjmy obyvatel. Především ženám se nedostávalo sekundárního vzdělávání, což přispívalo k jejich nelehké situaci ve společnosti. Chudoba měla zpětně vliv na ekonomiku – pokud by měli lidé více příjmů, mohli by více spotřebovávat a tím podpořit ekonomiku. Zároveň pokud by lidé žili v lepších podmínkách, mohli by se více zajímat o životní prostředí.

Chudoba je také patrná z nerovného rozdělení příjmů ve společnosti, které je znázorněno v grafu 18.

Graf 18: Rozdělení příjmů ve společnosti mezi horních a spodních 20 % obyvatel⁴⁷³

Zdroj: *World Development Indicators*. [online] The World Bank, ©2016 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

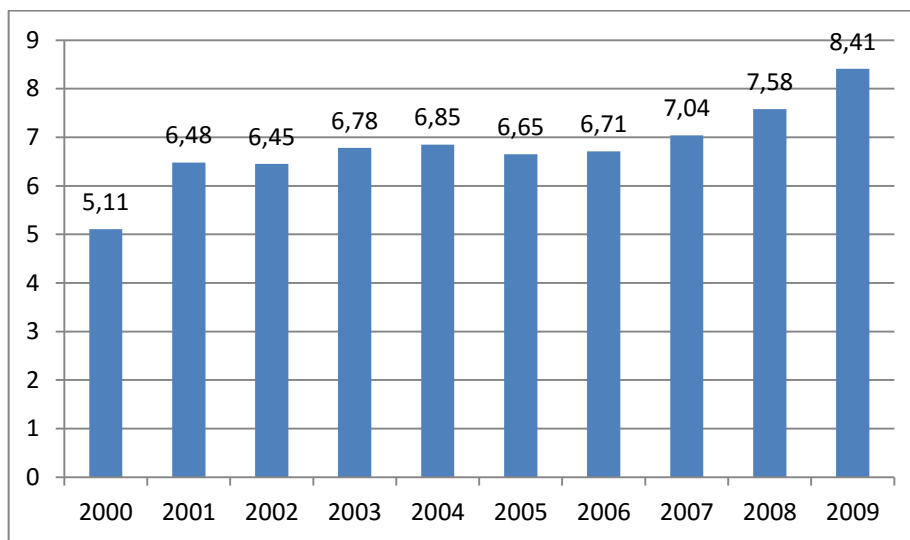
Z grafu je patrné, že horních 20% obyvatel drželo během celé postkonfliktní rekonstrukce až 40,2% příjmů, zatímco spodních 20% obyvatel drželo nejvíce příjmů v roce 2003 a i přesto pouze 9%. V roce 2009 je vidět mírná zvětšující se tendence v rozdílech příjmů, která pokud by dále pokračovala, by byla dlouhodobě trvale neudržitelná. Větší přerozdělení příjmů ve společnosti by naopak přispělo ke snížení chudoby obyvatelstva. To souvisí se sociální politikou, která nedokázala příjmy k potřebným dostat, a bylo nutné její vylepšení. Sociální složka tedy byla v zanedbaném stavu, ke kterému přispívalo i špatně fungující zdravotnictví.

⁴⁷³ Data pro roky 2000 – 2002, 2004 a 2007 – 2008 nejsou k dispozici.

2.4.4.Složka ekologická

I přesto, že po válce v Kosovu proběhlo poprvé zhodnocení dopadů na životní prostředí, politika týkající se ekologie byla v rámci postkonfliktní rekonstrukce nedostatečná a nepodařilo se jí zabránit rostoucím hodnotám CO₂, které jsou uvedené v grafu 19.

Graf 19: Obsah CO₂ v Mt ve vzduchu v Kosovu v letech 2000 - 2009

Zdroj: Kosovo: Indicators for 2000. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016], Kosovo: Indicators for 2001. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Kosovo: Indicators for 2002. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Kosovo: Indicators for 2003. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Kosovo: Indicators for 2004. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Kosovo: Indicators for 2005. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Kosovo: Indicators for 2006. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Kosovo: Indicators for 2007. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Kosovo: Indicators for 2008. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Kosovo: Indicators for 2009. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Vše dostupné z: <http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2000>, pro zobrazení údajů v dalších letech je potřeba změnit údaj o roku.

Kosovské autority přiznávaly, že zpočátku nebyl na ekologii kladen podobný důraz jako v jiných složkách a i přes schválení zákona na ochranu ovzduší v roce 2004 se nedařilo vypouštěné emise CO₂ výrazně snižovat a od roku 2007 jejich hodnoty začaly růst rychlejším tempem. Růst znečištění od roku 2001 byl dán rekonstrukčními pracemi, zvýšenou dopravou, používanými topnými materiály a průmyslovým znečištěním z továren, které neměly technologie na jeho eliminaci. K růstu CO₂ přispívala rostoucí ekonomická aktivita, což je typické pro do budoucna neudržitelný rozvoj. Ekologická politika byla oproti jiným odvětvím nedostatečně financovaná a z „Environmentálního akčního plánu“ byly do roku 2008 uvedeny

do chodu jen čtyři⁴⁷⁴ projekty, což byl minimální počet. Teprve v roce 2009 bylo zakoupeno vybavení potřebné pro správný monitoring znečištění ovzduší.

K vyšším hodnotám škodlivin v ovzduší také přispívalo kácení lesních porostů, se kterým se v praxi nedařilo nic dělat a ani v poslední fázi postkonfliktní rekonstrukce nebyl zaveden do praxe potřebný „Zákon o lesích“. Kvůli nedostatku legislativy tak kácení lesů pokračovalo, což nebylo dále dlouhodobě udržitelné. Na tom se podepisovala především vysoká míra chudoby, v důsledku které obyvatelstvo topilo ilegálně pokáceným dřevem. K tomu přispívalo i slabé environmentální vzdělání obyvatel Kosova, které se také nedařilo zlepšit.

Na životním prostředí se kromě škodlivin v ovzduší a kácení podepisoval nedostatečný odpadový management a v důsledku neexistence čističek nedostatečné čištění odpadních vod, které pronikaly do podzemních vod a kontaminovaly tak pitnou vodu.

Z analýzy vyplývá, že ekologie byla během postkonfliktní rekonstrukce přes jistou teoretickou základnu, v praxi podceňovanou složkou, což se rozcházelo s kosovskými autoritami proklamovanou trvalou udržitelností. Ke špatnému stavu přispívala i slabá demokratická kultura, ve které nevznikala dostatečná iniciativa na ochranu životního prostředí.

⁴⁷⁴ viz kap. 2.3.4

Závěr

Situace v Kosovu byla ve všech zkoumaných složkách na počátku postkonfliktní rekonstrukce ve špatném stavu. Ekonomika byla vážně zasažena a veškerá ekonomická aktivita se prakticky zastavila. Hospodářství se podařilo ve fázi stabilizace obnovit a v roce 2001 vykazovalo výrazný růst díky zahraniční finanční pomoci, podnikatelské aktivitě obyvatel, která se nastartovala záhy po konci konfliktu a také zemědělství, které se dokázalo z konfliktu relativně rychle vzpamatovat. Problémem byla míra nezaměstnanosti, která byla dlouhodobě velmi vysoká a to i přesto, že řada lidí byla zaměstnávána neformálně. Výrazně zasahovala především ženy a mladé lidi a přispívala k vysoké míře chudoby. Celkový vývoj zlepšoval nový institucionální rámec vznikající pod vedením UNMIK, který byl vytvořen jak v oblasti ekonomiky, tak v oblasti politické. Ke zlepšení špatné demokratické kultury velkou mírou přispělo vytvoření prozatímních samosprávních orgánů a demokratické volby v letech 2000 a 2001, na základě čehož zaznamenal indikátor „Hlas a odpovědnost“ výrazný nárůst. Ve společnosti však byla zakořeněná korupce z 90. let a brzdila větší rozvoj. Konfliktem byla výrazně zasažena sociální oblast a chudobu způsobovala na začátku rekonstrukce závažná humanitární situace. Stav školství a zdravotnictví byl špatný a bylo do nich potřeba investovat. Podobný stav byl i v oblasti životního prostředí, jemuž v rané fázi rekonstrukce nebyla věnována dostatečná pozornost, jak ze strany kosovských autorit, tak mezinárodního společenství. Emise CO₂ se výrazně zvýšily v roce 2001, což bylo důsledkem intenzivních rekonstrukčních aktivit, používání zastaralých aut, průmyslového znečištění a topení, při kterém škodliviny vznikaly. Mezi materiálem používaným na topení bylo také dřevo, které obyvatelé získávali ilegálně kácením lesních porostů, což ještě zhoršovalo dopad na životní prostředí. Problémem byl nedostatek čističek odpadních vod. Tyto vody následně kontaminovaly přírodu a byly rizikem pro pitnou vodu.

V přechodné fázi byl růst ekonomiky zpomalen, protože se negativně projevila vysoká míra závislosti na zahraničí jak ve formě externího financování, které se začalo snižovat, tak hluboce nevyrovnané obchodní bilance, což naznačovalo do budoucna neudržitelný vývoj. Problémem Kosova bylo, že v pozdějších letech vyváželo pouze výrobky nízké hodnoty jako šrot nebo minerální produkty, na čemž nemohl být založen dlouhodobý růst exportu. Výnosy z privatizace se také nepodařilo efektivně přeměnit do podpory ekonomiky a průmysl byl i nadále ve špatném stavu a produktivita v zemědělství se ukázala jako nízká. Růst tak podporovala především podnikatelská aktivita, která se koncentrovala do sektoru služeb, rostoucí přímé zahraniční investice a rozvoj bankovního sektoru. I rozvoj podnikání nebyl

možný bez finanční podpory ze zahraničí ve formě remitencí. Míra nezaměstnanosti se nezlepšovala a v roce 2002 dosáhla nejvyšší hodnoty za celou postkonfliktní rekonstrukci. Ačkoliv se v dalších letech snížila, stále tvořila velký problém a tento stav se nedařilo zlepšovat. Nadále zatěžovala především ženy, což bylo důsledkem tradičního vnímání rolí ve společnosti, a mladé lidi, kteří by mohli být hybnou silou ekonomiky. Úroveň demokratické kultury zůstávala po nárůstu v roce 2002 prakticky stejná, pouze v letech 2004 a 2007, kdy se konaly volby, zaznamenával indikátor „Hlas a odpovědnost“ růst, protože tyto události byly projevy demokratické vůle obyvatel, a proto vnímání demokratické kultury v těchto letech posilovalo. Naproti tomu se misi UNMIK nedařilo efektivně ochránit srbskou menšinu od útoků, z nichž nejvýznamnější proběhly v roce 2004. V roce 2006 zaznamenal indikátor propad v důsledku přesunutí voleb na rok 2007. Indikátor kontroly korupce měl od roku 2003 do roku 2006 rostoucí tendenci a v roce 2007 se propadl. To bylo dáno buď vzájemným obviňováním politiků z korupce v období voleb, nebo začátkem fungování Kosovské protikorupční agentury, která přišla s vysokým množstvím případů korupce. Celkově však bylo v průběhu přechodné fáze Kosovo mezi zeměmi s vnímanou vysokou mírou korupčních aktivit a až přes 60 % zemí na světě se nacházelo v lepší situaci.

V této fázi zůstávala chudoba stále vysoká. Hlavní příčinou byla nezaměstnanost. K ní přispívala i nedostatečná distribuce sociální podpory, což bylo selháním kosovské prozatímní vlády a potažmo UNMIK. S nezaměstnaností také souviselo vzdělání, které se v průběhu let dařilo zlepšovat, přesto však především dívky byly v tomto ohledu zanedbávané a často nenastoupily do sekundárního vzdělávání. Postavení žen v kosovské společnosti bylo špatné, což je pro trvalou udržitelnost negativní signál. Celkové rozdělení příjmů ve společnosti bylo nerovnoměrné a spodních 20% obyvatel drželo minimum příjmů. Rovnoměrnější distribuce příjmů by pomohla ke snížení chudoby, s čímž by šla ruku v ruce větší spotřeba a růst ekonomiky. Ten i tak přispíval ke stále vysokým hodnotám oxidu uhličitého v kosovském ovzduší, které se začaly zvyšovat především od roku 2005. To byl následek ekonomické aktivity a stejného přístupu k životnímu prostředí jako ve fázi stabilizace, který zahrnoval i pokračující kácení lesů. Přesto však byl ze strany kosovských autorit vidět větší zájem o tuto problematiku a byly vypracovány dokumenty zabývající se životním prostředím a projekty na jeho zlepšení. Do praxe však byly kvůli nedostatku financí a politické vůle zavedeny pouze minimálně.

Ve fázi podpory se na kosovské ekonomice odrazila v roce 2009 hospodářská krize a zpomalila ji, avšak pouze mírně, protože ekonomika byla nízce globálně propojena. Průmysl

a energetika byly dlouhodobě ve špatném stavu a v důsledku korupce a neplatičství se tyto sektory nerozvíjely. Zemědělství na druhou stranu zaznamenalo zlepšení. Stav nezaměstnanosti zůstal podobný jako v minulých letech, z čehož je patrné, že za celou dobu postkonfliktní rekonstrukce nebyly kosovské autority schopné tuto situaci řešit. Indikátor „Hlas a odpovědnost“ výrazně narostl v období po vyhlášení nezávislosti Kosova v letech 2008 – 2009. I přes pozitivní rostoucí trend především po vyhlášení nezávislosti, však i v tomto případě existovalo přes 55 % zemí na světě s lepší demokratickou kulturou. Demokracie v Kosovu se teprve rozvíjela a nebyly zaručeny stejné podmínky pro všechny skupiny obyvatel. Indikátor kontroly korupce zaznamenal po propadu v roce 2007 růst, situace však stále zůstávala špatná a korupce byla stále součástí kosovské společnosti. Také chudoba stále zůstávala na vysoké úrovni a rozdíly v příjmech obyvatel se v této fázi mírně zvýšily. Další zvyšování do budoucna bylo dlouhodobě trvale neudržitelné. V situaci, kdy obyvatele tížila vysoká míra chudoby, trval nedostatečný zájem o životní prostředí. Emise CO₂ zaznamenaly v letech 2008 – 2009 výrazný nárůst, ze kterého je evidentní že ekonomická aktivita, která ho způsobovala, byla s ekologickou složkou v rozporu a trvale udržitelný rozvoj se nedařil, i přesto, že ho ve svých dokumentech kosovské autority podporovaly. Ani v oblasti lesů se nepodařila zavést nutná opatření, která by zlepšila jejich management a zabránila jejich devastaci. Z analýzy v průběhu celé rekonstrukce bylo patrné, že v této oblasti chyběl dostatek vůle k prosazování potřebných zákonů a implementace strategie a plánů. To se podepisovalo jak na rostoucím znečišťování ovzduší a kácení lesů, tak i na nedostatečném odpadovém managementu.

Oproti tomu je z analýzy patrné, že ostatním složkám byla věnována podstatně větší pozornost. V rámci politické složky probíhaly pravidelně demokratické volby, jednalo se o nezávislosti Kosova a ta byla nakonec vyhlášena, což se pozitivně podepisovalo na vývoji sledovaných ukazatelů. Ekonomice byla věnována velká finanční podpora ze zahraničí, byla rozběhnuta privatizace a ustaveny potřebné instituce, a ačkoliv se nedařilo bojovat s nezaměstnaností, byl patrný alespoň mírný růst ekonomiky. V sociální složce indikátory ukazují, že se vývoj neubíral pozitivním směrem, k čemuž přispívala i špatná situace ve zdravotnictví. Přesto byly zaznamenány dílčí úspěchy v oblasti vzdělávání.

Z tohoto vývoje je patrné, že na ekologickou složku byl v porovnání s ostatními složkami kladen menší důraz. To se následně projevuje na celkovém zhodnocení udržitelnosti při propojení jednotlivých složek. Je zřejmé, že stav v Kosovu v rámci postkonfliktní rekonstrukce, nebyl dlouhodobě trvale udržitelný a to z důvodu růstu ekonomiky, při kterém

se zvyšovala devastace životního prostředí spolu s vysokou mírou nezaměstnanosti a chudoby, nedostatečnými sociálními službami a korupčním prostředím. Naději na zlepšení dával pozitivní vývoj demokratické kultury, kterou bylo však třeba výrazně vylepšovat. Ačkoliv byly tedy v rámci postkonfliktní rekonstrukce zaznamenány některé úspěchy, celkově nebyla z dlouhodobého hlediska trvale udržitelná.

Seznam literatury

Knihy a elektronické knihy

BRUNDTLAND, Gro Harlem et. al. *Our common future*. Oxford: Oxford University Press, 1987. ISBN 01-928-2080-X.

DALE, Ann. *At the Edge*. [online] Vancouver: UBC Press, 2002. [cit. 15.5.2016] ISBN 9780774850025. Dostupné z: <https://ebookcentral-proquest-com.zdroje.vse.cz/lib/vsep/detail.action?docID=3411968>

DEIMEL, Johanna. The International Presence in Kosovo, 1999 – 2008. *Civic and Uncivic Values in Kosovo: History, Politics, and Value Transformation*. New York: Central European University Press, 2015, s. 119-141. ISBN 978-963-386-098-4.

JUDAH, Tim. *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*. [online] 3rd ed. New Haven: Yale University Press, 2009. [cit. 21.5.2016] ISBN 9780300147841. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=10579320>

MOLDAN, Bedřich. *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie - hrozba i naděje*. 2. vyd. V Praze: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0769-7.

NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2795-9.

PAVLAKOVIĆ, Vjeran. Serbia Transformed? Political Dynamics in the Milošević Era and After. *Serbia Since 1989: Politics and Society under Milošević and After* [online]. Seattle: University of Washington Press, 2005, s. 13-54 [cit. 21.5.2016]. Jackson School Publications in International Studies. ISBN 9780295802077. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=10503229>

SACHS, Jeffrey. *The age of sustainable development*. [online] New York, [New York]: Columbia University Press, 2015. [cit. 15.5.2016] ISBN 978-0-231-53900-5. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=11024405>

WAIŠOVÁ, Šárka. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-339-1.

Elektronické primární dokumenty

An Agenda for Peace. A/47/277. [online] United Nations Secretary General, 1992, [cit. 1.5.2016]. Překlad vlastní. Dostupné z: <http://www.un-documents.net/a47-277.htm>

ANDERLINI, Sanam Naraghi a Judy EL-BUSHRA. Post Conflict Reconstruction. In: *INCLUSIVE SECURITY, SUSTAINABLE PEACE: A Toolkit for Advocacy and Action* [online]. London: Jason Print and Design, 2004, s. 51-68 [cit. 15.6.2016]. ISBN 1-898702-59-4. Dostupné z: <https://www.inclusivesecurity.org/wp-content/uploads/2013/05/101864251-Toolkit-for-Advocacy-and-Action.pdf>

ANNAN, Kofi A. *Letter dated 17 November 2004 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. S/2004/932.* [online] United Nations Security Council, 2004 [cit. 5.6.2016]. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S2004%20932.pdf>

ANNAN, Kofi A. *Letter Dated 31 October from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council. S/2005/708.* [online] United Nations Security Council, 2005, [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S2005%20708.pdf>

Annual Programme 2002 for Kosovo. [online] European Commission, 2002 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/cards/publications/kosovo_programme_2002_en.pdf

BAN, Ki-moon. *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. S/2008/354.* [online] United Nations Security Council, 2008 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/354

BERISHA, Ilir T. et. al. *Gross Domestic Product by Expenditure Approach in Kosovo 2004 – 2010.* [online] Prishtina: Statistical Office of Kosova, 2011 [cit. 4.6.2016]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na>

BERISHA, Ilir. T. et.al. *Kosovo Government Accounts 2008 – 2013*. [online] Statistical Office of Kosovo, 2014 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/124-ga>

CARIUS, Alexander et. al. *Developing National Sustainable Development Strategies in Post-Conflict Countries*. [online] United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, 2011 [cit. 20.6.2016]. Dostupné z: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1039guidancenotes2.pdf>

Certified results. Election 2001. [online] OSCE, 2001 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/20466?download=true>

Collapse in Kosovo. [online] International Crisis Group, 2004 [cit. 5.6.2016]. Dostupné z: [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/155_collapse_in_kosovo_revised.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/155_collapse_in_kosovo_revised.pdf)

Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo. [online] UNMIK, Assembly Kosova, 2002, [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/FrameworkPocket_ENG_Dec2002.pdf

Constitution of the Republic of Kosovo. [online] Assembly Kosova, 2008 [cit. 10.6.2016] Dostupné z: <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/Constitution1%20of%20the%20Republic%20of%20Kosovo.pdf>

Consumption Poverty in the Republic of Kosovo in 2009. [online] The World Bank, Statistical Office of Kosovo, 2011 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2013/02/21/000442464_20130221102844/Rendered/PDF/754360WP0Kosov074331B00PUBLIC000ENG.pdf

CORKER, Robert, Dawn Elizabeth REHM a Kristina KOSTIAL. [online] *Kosovo: macroeconomic issues and fiscal sustainability*. Washington, DC: International Monetary Fund, 2001 [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/kosovo/kosovo.pdf>

C&RC Election Results. 03.12.2007. [online] Central Election Commission, 2007 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/38260?download=true>

DEMUKAJ, Venera et.al. *Second Millenium Development Goals Report for Kosovo*. [online] United Nations Development Programme, [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/mdg/mdg-reports/ecis.html>

Elections 2004. CRC Election Results. [online] OSCE, 2004 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/25332?download=true>

EU Candidate and Pre-Accession Countries Economic Quaterly. [online] European Commission, 2009 [cit. 3.6.2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15969_en.pdf

DIAS, Cintia Mara Miranda: *Sustainable Development: The Anthropocentric Epistemology*. [online] Rio 02 World Climate & Energy Event, 2002, [cit. 22.6.2016]. Dostupné z: http://www.rio12.com/rio02/proceedings/pdf/201_Dias.pdf

Draft Outcome Document of the United Nations Summit for the Adoption of the Post-2015 Development Agenda. A/69/L.85. [online] United Nations General Assembly, 2015, [cit. 13.6.2016]. Dostupné z: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/69/L.85&Lang=E

Environmental Strategy and Sustainable Development for Kosovo. Project. [online] Provisional Institutions of Self-Government, 2004 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.esiweb.org/pdf/bridges/kosovo/8/1.pdf>

External Trade 2008. [online] Statistical Office of Kosovo, 2009 [cit. 4.6.2016]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/et?limitstart=0>

Final Results. Municipal Elections 2000. [online] OSCE, 2000 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/20464?download=true>

Forests in a Green Economy. A Synthesis. [online] UNEP, 2011, [cit. 22.6.2016]. Dostupné z: http://www.unep.org/pdf/PressReleases/UNEP-ForestsGreenEco-basse_def_version_normale.pdf

Governance Strategies for Post Conflict Reconstruction, Sustainable Peace and Development. [online] UN DESA, 2007 [cit. 9.5.2016] Dostupné z: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan028332.pdf>

Gross Domestic Product by activities 2008 – 2013.[online] Kosovo Agency of Statistics, 2014 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na?start=20>

Gross Domestic Product by economic activity 2005 – 2007. [online] Statistical Office of Kosovo, 2009 [cit. 3.6.2016]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na?limitstart=0>

Kosovo: Building Peace Through Sustained Growth. The Economic and Social Policy Agenda.[online] The World Bank, 1999, [cit. 20.5.2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_building_peace_1999.pdf

Kosovo Declaration of Independence.[online] Republic of Kosovo Assembly, 2008 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635>

Kosovo Economic Performance Assessment. [online] USAID, 2008 [cit. 3.6.2016]. Dostupné z: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnadt767.pdf

Kosovo Environmental Action Plan 2006 – 2010. [online] Prishtinë: Ministry of Environment and Spatial Planning, 2006 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: <http://kos.rec.org/english/pdf/KEAPS.pdf>

Kosovo Government Accounts 2004 – 2007. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/124-ga>

Kosovo: Indicators for 2000. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Dostupné z: <http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2000>

Kosovo: Indicators for 2001. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Dostupné z: <http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2001>

Kosovo: Indicators for 2002. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016]. Dostupné z:

[http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators
&year=2002](http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2002)

Kosovo: Indicators for 2003. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].

Dostupné z:

[http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators
&year=2003](http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2003)

Kosovo: Indicators for 2004. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].

Dostupné z:

[http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators
&year=2004](http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2004)

Kosovo: Indicators for 2005. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].

Dostupné z:

[http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators
&year=2005](http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2005)

Kosovo: Indicators for 2006. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].

Dostupné z:

[http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators
&year=2006](http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2006)

Kosovo: Indicators for 2007. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].

Dostupné z:

[http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators
&year=2007](http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2007)

Kosovo: Indicators for 2008. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].

Dostupné z:

[http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators
&year=2008](http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2008)

Kosovo: Indicators for 2009. [online] International Energy Agency, ©2016 [cit. 30.5.2016].

Dostupné z:

[http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators
&year=2009](http://www.iea.org/statistics/statisticssearch/report/?country=KOSOVO&product=indicators&year=2009)

Kosovo: Landmark election.[online] International Crisis Group, 2001 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Kosovo%2027.pdf>

Kosovo Poverty Assessment.[online] The World Bank, 2001 [cit. 20.5.2016]. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2002/02/02/000094946_0201230401191/Rendered/PDF/multi0page.pdf

Kosovo Poverty Assessment.[online] The World Bank, 2007 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2007/11/01/000020439_20071101092530/Rendered/PDF/397370XK.pdf

Kosovo Poverty Assessment. Promoting Opportunity, Security, and Participation for All.[online] The World Bank, 2005 [cit. 30.5.2016]. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8650>

Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report.[online] Brussels: European Commission, 2005 [cit. 3.6.2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1423_final_progress_report_ks_en.pdf

Kosovo (Under UNSCR 1244/99) 2008 Progress Report.[online] Brussels: Commission of the European Communities, 2008 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key_documents/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

Kosovo Under UNSCR 1244/99 2009 Progress Report.[online] Brussels: Commission of the European Communities, 2009 [cit. 3.6.2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/ks_rapport_2009_en.pdf

Kosovo under UNSCR 1244 2007 Progress Report.[online] Brussels: Commission of the European Communities, 2007 [cit. 4.6.2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf

Labour Market Statistics 2003. [online] Statistical Office of Kosovo, 2003 [cit. 3.6.2016]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

Labour Market Statistics 2004. [online] Statistical Office of Kosovo, 2004 [cit. 3.6.2016].
Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

Labour Market Statistics 2006. [online] Statistical Office of Kosovo, 2007 [cit. 3.6.2016].
Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

Labour Market Statistics 2007. [online] Statistical Office of Kosovo, 2008 [cit. 3.6.2016].
Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

MOALLA-FETINI, Rakia et. al. *Kosovo Gearing Policies toward Growth and Development*. [online] Washington, D.C: International Monetary Fund, 2005. ISBN 9781451963717. [cit. 3.6.2016]. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/detail.action?docID=10300265>

MUSTAFA, Muhamet et.al. *Privatization and Post-Privatization in Kosova: Glass Half Empty or Half Full?* [online] Prishtina: Forum 2015, 2008 [cit. 3.6.2016]. Dostupné z: http://www.riinvestinstitute.org/publikimet/pdf/english_en.pdf

National Accounts 2002 – 2004. [online] Statistical Office of Kosovo, 2006 [cit. 3.6.2016].
Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/na/category/123-na>

Post-Conflict Reconstruction. The Role of The World Bank. [online] Washington, D.C.: The World Bank, 1998 [cit. 15.6.2016]. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/1998/04/01/000009265_3980624143531/Rendered/PDF/multi_page.pdf

Program of the Government of Republic of Kosovo 2008 – 2011. [online] Prishtina: Government of Kosova, 2008 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/951_PMO_Programi_Qeveritar-ENG.pdf

Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. S/2008/211. [online] United Nations Security Council, 2008 [cit. 10.6.2016].
Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/211

Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. S/2009/300. [online] United Nations Security Council, 2009 [cit. 10.6.2016].
Dostupné z: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2009/300

Report of the Secretary-General Pursuant to Paragraph 10 of Security Council Resolution 1244 (1999). S/1999/672. [online] United Nations Security Council, 1999 [cit. 27.5.2016].

Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S%201999%20672.pdf>

Resolution 1244 (1999). S/RES/1244 (1999) [online] United Nations Security Council, 1999, [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>

Results of the Labour Force Survey 2009. [online] Statistical Office of Kosova, 2010 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: <https://ask.rks-gov.net/en/lm>

Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) - Renewed Strategy. [online] Council of the European Union, 2006 [cit. 13.6.2016] Dostupné z: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010917%202006%20INIT>

Rio Declaration on Environment and Development. [online] United Nations Environment Programme, 1992, [cit. 13.6.2016] Dostupné z: <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163>

Standards for Kosovo. [online] UNMIK/PISG, 2004 [cit. 4.6.2016]. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20Standards.pdf>

Statement by the President of the Security Council. S/PRST/2005/51 [online] United Nations Security Council, 2005 [cit. 5.6.2016]. Dostupné z: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20SPRST%202005%2051.pdf>

STRANGE, Tracey a Anne BAYLEY. *Sustainable development linking economy, society, environment* [online]. Paris: OECD, 2008 [cit. 22.6.2016]. ISBN 978-926-4055-742. Dostupné z: <http://dx.doi.org.zdroje.vse.cz/10.1787/9789264055742-en>

Strategies for Sustainable Development. The DAC Guidelines. [online] Paris: OECD Publications Service, 2001 [cit. 7.5.2016] Dostupné z: <https://www.oecd.org/dac/environment-development/2669958.pdf>

Taxation, Innovation and the Environment: A Policy Brief. [online] OECD, 2011 [cit. 22.6.2016]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/env/tools-evaluation/48178034.pdf>

The Kosovo Conflict. Consequences for the Environment and Human Settlements.[online] UNEP, UNCHS, 1999 [cit. 15.5.2016]. Dostupné z: <http://postconflict.unep.ch/publications/finalreport.pdf>

The Millennium Development Goals Report 2015. [online] United Nations, 2015 [cit. 13.6.2016]. Dostupné z: [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf)

Toward Stability and Prosperity. A Program for Reconstruction and Recovery in Kosovo.[online] European Commission, The World Bank, 1999, [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/kosovo/documents/kosovo_toward_stability_and_prosperity_1999.pdf

UNMIK/REG/2000/1. Regulation No.2000/1 on the Kosovo Joint Interim Administrative Structure. [online] UNMIK, 2000 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg01-00.htm>

Where Will We Be In 2015? Millenium Development Goals Baseline Report for Kosovo.[online] United Nations Agencies in Kosovo, 2004, [cit. 23.5.2016]. Dostupné z: http://www.unkt.org/wp-content/uploads/2013/08/MDG_Report_11.pdf

World Development Indicators.[online] The World Bank, ©2016 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

World Economic Outlook Database, September 2011. [online] International Monetary Fund, 2011 [cit. 27.5.2016]. Dostupné z: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=39&pr.y=14&sy=2000&ey=2009&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=967&s=NGDP_R%2CNGDP_RPCH%2CNGDP&grp=0&a=

World Employment Social Outlook. Trends 2016.[online] International Labour Organization, 2016 [cit. 15.6.2016]. Dostupné z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_443480.pdf

Worldwide Governance Indicators. Country Data Report for Kosovo, 1996 – 2014. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>

Odborné články a studie

ABDELA, Lesley. Kosovo: Missed Opportunities, Lessons for the Future. *Development in Practice* [online]. 2003, 13(2/3), 208-216 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4029592>

BRAND, Marcus. *The Development of Kosovo Institutions and the Transition of Authority from UNMIK to Local Self-Government*. [online] Geneva: Centre for Applied Studies in International Negotiations, 2003, [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: [http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/20295/ipublicationdocument_singledocument/c05a225d-d125-4686-ba6f-45b894203f84/en/01".2003.pdf](http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/20295/ipublicationdocument_singledocument/c05a225d-d125-4686-ba6f-45b894203f84/en/01)

CALL, Charles T. a Elisabeth M. COUSENS. Ending Wars and Building Peace: International Responses to War-Torn Societies. *International Studies Perspectives* [online]. 2008, 2008(9), 1-21 [cit. 2016-06-23]. Dostupné z: <http://peacealliance.org/cms/assets/uploads/2013/05/Ending-Wars-Building-Peace.pdf>

Civil Society and the Legislative Process in Kosovo. [online] Pristina: Organization for Security and Co-operation in Europe, 2007 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/29938?download=true>

COSTANZA, Robert, Maureen HART, Stephen POSNER a John TALBERTH. Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress. *The Pardee Papers* [online]. 2009, 2009(4), 11 [cit. 15.6.2016]. Dostupné z: <https://www.bu.edu/pardee/files/documents/PP-004-GDP.pdf>

DEMEKAS, Dimitri G., Han HERDERSCHEE a Davina F. JACOBS. *Kosovo: institutions and policies for reconstruction and growth*. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2002.

HAMRE, John J. a Gordon R. SULLIVAN. Toward Postconflict Reconstruction. *Washington Quarterly* [online]. 2002, 25(4), 85-96 [cit. 2016-06-23]. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com.zdroje.vse.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=7288177&lang=cs&site=eds-live>

KRASNIQI, Valon. Political Parties Ideologies in Kosovo. *Revista De Stiinte Politice* [online]. 2016, no. 49, s. 108-119. ISSN 1584224X. [cit. 21.5.2016] Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/1788577083?accountid=17203>

MALAZOGU, Leon. *Analysis of Elections: Trends and Lessons Learned*. [online] Prishtina: The Kosovar Institute for Policy Research and Development, 2008 [cit. 19.6.2016]. Dostupné z:

http://www.kipred.org/repository/docs/ANALYSIS_OF_ELECTIONS_TRENDS_AND_LESSONS_LEARNED_242303.pdf

PARTOW, Hassan. *Environmental Impact of Wars and Conflicts*. [online] AFED [cit. 22.6.2016] Dostupné z: <http://www.afedonline.org/afedreport/english/book12.pdf>

SADIKU, Lejla. *A Diagnosis of Corruption in Kosovo*. [online] European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building, 2010 [cit. 5.6.2016]. Dostupné z: <http://www.againstcorruption.eu/wp-content/uploads/2012/09/WP-8-Diagnosis-of-Corruption-in-Kosovo-new.pdf>

SKLIAS, Pantelis a Spyros ROUKANAS. Development in Post-Conflict Kosovo. *South-Eastern Europe Journal of Economics* [online]. 2007, **2007**(2), 267-287 [cit. 3.6.2016]. Dostupné z: <http://www.asecu.gr/Seeje/issue09/sklias.pdf>

STEPHAN, Ursula et al. Kosovo-Konflikt: Ökologische Auswirkungen. *Umweltwissenschaften Und Schadstoff-Forschung* [online]. 1999, vol. 11, no. 6, s. 313-320. ISSN 09343504. [cit. 20.5.2016]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1007/BF03037719>

SVETCHINE, Michel. *Kosovo Experience With Euroization of Its Economy*. [online] Bank of Albania [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: https://www.bankofalbania.org/web/pub/M_SVETCHINE_1329_1.pdf

WELLER, Marc. *Negotiating the final status of Kosovo*. [online] Paris: Institute for Security Studies, European Union, 2008. ISBN 9789291981328. [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp114.pdf>

Elektronické příspěvky

Address to the Security Council by Carla del Ponte, Prosecutor of the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda, to the UN Security Council. [online] United Nations International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 2000, [cit. 21.5.2016]. Dostupné z: <http://www.icty.org/en/press/address-security-council-carla-del-ponte-prosecutor-international-criminal-tribunals-former>

At a glance. [online] Global Footprint Network, ©2016. Poslední změna 4.12.2014. [13.6.2016]. Dostupné z: http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/at_a_glance/

Constitution. [online] State Portal of the Republic of Kosova, ©2009 [cit. 10.6.2016]. Dostupné z: <https://www.rks-gov.net/en-US/Republika/Pages/Kushtetuta.aspx>

Control of Corruption. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>

Environment. Environmental Economics. [online] European Commission, 2016. Poslední změna 8.6.2016. [cit. 15.6.2016]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/environment/enveco/mbi.htm>

Footprint Basics. [online] Global Footprint Network, ©2016, Poslední změna 11.4.2016. [cit. 13.6.2016] Dostupné z: http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/footprint_basics_overview/

GDP at market prices (current US\$). Data. [online] The World Bank, ©2016 [cit. 15.6.2016]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

Haradinaj, Ramush. [online] The Hague Justice Portal, ©2005 – 2016 [cit. 9.6.2016]. Dostupné z : <http://www.haguejusticeportal.net/index.php?id=6059>

Head of Mission welcomes certification of Kosovo Serb citizens` initiative. [online] OSCE, 2001 [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.osce.org/kosovo/53840>

Implementing 'Standards before Status' Policy Core Political Project for UN Kosovo Mission, Security Council Told. [online] United Nations, 2004 [cit. 4.6.2016]. Dostupné z: <http://www.un.org/press/en/2004/sc7999.doc.htm>

Kosovo – Political Parties. [online] Globalsecurity.org, ©2000-2016 [cit. 19.6.2016]. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-political-parties.htm>

Yearly Average Rates. [online] US Forex, ©2016 [cit. 22.6.2016]. Dostupné z: <http://www.usforex.com/forex-tools/historical-rate-tools/yearly-average-rates>

TAN, Vivian. *Kosovo`s refugees still need international protection, says UNHCR*. [online] UNHCR, 2002, [cit. 21.5.2016]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/3cd2c48a4.html>

Voice and Accountability. [online] The World Bank, ©2015 [cit. 22.5.2016]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>

WELLER, Philip a Peter RICKWOOD. Kosovo: War on the Environment. *The Ploughshares Monitor*[online]. 1999, **20**(3) [cit. 21.6.2016]. Dostupné z: http://ploughshares.ca/pl_publications/kosovo-war-on-the-environment/